

योगेश्वर कृष्ण

(द्वितीय भाग)

[रासेश]

राजहंस

મૂલ્ય
રૂ. ૩-૮-૦

તા. ૧૫-૧૨-૪૬

સ્વર્ગ લક્ષ રવાનીન

પ્રમાણ : }

શ્રી રાયચુરા ગોવિન્દન જ્યોતિષી પ્રિન્ટિંગ વર્ક્સ
રાવપુરા, જડોદરા

મુદ્રક . }
અને
મુદ્રણસ્થાન }

ગોપુલકાદરા કારકાદાસ રાયચુરા
શ્રી રાયચુરા ગોવિન્દન જ્યોતિષી પ્રિન્ટિંગ વર્ક્સ-જડોદરા

અર્પણ

છ....છ....માસ આજે થઈયો હતો,
એ ચંદ્રની
રાસલીલી ચંદ્રિકાને

આ લેખકનાં પુસ્તકો

: ૩૪૬ :

- ૧ મેંદીનો રંગ
- ૨ ૩૫લાલસા
- ૩ નિત્યપ્રિયા
- ૪ રામપદ્મામિનિચ્ચમણ, ૧ (ડાહ્યનસૈથી)
- ૫ " " ૨ (ડાહ્યનસૈથી)
- ૬ મધુપ
- ૭ રાસ રમણુ (રાસ અને કાવ્યો)
- ૮ મામડાની ગોરી (ડાહ્યનસૈથી)
- ૯ રાજવાસંતી (" ")
- ૧૦ માનસરજા મોતી (મે દ્વંદ્વી વાર્તા)
- ૧૧ યોગધર કૃષ્ણ ગોકુલેશ (ડાહ્યનસૈથી)
- ૧૨ " " રામેશ (" ")
- ૧૩ " " મધુરેશ (" ")
- ૧૪ " " કારિકેશ (" ")
- ૧૫ " " ગીતેશ (" ")
- ૧૬ " " યોગેશ (" ")
- ૧૭ પ્રજ્વલ-રાસ-જસરી

— અન્યકટ —

- ૧૮ રાસનાથ (દ્વંદ્વી વાર્તાઓ)
- ૧૯ પ્રજ્વલ-મેયા
- ૨૦ અને આવતી કાલે
- ૨૧ મારો એકસાર-૧
- ૨૨ પ્રજ્વલ-એકસાર-૨
- ૨૩ પ્રેમનો સાર
- ૨૪ પ્રેમયોગી (ડાહ્યનસૈથી)
- ૨૫ અમૃતમંથન (" ")
- ૨૬ મંડાલિની
- ૨૭ અનામિકા
- ૨૮ દિગ્ધર
- ૨૯ મનસા

એક બોલ

વાંચનાર ! હાલનશૈલીમાં રામપ્રતાપિનિષ્ઠમથુના એ ભાગ કમેકમે
મદાર પડ્યા એને રામમકનોએ ને રસરુ વિદ્વાનોએ આશિષ્યા.

પછી એનાથી ગ્રાત્સાહિત બનીને 'યોગેશ્વર કૃષ્ણ'ના છ ભાગ-
ગોકુલેશ, રસેશ, મથુરેશ, દ્વારિકેશ, ગીતેશ ને યોગેશ—બૃહદ્ ગુજરાત
સમક્ષ રમૂ કરે છું.

શ્રી કૃષ્ણજીવનની અનેકવિધ સંપત્તિએ સૈકાઓ લગી આર્પાવિતને
પ્રેરણા આપી છે ને હજી એ આપશે એ નિઃસંશય છે.

यदायदा हि धर्मस्य ग्लानिर्भवति भारत ।
अभ्युत्थानमधर्मस्य तदात्मानं सृजाम्यहम् ॥
परित्राणाय साधूनां विनाशाय च दुष्कृताम् ।
धर्मसंस्थापनार्थाय संभवामि युगेयुगे ॥

પ્રથમ ભાગ : યોગેશ્વર કૃષ્ણ—ગોકુલેશ : મુગ દ્વાપરની
અંધારરાત્રિ વિદારવા ને પૃથ્વીએથી પાપીઓનો ભાર ઉતારવા શ્રાવણ વદ
અષ્ટમીની મેઘકી રાતે એ મથુરાના કંસના કારાગૃહે જન્મ્યો : અને પિતા
વસુદેવ ને જન્મદાત્રી દેવકીને અંતરપ્રેરણા દઈ ગોકુલ-ગમન કર્યાં.

પછી તો એ આનંદસ્વરૂપ કનૈયાની બાળલીલાએ સારા એ ગોકુલ
ગામને ઉજ્જાસના હેલે ચડાવ્યું.

ધમુનાજીના કાંદો એ ગાયેના ગોવાળે ધેનુ ચરાવી, મદી-માખણ ખાધા ને અનિષ્ટ તત્ત્વોથી ગોઠુગિયાને ઉગાર્યું.

પછી અણુભાનતત્ત્વના મિનન થયા ગધિકાજી સખીઓ સગે પાણીડાએ પધારતી તે જાણે આજનો ચંદ્ર ધરતીએ આવતો લાગતો ને સખીઓ તારાગણુ શી શોભતો

રાધિકાજી ભાગવતમા નથી, પણ દેવોભાગવતમા કૃષ્ણ ઉપનિષદમા અને પદ્મપુરાણમા છે વળી વેદોમા પણ રાધમ્ સ્તુતિ વપસાયે છે રાધમ્ એટલે આરાધના

અને એ કૃષ્ણ-આગધિકા રાધિકાજીને મે કૃષ્ણજીવનમા શૃંગારે ગૂંથી છૂપાયેનું આધ્યાત્મિક રહસ્ય દાખવવાનો પ્રયાસ કર્યો છે યોગિમિષ્વાનગમ્યમ્ એરા યોગીઓના ઈશ્વરનું-યોગેશ્વર તત્ત્વનું-મે આખી મે કથામા અધિશાન રાખી શૃંગારને સ્પર્શ કર્યો છે

બીજે ભાગ યોગેશ્વર કૃષ્ણ-રાસેશ શુન્ગરાતના રસિક કાવ્યમર્મજો 'કનેવાના વૃદ્ધાનના રાસ ભાગવતમા નાસપચ્ચ ખ્યાપીમા પ્રથમ વાચતા શૃંગારમય ભાસે છે, પણ વેદો ને ઉપનિષદોના અધ્યયન પછી આપણને જાણ થાય છે કે એ રૂપક છે ને ઉપનિષદના ગૂંઠ તરવો સમજવાની કોટીએ નવી પહોંચનારને માટે બકિતરસ દ્વારા જાન મેળવવાનું શ્રીમદ્ભાગવત એજ સાધન છે

'યોગેશ્વર કૃષ્ણ રાસેશ માં 'રાધાનો સ્વપ્નસ સ્વાર', 'પ્રાણેશ્વરના પ્રકટ દર્શન', સ્તોત્રદમ્ શ્યામ ને 'રાસપચ્ચાખ્યાયી' એ પ્રકરણોમાં રાધા તત્ત્વને મે જુદી જ દૃષ્ટિએ આલેખવાનો પ્રયાસ કર્યો છે

ગસ-રાસેશ્વરી ગધિકાની નેત્રપન્ની કૃષ્ણ-રાધાના અદ્વૈતનું સાધન હતું. કનૈયો યમુનાકાંઠે વેણુ બળવતો એ સુશી કંકણરણુકારે વ્રજગનાઓ યમુનાકાંઠે જતી. પછી એક દિ' કૃષ્ણે મુરલીદ્વારા સામવેદનું સંગીત રેનયુ' ને રાધિકાજીને સગે વ્રજગના-રાગ રેનવ્યો ને છ .. છ .. માત્ર આભે થ માવ્યો ચ દ્રમાને

સમાધિસ્થ કૃષ્ણ-ગોપીઓના રમણનો એ હતો અનત રાસ અ રાસની ઉચ્ચ કક્ષાએ નાગગનાઓને હિડાડ્યા પછી શ્રી કૃષ્ણ અવતરણના ઘડી કરના વૃદ્ધાન છોડતા હતા.

શ્રી કૃષ્ણ મથુરા ગયા પછી ગધિકાજીનું શુ થયું ? એ રિખે કૃષ્ણોપ નિષદ, પદ્મ-પુરાણ, દેવી-ભાગવત વગેરે મૌન સેવે છે એ મૌન મને નથી રુચ્છુ, અન તેથી સ્વયં રાધિકાજી વૃદ્ધાની માળા કૃષ્ણકંઠે અર્પે ને પછી કૃષ્ણના મથુરાગમને રાસેશ્વરી રાધિકા રસો વૈ સ ના કંઠે અર્પેલી તુનસીની માળાએ સમાધિ જાય, એ ભાવના મે યોજી છે

કૃષ્ણ રિનાના ગોકુળમા કેમ રહી શકે રાધારાણી ? રાધિકાજી એટલે પરાપ્રકૃતિ શુદ્ધ માયા પરમેશ સગ જ હોય ન ?

ત્રીજો ભાગ યોગેશ્વર કૃષ્ણ-મથુરેશ અને રાસેશ્વરે વ્રજાવનનું રમતિયાળ જીવન તથા યુગદ્વાપન્ના પાપી માનસ ધરાવનાગઓના ભારે ડોવતી આર્યાવર્તની અમર સરકૃતિને જીવત રાખના મથુરા ગમન કથુ' ત્યા કસન્ધ કરી ઉગ્રસેનનો રાજ્યાભિષેક કર્યો, પણ છતાં યે યાદવરાજ્યના સૂત્રધાર તો પેતે જ હતા અને ભારતને બૃહદ્ભારત પણ બનાવવાના હતા એ તો યુગદ્વાપરની વિધાત્રી મે ભાખતી હતી

હવે મથુરાનો પ્રદેશ સપાટ ને કુદરતી સરક્ષણુ વિહોણો હતો શ્રી કૃષ્ણને ભારતીય સસ્કૃતિના નાશકર્તા જાનેન રાજનીઓની સામે મોરચા માડવાના હતા એવે કાળખરને મથુરાને ઘેરે ઘાલ્યો યાવની મેનાના પ્રત્યક્ષ ધસારા સામે યાદવોનુ બળ ગોણુ હતું એ પારખી શ્રી કૃષ્ણે યાવો સંગે મથુરા તજ્યુ ને સૌરાષ્ટ્રના-સાગરઆરે દારિકાનગરી વસારી

ચોથો ભાગ : યોગેશ્વર કૃષ્ણ-દારિકેશ પત્રી દારિકાએ વસી શ્રીકૃષ્ણે ભારતવર્ષેથી પાપીઓના ભાર ઉતારનાની પીઠિકા રચના માડી દારિકા બ્રશિરમિદુ પગ વસેનુ હતુ, કેમ કે સોરાષ્ટ્રદીપને સાગરના જળની કિલ્લેમધી હતી પત્રી એ સુરક્ષિતતાએ વસી દારિકેશ શ્રીકૃષ્ણે ભારતવર્ષના રાજનીઓ સંગે સપર્ક વધાર્યો મૈત્રીની અચિ માધીને કે રાજનીઓની રાજકુમારીઓને પરણીને અને પત્રી મડાણો દારિકેશનો મુલસ સાર યુગદ્વાપરે પ્રવર્તતી સસારની ગુચ્છવણીને ઉકેલના

વાચનાર ! એવે ભારતના પાટનગર દસ્તિનાપુરે કૌરવો ને પાંડવો વચ્ચે ઠકાસ મડાણુ હતા સસારની તુનાએ સત્યનુ જાનકુ પાડનપક્ષે હતુ, અને શ્રીકૃષ્ણે પાડને સાથ દીધા

પાંચમો ભાગ યોગેશ્વર કૃષ્ણ ગીતેશ * પત્રી કુરુક્ષેત્રની મહાભારત-રોતર જે જ દાનના વેણુ-મળ્યેયાએ યુગદ્વાપરની સસારોતર જે અનામુદ રહી, પાવેના સારથિ જની શાત સમતોલ ચિત્ત રાખી અભિયાર અક્ષોહિણી સેના સામે સાત અક્ષોહિણીથી વિજ્ય અપા યો

એમા અર્જુન-નિષાદ વખતે એણે ગીતાના જે અનુપમ જ્ઞાન દીધા તે વેદો ને ઉપનિષદો નુ દોહન છે સર્વોપનિષદો ગાયોદાયઘા ગાપાલનન્દન

ભારતવર્ષે અવતરી યોગીઓના એ ઇશ્વરે અવતરણની સિદ્ધિ કરી કુરક્ષેત્રના સહારથને પાપીઓના દગિ હોમી પૃથ્વીનો ભાર ઉતાર્યો

અશ્વત્થામાના ઘહાશ્વના પ્રયોગ પછી ઉત્તમની કૃષ્ણેથી મૃત બાળ પરીક્ષિત જીનરે છે ને યોગસિદ્ધિએ શ્રીકૃષ્ણ એને જીવતપ્રાન આપે છે ૧૫૪-મા પ્રકરણમાની યોગસિદ્ધિની પરાકાષ્ઠા સાનમા સમજાવવાનો મે પ્રયાસ કર્યો છે યોગેશ્વર કૃષ્ણના જ મે ભાગમા ' પાત્તજલયોગદર્શન ' ના આધારે ભારી છુદ્ધિ અનુસાર શ્રીકૃષ્ણના ચમત્કારોના ઉકેલ શોધના મે પ્રયાસ કર્યો છે. એ કેટલે અશે સફળ થયો છે તે તો આપ વાચનારમાના યોગાભ્યાસીઓ જ કહી શકશે

મે ઉચ્ચ કોટીના નહિ પણ હવડી કોટીના યોગના મનોબળના પ્રયોગો તો પ્રત્યક્ષ નિરખ્યા છે, અને મને ખાતરી થઈ છે કે સાર્વત્રિક આહાર-નિહારે ને યોગ-અભ્યાસે યોગસિદ્ધિ દુષ્કર નથી.

એક દશ્ય મેં મુળાષ્ટમા નજરે જોયું હતું આપણા એક હિંદી મંત્ર-રાજાનું વજન ૨૩૦ પાઉન્ડ કાટાએ જોખતા મે જોયું, પણ પછી સ્તભન કર્યું ત્યારે ૪૬૦ પાઉન્ડ થયું. હવે ગમાયણકાળમા અગદનો પણ કોઈથી ન જીપડયો... કે કુરક્ષેત્રમા શ્રીકૃષ્ણ સંચમે પાર્થરથ એક તમુ મે કણના બાણે પાછો ન હતો, ને પછી અર્જુનના વધ્યા અહકારે શ્રીકૃષ્ણે સ્તભને વિધારી ભાર ઓછો કર્યો ને કણબાણે રથ દ્વા જોમ જડ્યો, એ યોગ પ્રક્રિયાની પ્રતીતિ દે છે.

હું પોતે જ..... પેન્ટો, ટાઈસ્ટોપ, રસડીન, ઇમર્સન, સ્વીડન-બોર્ગના ગ્રંથો વાંચી મચને ડાલ્યો પછી રાજકવિ કનાપીનો ' સ્વીડન-બોર્ગના ધર્મ-વિચાર ' ગ્રંથ વાંચ્યો. કનાપીએ લલ કરી છે..... અને

કદાચ એ જ કારણે ધર્મ-અભ્યાસી મળિયા કર મળી જાય છે કે કવિ
કાન્ને કમાવીના આ લેખથી ખિસ્તી ધર્મને અપૂર્ણ માની ફરી દિલુધર્મ
સ્વીકાર્યો હશે

એ વિચાર તો હું મનમથને દત્તો એવે અમરદાસ પોત જાતનું
'The Search in Secret India' નામનું પુસ્તક મારેલાય પડ્યું
એ નિરીક્ષરદાદો પોત જાતનું પ્રથમ આફ્રિકાના પીરામીડ તરફ ગયો .. અને
પછી મળતી મન પ્રેન્સાએ રમણ મદર્જિના આશ્રમે જાદુશીને તીર
નારાણી ગયો ત્યાં એને એક યોગી મળ્યો એને પોત જાતને એના મને
મથનની અને યોગ વિશેની જિજ્ઞાસાથી કહેવું પરિશ્રમગુની કથા કહી પડી
એક ચકલીને મારવાનું કહ્યું, પોત જાતને તેને મારીને બરાબર તપાસ્યું કે
'એ અવિદ્યોક્ત છે !' પછી પેના યોગીએ એને જીવત કહી !

આ કારણે જે વારાણસીનો યોગી ચાલી જાય તો ઉત્તરાખંડ
પરોક્ષિતને કેમ ન જાય તો કે યોગીએતો પે કંઈર કૃષ્ણ ?

પશ્ચિમના વિજ્ઞાનની અસરે ઘેરાયેલા આપણા માટે એકદમ યોગ
[જે જાણતું નહીં હોય છે. Science has studied external
world and Yoga internal world] ગુરુએ પણ અધુરા પાત્રોને એ
શક્તિ નથી આપતા-એવી બીકે કે એ એ શક્તિનો દુરુપયોગ કરે હજારો નપ
પૂર્વે જ્ઞાતની નાનદા ધુનિવાતની મા ફક્ત ઉચ્ચતર માનસિક બૃમિકાએ
પહોંચેલાન જ જ્ઞાન ઝીવરા આપવાની પનામી મળતી એ તો બારનીય
સંસ્કૃતિની વિશિષ્ટતા છે

પરમયોગી રામકૃષ્ણ પરમહંસો એક દાખલો છે કે અગ્રાજી
સહિતા 'એ આટલાના ઓશિકા નીચે સતાડી ગણના ફક્ત રવાની
વિવેકાનદને જ એ વચાવતા કે જોયે દુર્ગના ઉચ્ચ જ્ઞાન સદેખામા સદેની

રીતે પશ્ચિમમાં પીરસ્યા પૂરું ને પશ્ચિમની સરકૃતિનો શો ભેદ છે ગો વિપે
સ્વામી વિવેકાનંદે વિવાયતમાં એક પ્રશ્નકાગ્ને સક્ષેપમાં કહ્યું હતું કે
' You live in time and we live in eternal ! ' એ જ
વિશિષ્ટતા છે આર્ય સરકૃતિની અમર સરકૃતિ છે આર્યાવર્તની જર્મન કરિ
ગેટેના એક દૃષ્ટાંતે આપ રીઝશો ગેટેએ સરકૃતિનો અભ્યાસ કરી મહાકવિ
કાલિદાસનું ' શાકુતન ' વાંચ્યું, ને પછાં સ્વદેશ જર્મની જઈ માથે
' શાકુતન ' મૂકીને એ નાચ્યો હતો !

“ ગાડો ગાડો ગાડો ! ” પણ શું ગાડાના બરાબ
ગાડા ? અને ગેટેએ કહ્યું પૂર્વે ઊગે સૂર્ય ને પશ્ચિમ એના તેજ જીને
છે હજી તો ' શાકુતન ' વાંચ્યું છે મેં, પણ એથી શ્રેષ્ઠ તો ' રામાયણ '
ને ' મહાભારત ' છે, અને એ વચ્ચે ત્યાં લગી અમર છે આર્યાવર્તની
સરકૃતિ ! ”

ભાગ છકો યોગેશ્વર કૃષ્ણ—યોગેશ મેં ' ગીતેશ '
પૂજ્યું કર્યા પછી ' યોગેશ્વર કૃષ્ણ—યોગેશ ' લખ્યું મને એક મિત્રે પૂછ્યું
કે શ્રીકૃષ્ણે કુરુક્ષેત્ર પછી પચાસ વર્ષ શું કર્યું ? ' અને મેં ઉત્તર
આપ્યો કે ' જૂઝાતી સરકૃતિને ફરી સજીવન કગવડમાં પ્રોત્સહન દીધું '

મહાભારત લગવન શાકર લખ્ય વગેરે અનેક અમર સહિત્યના
બીજ એ શાંતિના સમયે નાણાં જ

અત્યારના જમાન માં તો શાંતિ જ આપણે પિસારી છે Leisure
is the lost art of modern world કુદરત એ પરમશાંતિના પાઠ
શીખવે છે પણ કેને પરના છે એ જાનવાની ?

ઓમ્...ઓમ્...ઓમ્...' એ છંકારની સાથે હાથ મેઘિલમાં આલેખવાનો મેં પ્રવાસ કંધો છે. માંદગી અને હિંદુ ઉપનિષદના સામવેદનો છંકાર સ્વર મેં એમાં મૂંઝવે છે જ્યારે સિદ્ધાન્તમના યોગેન્દ્રો શ્રીકૃષ્ણના દર્શને રાત્રિકા આવે છે.

વાદવારથગીના શાપ પગ મેં ઉદ્ધવના ગુને મારા ઉપનિષદોના અધ્યયન સંકેપે મૂંઝવા પ્રવાસ કર્યો છે.

પશુ પગ ' તુલસીસ્થામ 'ની સ્થાપના.

દેવતાગણ ગિરિવને (ગિરિનારને હાથે) તુલસીસ્થામ તીર્થધામ છે એની સ્થાપના—ઉત્પત્તિ—ના હનિદામનુ તથ્ય મેં તે દેવ: પશુ મારી કદવનાએ તો શ્રીકૃષ્ણકે છે અપેક્ષી જે તુલસીની માળાએ રાધિકાજી સમાજી દના એ માળાનું ' પ્રભાસમન, ' ' વાદવારથગી ' ને ' ત્રિચક્રવેદ ' પહેલાં શ્રીકૃષ્ણ ગિરિવને સ્થાપન કરે એ મને વધુ મુશ્કેલી લાગ્યું છે.

યોગેશ્વરે જ દાની માળા પધરાવીને ' રાધા—તુલસી 'ની ને ' સ્થામ—ધનસ્થામ 'ની ઉપાસનાના પતન વાના રાખ્યા છે. જે સંસારીઓ એ ઝીંકે એ જગ તરે !

૧૮૩૬૪૫ આ ત્રીવશે, કહેગો ?

વિશ્વતુ જ્ઞાન સંસારીઓને પુકારીને કહે છે કે ' જાગો ! જાગો ! ને હમ જશે સદ્યે રાખ્યા નેજે ! ને નેત્ર જીતો અનામીનું ! ત્યાગ જી પરમ સિદ્ધિ સંસારના સ્વરૂપતિસ્વરની, જેના તારએકતાર મુક્તિનદ્યે લાગ્યા..... લાગ્યા જી !

સર્વે સ્વલિવદં ઘણ ॥

અનુક્રમ

(ગોકુલેશ)

૧ જન્મ	૧૩ અધાસુરવધ
૨ ગોકુલ-ગમન	૧૪ યમુનાતીરે
૩ ગોકુલેશ જન્મોત્સવ	૧૫ બ્રહ્મગોપ-ધેનુ-હરણ
૪ પૂતનાવધ	૧૬ બ્રહ્મ-સ્તુતિ
૫ શક્રાસુરવધ	૧૭ યમુનાતીરે રાધિકાને
૬ યશોદા-વિશ્વદર્શન	ધેનુકાસુરવધ
૭ કૃષ્ણદામમધન	૧૮ કાવીનાગદ્ગમન
૮ યમનાભુવનમોક્ષ	૧૯ કાશ્યપનરમ ને પ્રત્યાસુગ
૯ રાધિકા-મિત્રન	વધ
૧૦ વત્સાસુરવધ	૨૦ નકુલ ઓખ ને દાવાનળ-
૧૧ રાધિકા-માના-મથન	સાતવન
૧૨ મદાસુરવધ	૨૧ પ્રણયમસરી

(રાસેગ)

૨૨ ગોપી-સ્વરણ	૨૫ ત્રિવિર-ધર-ધારિણી
૨૩ સપ્તિપત્ની-અનુમદ	૨૬ રાધાનો સ્વપ્નસસાર
૨૪ ગોવર્ધનોદરણ	૨૭ પ્રાણેશ્વરોના પ્રકટ દર્શન

- ૨૧ દાણીનીલા
 ૨૯ રાધિમાનાં તન-મનમાં સમર્પણ
 ૩૦ સૌન્દર્ય દયામ
 ૩૧ નરુણનોડેથી ન દગવની
 વિમુગ્ધિ
 ૩૨ રામ-પ આધ્યાયી
 ૩૩ રાસ-પ આધ્યાયી [રાસેથી
 થી કૃષ્ણનું અદર્શન]
 ૩૪ રાસ-પ આધ્યાયી [ગસ
 લીના]
- ૩૫ નસ-પ આધ્યાયી [ગસ કીડા]
 ૩૬ રાસ-પ આધ્યાયી [વન કીડા]
 ૩૭ અગ્નિરેથી ન દરાવિમુગ્ધિ
 ને શુભચૂડવધ
 ૩૮ શુભચૂડવધ
 ૩૯ અરિસુરવધ
 ૪૦ અકૂર-આગમન
 ૪૧ ગોપીવિરહ
 ૪૨ મધુરાગમન ને છુનસીની
 મળામાં રાધિકાજી સમાજી

(મધુરેગ)

- ૪૩ રંગ રાનો નધ
 ૪૪ વનમાળી ને કૂમમાનજી
 ૪૫ રાત્રિભ્રમણ ને કુમ્ભમિનન
 ૪૬ ધનુર્ભંગ
 ૪૭ કસવધ
 ૪૮ કસમૃતદેહ-અગ્નિસરકાર
 ને રાણીઓનો વિમાપ
 ૪૯ દેવકીજી ને વસુદેવ સંગે
 કૃપર કનૈયો
 ૫૦ ઉમસેન-રાજ્યાલિપેક
 ૫૧ સાદીપનિ-આશ્રમે
 ૫૨ ગુરુદક્ષિણા
 ૫૩ પુન મધુરાગમન
- ૫૪ ઉદ્ધવનો જ્ઞાનસદેશ
 [ન દગવ ને યશોરાણીના
 શોકનિસર્જન]
 ૫૫ ઉદ્ધવસદેશ-વ્રજમા મળાત
 ૫૬ ' ' વ્રજમાં મધ્યાહ્ન
 ૫૭ ' ' વ્રજમાં સંધ્યા
 ૫૮ ' ' વ્રજમાં રાત્રી
 ને રાધિકાજીના સ્વરૂપની
 આખી
 ૫૯ ગોકુલથી મધુરામા ઉદ્ધવજીને
 અકૂરનું હસ્તિનાપુરગમન
 ૬૦ અદનન દિની
 ૬૧ હસ્તિનાપુરેથી અકૂર આગ

મન ને પાડવોના સમાચાર

નાશ

૬૨ જગસ ધનો ધેરો

૬૪ અદારમી વારનો જરાસધ-

૬૩ મુચકુંદદારા કાળયવનનો

ધેરો ને દારિકાગમન...

(દારિકેશ)

૬૫ રુકિમણી-સદેશ

૮૨ રેવતાચળ-મહોત્સવે સુભદ્રા

૬૬ વિદર્ભદેશ પ્રતિગમન

હગ્ધુ

૬૭ રુકિમણી-હગ્ધુ

૮૩ ઇન્દ્રપ્રસ્થ-ગમન

૬૮ દારિકાની વાટે રુકિમ પરાજય

૮૪ ખાડનનદાહ

૬૯ રુકિમણી-લગ્ન

૮૫ ઇન્દ્રપ્રસ્થે સભારચના

૭૦ જાણુવતી-લગ્ન

૮૬ નૃગોદ્ધાર

૭૧ જાણુવતીને ઉપવાસે

૮૭ પૌકૂકવધ

૭૨ સત્યભામા-લગ્ન

૮૮ કૌરવદષ્ટિએ પાડવ પ્રતિ કૃષ્ણ

૭૩ પ્રહુમ્નજન્મ ને હસ્તિનાપુર-

પક્ષપાત

ગમન

૮૯ સાન મુકિત

૭૪ દ્રૌપદી ત્ર્યંબકે પાડવમિનન

૯૦ ચિત્રવેખાનું અનિરુદ્ધદરણુ

૭૫ દ્રૌપદીવગ્ન-સમાગમ

૯૧ અનિરુદ્ધનું કેદ થવું.

૭૬ પાડવો સંગે હસ્તિનાપુર

૯૨ કૃષ્ણ-અત પુરમાં નાગદંડ

ગમન

અને અનિરુદ્ધ કેદ થવાની

૭૭ ઇન્દ્રપ્રસ્થે કાનિદી સંગે લગ્ન

જાણુ

૭૮ રતિસહ પ્રહુમ્ન-આગમન

૯૩ ખાણાસુર-પરાજય અને

૭૯ અષ્ટ પટરાણી

અનિરુદ્ધ-ઉપા-લગ્ન

૮૦ ભદ્રાનું લક્ષ્મણ સંગે લગ્ન

૯૪ જગસ ધે કેદ કરેલા રાજા-

૮૧ બીમાસુરવધ ને પારિજાત

એનું દૂતપ્રેષણ ને રાજ-

હરણ

સયયગ-આમ ત્રણ

- ૯૫ શ્રીકૃષ્ણની ઇન્દ્રપ્રસ્થે રાજ
સુધમ ત્યાં ન જરૂર મધુર
૯૬ પાડવ-ગાજસુધમને શ્રી કૃષ્ણ
૯૭ શ્રી કૃષ્ણ-અર્ધ્યપ્રદાન અને
શિશુપાળનંધ
૯૮ કુયોધનમાનભગ ને વેર-
બીજનરોપણ
૯૯ શાન્તનંધ
૧૦૦ શ્રીદામા-મિત્રન
૧૦૧ પાડવમૈ-વ ધૂન ૭ દ્રોપ ૧-
ચીત્રપૂરણ
૧૦૨ પાડવનનવાસ-સમાચાર
- ૧૦૩ કામ્યકવને પાડવ-મિત્રન
૧૦૪ દામિત્ર્યે શ્રી કૃષ્ણ
૧૦૫ વિરાટનગરે છપા વેશે પાડવો
૧૦૬ વિરાટનગરે શ્રીકૃષ્ણ ને
ઉત્તરા-અભિમન્યુ-સમ
૧૦૭ પાડવોને માર્ગદર્શન અને
દારિદ્ય-ગમન
૧૦૮ રાજસુજ્જ્વરી રુદ્રિમણીના
મહેને શ્રી કૃષ્ણ
૧૦૯ એક પક્ષે અનાયુધ કૃષ્ણ ને
બીજે પક્ષે યાવસેના

(ગીતેશ)

- ૧૧૦ કૃષ્ણવિદિ પદે
૧૧૧ કૃષ્ણ કુતી-મિત્રન
૧૧૨ કૃષ્ણ મધ્ય-મિત્રન
૧૧૩ કુતી-કર્ણ-મિત્રન
૧૧૪ ઉપ દવનગરે વિદિ સમાચાર
૧૧૫ મુદ્-તૈયારી
૧૧૬ મુદ્ની પૂર્વભૂમિકા
૧૧૭ ધૃતરાષ્ટ્ર-આધારી
૧૧૮ સળ્ય ને ધૃતરાષ્ટ્ર
૧૧૯ અર્જુનવિષાદ ને ગીતગ્રંથ
૧૨૦ મુદ્દાર બ-બીષ્મ સેનાધિપતિ-
- ૧૨૧ બીજે દિવસ બીષ્મપરાક્રમ
૧૨૨ ત્રીજે દિવસ
૧૨૩ ચોથો દિવસ
૧૨૪ પાંચમો દિવસ
૧૨૫ છઠો દિવસ
૧૨૬ સાતમો દિવસ
૧૨૭ આઠમો દિવસ
૧૨૮ બીષ્મ-અતિરા
૧૨૯ રાત્રિએ બીષ્મશિબિરે
દ્રોપદીને સૌભાગ્ય-અશિષ

૧૩૦ નવમા દિવસનું દારણ્ય યુદ્ધ
ને ગીતેશે ચક્ર ધ્યુ

૧૩૧ દશમા દિનું યુદ્ધ

૧૩૨ બાણ-શય્યા

૧૩૩ શિખિરે પાર્થવિષાદ ને
કૃષ્ણોપદેશ

૧૩૪ મહાભારત-સંભાષનો અગિ-
યારમો દિન; અને દ્રોણનું
સેનાધિપતિત્વ

૧૩૫ અગિયારમો દિવસ

૧૩૬ બારમો દિન; ભગદત્તવધ

૧૩૭ દ્રોણાચાર્યને અભિમન્યુનું
આંતર દર્શન

૧૩૮ અભિમન્યુવધ ને રાત્રિએ
પાર્થવતિરણ

૧૩૯ ઔદમો દિવસ; જ્યેષ્ઠવધ

૧૪૦ ઔદમા દિનું રાત્રિયુદ્ધ ને
ધરોતકચવધ

૧૪૧ રાત્રિયુદ્ધવિરામ ને કૃષ્ણે
ભાષેલો પાંડવવિજય

૧૪૨ પંદરમો દિન; દ્રોણવધ

૧૪૩ સોળમો દિવસ; કર્ણ
સેનાધિપતિપદે

૧૪૪ સત્તરમો દિન; કર્ણવધ

૧૪૫ અઠારમો દિવસ; શલ્યવધ
ને દુર્યોધન-પદ્માયન

૧૪૬ સંધ્યાકાળે દુર્યોધનપતન

૧૪૭ પાંડવોની છાવણીએ હડહડ
બળ્યો પાર્થ રથ

૧૪૮ છાવણી બહાર ધૃતરાષ્ટ્રને
શ્રીકૃષ્ણે આપેલું આશ્વાસન

૧૪૯ યુદ્ધાગ્નિશમન પછી વનચંગ

૧૫૦ નિશાયુદ્ધ ને મહાસંહાર-
પૂર્ણાહુતિ

૧૫૧ પાર્થને અશ્વત્થામાનાં શ્વસાસ્ત્ર

૧૫૨ હસ્તિનાપુરે યુધિષ્ઠિરનું
રાજ્યારોહણ

૧૫૩ બાણશય્યાએથી ભીષ્મોપદેશ
ને ભીષ્મરવગરિહણ

૧૫૪ અશ્વમેધયજ્ઞ ને ઉત્તરાના
મૃતપુત્રનું સજીવનકરણ

૧૫૫ દ્વારિકાગમન

(યોગેશ)

૧૫૬ કૃષ્ણદર્શને સિદ્ધાશ્રમના
યોગેન્દ્રો

૧૫૭ પિંડારકતીર્થધામે યાદવોને
શાપ

૧૫૮ દારિદ્રાપ્રત્યય-આગ્રાહી	કાશ્ચર્જી દર્શન
૧૫૯ શોભેશ્વર કૃષ્ણો ઉદ્ધવને આપેતુ જ્ઞાન	૧૬૨ સજોદ્ધારને પ્રભાત-ગમન
૧૬૦ વ્રતમીઝામ-રથાપના	૧૬૩ સાદવાચ્યગી
૧૬૧ ગણ્ડીએને પગપ્રહ્નિ રાધિ-	૧૬૪ ત્રિચક્રવેધ
	૧૬૫ દ્યાન્તાકારં ભુજગશયનમ્

ચોગેશ્વર કૃષ્ણ

[રાસેશ]

(૨૨)

ગોપીવસ્ત્રહરણ

યૌવનભર્યા અમ આજ

રસદેશડે ચડ્યા,

ને આભગોર'બેથી બેતરતાં,

મા મા સરીખડાં ગૂ થીને ગૂ થ ગા
 મહેરાવના મેવ-ગમ-મા મા
 મુ મે રસ-રમિયાને ૪

એ મેધ ક્યામ ગમસ્થામની
 દલી નવગસપ્રિયા
 ને વધ્યાં ગમગ ગમગિયા,
 મિજવતા નવગ ગૂ દડવી
 ને પ્રગુપધેની ની ર ધિમ
 અધૌકિક સુગી બ મગીનાદ
 ખડી સાધ્યા પ્રાણના એકતર
 ને મુણ્યા મગીથી જગડકમૂના ન ॥

અને એ દાબે
 ગમતે તો પડછદાએ મેધ
 આભેથી ધરણી પ્રગળતો,
 ને મળ્યા રાધાનાં તન-મન
 નસીનાદ સુણી અભાદના રજનીપ્રભરે

× × ×

‘ આરાની રાનના ઘેરા ધનનાદ,
 ઘેરા ધનનાદ કાઠ ગાજે મેધનાદ
 અષાઢી રાનના ઘેરા ધનનાદ
 રાવનની કુંજમા વનના વનનાદ

પનના પનનાદ, કૃષ્ણમ સરીના નાદ,
અપાઢી રાતના ઘેરા ધનનાદ.

x

રાસપ્રિયા રાધિકા, ચાત્રી રાસેશ્વરને સાદ,
સાન-બાતને વીસરી ણવોડહમ્ને નાદ

x

દૃધરીએ ધમધમતા નૃપુર-ઝાઝર-નાદ,
રાધા અભિસારિકાના મીઠડયા મનનાદ,
અપાઢી રાતના ઘેરા ધનનાદ.

o

o

o

અને ડગ ભર્યા મેનડી રાતડનીએ,
પણ પુન સચરી રહે આરપ્રધિકા રાધિકા
આરાધની એકનિષ્ઠાએ કહેશે કાને . ૧

પછી વીત્યા રજની પ્રહર.
હિપાએ ઓઢી નનરગ ઓઢાણી,
ને સહિયરસ ગે સ ચરી એ યમુનાવાટઃ
કુ મનડાના કામાગ્નિને દારવા ૨

એ યમુનાજી

હે તરગ-રોજુ વહેતા વા
મદભાર મધુર ડાનને
એવે ડાવ લીટાનતી,
હરબારે કટિએ બનક ની,

હાંડલે ચીર મેરીને
 મોવનમદીરી નજનાર
 ઠાનિન્દીનીરે ભણી,
 યમુનાના સ્વામ નીરે
 પ્રમદાની અનશન સોન્દર્-પોતા

એ પ્રગાત
 અનેર દીપતુ હતુ યમુનાજને
 ને અસ્થુરાજના રગકિરણ
 આજ કરતા તા સ્પર્ધા
 એ હતા ભોમન-નરગ
 કમગ શા અગ પાખડીએ ખીનતા
 વૃદાનની સોન્દર્-શોભન-શુદરીના
 એની શોભતી શોભાને
 એપ ચમનતા હતા
 ચદન-તેપનના રગ,
 ઉર-ફૂનડાએથી સમીસરી
 રગ-હાલ્યા છાંટતા
 મનિન્દીના સ્વામનજી નીરે
 'સખી ! પ્રાત કાગે યમુનાસ્નાન
 આજ ભાસે છે ઉખામર્ધા !'
 'વૃષભાનદુનારો ! વર્ષાના નિત્યનવન નીરે
 સરિતાના વહતા વહનને

૨ છે ઉઘ્મા આજ !

અને જળકોડએ
ખાટીછ ટકારતી પાણીક
રાધાદુવારી રમણે ચડી !

એ દૃશ્ય....

અજુમ્બુ દ્રષ્ટાને હતું .
સા ર પ્રકૃતિસૌન્દર્ય આજ
સુદરાના સ સાર સૌન્દર્યભારનાની
અનધિએ જાણે જિડતુ 'તું'.
ને સોળપાખડિયા તટપ્રદેશના કમળ
પ્રતિમિ મે શોભનસોહામણા
રાણગારતા'તા કાનિન્દાનીર
સરિતા-સપાટીએ જિજગતા
હૈયાના કનક-પોચા જાણે
રનાન તી પુન્દારનવારીના
રસહેલે ચડયા હતા
ને પયોધરે રસમિદુ બાઝના
શોભતા'તા તારાગણુ શા !

એને ભારકર સમ ઉદયાચગેથી

પછી કૃષ્ણજ પ્રગમ્યા,
ને કાલિન્દી-તટે

મધુકર નટખટ નંદકિશોરે
 ગ્લાનનીનાં દર્પાં ચીર,
 મલેક મલેક ગલેકતાં મીઠાં,
 મીનના પરિમય ને
 વગમ સૌન્દર્યના પ્રસરાવનાં
 પાછી બેઠો કલંજની ડાળે
 મનકામણા ફેંકી ફેંકી
 મુખધનુષ્યેથી મર્મવેધક માણ્યુ
 ફેંકી રનાન કરતી સુદરીઓ પ્રતિ,
 અંબે મોહતાંતા જેમને
 જળી-અબર સોહામણી

એ દશ્ય ...
 બાળેણી લજ્જા લહેરાવતું છું
 કાલિન્દીના વદતા તરંગે

એ નિહાળી વન
 રત્ન વજ્રમહરી લજ્જાકુમારી
 રનાનપ્રિય રાધિકા,
 " સખી ! શા ઉધામા છે
 જ દાવને નંદકિશોરના ? "
 " તુષલાનદુવારી ! દર્પાં ચીર,
 પશુ નહિ તમ અકેલાના.

શા હેતુ હશે એમને હૈયે ? ”
 અને લલ્લમણી રસરમણીજી
 મણીમણી વિચારી ઘટના
 ને આપ્યા ઉકેલ,
 પછી વદી રાધાદુલારી
 યમુનાપવને પાઠવતી વેણુ
 કનૈયાને કદંબકેરી ગળે,
 “ કનૈયા ! ચિત્તડલાં ચોર્યાં ને
 શાં ચળી ચોર ચોરવાનાં ? ”
 અણુઉત્તર મલકામણું સર્વું
 તરુછાંચની કુંજેથી.
 એને ઝીલવા ટ્રેમે
 રસ-પિપાસુ અધીરી એકે
 ડગ ભર્યાં બગીરેક,
 ને છાતીફૂલ પાણીડાં
 રણાં કટિ-ફૂળ્યાં.
 એ નિહાળી વદી
 વૃપભાનતનયા મુખડે,
 “ વિશાખા ! સદિવરજીવેથી સરી તું
 ને ઉરેથી સર્વાં છે ધીરાંધીરાં
 જળ-અંબર દાંડ્યાં !
 શું નિર્લજ્જ કનૈયાને
 પરાજય નિર્લજ્જતાએ દેવા છે ? ”

એ વેણુને હતા

ભર્યાભર્યા કટાક્ષ.

એને ઝીંતીઝીંતી,

અન્ય સદિવરના દૈયા-અભિયાપ પારખી

નિશાખા વેણુનાં વદી,

" વૃષભાનુસારી ! નિર્તંજન હશે કહાન એ

અમે એ તો એવશુ લગ્ન ! "

અને અન્યને સબોધતી વદી નિશાખા,

" અની ! અપના ! ને આન દા !

રતિપ્રિયા ! ને રૂપરિતામિની !

શાશા છે તમ મતન્ય ? "

ને વદી અપત વેણુ અપના,

" સખી ! શાઠમ્ પ્રતિ શાઠવમ્ કુર્યાન્ . "

હાસ્યના ઊજળ્યા તરંગ,

ને ભળ્યા વહતી કાનિન્દીએ

એમા ઝૂંતીઝૂંતી

આન દ્વિપ્રિયા આન દા વદી,

" સખી ! આન દસ્વરૂપ છે કહાન . ! "

એના વેણુનાના વહેણુને

કરે અપરોધી હસતી વદી

રતિપ્રિયા ધૌવનભારી,

" સખી આન દા ! આન દની છે પરાકાશ

રતિરમણ રંગસિયા સ ગે ! ”
 અને રૂપવિવાસિનીએ
 ડગ ભર્યા લગીર આધા,
 શુ રૂપે આજવા ડપ-ડપેશ્વરને ?

પત્રી રૂપધાં એની
 રાધિકા હેડે જાગી તરત
 ને સર્યા મમ્વેણુના;
 “ રૂપવિવાસિની ! થોજ લગીર
 રેનાય છે રૂપ ને વાજ
 આઝાદતા જાળ-અખર ઉતાર્યા
 હનનાય છે રસવાટકડી તારી ! ”
 “ વૃષભાનદુભારી ! હમવાશે તો થે પત્રી
 રસમા ભળશે રસ ! ”
 “ જનકારો તો રસ-દાન ! ”
 “ વૃષભાનદુભારી ! જનકારો દામ તોથે
 ભળશે રસકાનિન્દી-તીરે
 યમુના-આરે પ્રેમના સુનાસ
 ને મન્દાકિની-આરે દેવો વસે છે.
 નિત્ય યૌવન ને કામ-પ્રણયવિવાસ
 છે જનનધર્મ એમના.
 ને ગગાધાટે છે
 પુણ્યાશ્રમ સંસારમુકતોના.

ટપખાનદુવારી ! કહેગો સગીર
કે કોણુ મરિતાને આરે
છે ત્રેષ ઉચ્ચતમ પ્રમાણ ? ”

અને જાળની ચદરી
પ્રતિકૂળ ગધિકાને ભાસી.
મૂઝાઇ દુગ્ધા દીધી
પાતાળને પ્રભવા એજે,
કે “ શા શા દસ્ય છે આ ?
શું સર્વ ગોપી યજ્ઞની
ગોપાનપ્રેમ-અભિભાષિણી હશે ? ”
એ હતો અભાની અઘાસ્યુષ્ટિએ
પરઅહારચિત નેપથ્યે નાટ્યરંગ.
ગોકુલેશ્વરપ્રિયા રાધિકા રમતી.
શેષભગી જાવનિકા પૂઠે સચરી.
ને રમતો કનૈયો.....
“ ગોપી ! નવકમલ શી શોભા
તમ સૌન્દર્યની.
જન્મે પ્રભાતમંદર વીત્યા,
ને એમ એમ વીતશે હી’.
પછી રજની રેલાશે.
કુમુદ બિંદુઓ રસાળ
ને પ્રભશે તમ કમળસૌન્દર્યને કે

‘ શા શા દિનમાણીગરના
 ધરતીએ નિહાળ્યા’તા ખેન ? ’ ”
 અને અન્ય અનખેનડી હૈયાભાવે
 હિતર દેતી વદો એક,
 “ કૃષ્ણુ ! કહેશુ કે ‘નિહાળ્યા’તા
 કનૈયા-માણીગરના ખેન ! ’
 શી નજગ્ધ ધીએ અમને
 બાધ્યા છે ? ”
 “ પ્રજકિશોરાગના ! નજર બાધે વેરાગળ્ય.
 અમે તો વણુદાકયા સૌન્દર્યના
 પૂગરી ! ”
 “ શાશા વેણુલે રજા છે
 કનૈયા ! કહેશો મર્મ ? ”

એ વિશાખાવેણુલે
 અન્ય રસ-શાખાએ સહિયર ડાવી,
 ને ડાલ્યો કનૈયો કદળની ઝળે.
 “ સ્નાનતી રનેહ-ગસસુ દગી !
 રસના લહાણા અધિકા
 મર્યાદયા લેનાવ નહિ
 સંસારના બાધ્યા લીટા
 એળંગી સચરો અહીં.
 અધિકા નીતરશે રસ
 ચીર પહેરતાપહેરતા ચે ! ”

પણી કનૈયાવેણુને

ઉત્સાહ ને નિરુત્સાહના
ઊઠ્યા તરંગ અનેક,
ને લાવણ્યમયી એક લનાએ
એના લોધા સુદરીટ હે

અને

સૌન્દર્ય દેને અણુ ગળે ।
છૂળી હતી કેશરિનિ ને
મુખડે હતા લગ્નગન્ધા સીદા
નયનો નાયતા નખરાળા
દેયાના કહેતા તાં ઉત્સાસ,
ઉરે એ ચક્રવાક થ ખરી
ચનગનતા નીરે નીતરતા
કનૈયાને ભારતાંતા દેયાખાભુ
એ નિદ્રાગતી રાધિકાએ
પડીક હૂમકી દઇને
નીરભર્યા લોભા નેણુ
પણી જાણે અન્ય કમળનદની કિશોરી
તરતીના મેનોને સાથ
કાઠડને સોદંતી પધારી
મધુર મુખકમલ મનકે
ને લોચનિયાં ઉરે દાગી

ધરનીને નિહાળી રહી ગોપરમણીઓ.

પછી કદળ કેરી ગ્રજેથી

અ બર લઇ વ્રજકિશોરીના

કિગોરલાલ કાઢે જીભા

ને પ્રકૃતિસૌન્દર્યની આજ

અરધ બેહદની છતી

અ ગેઅ ગે પાગરેયા જોળન

નિચગતા'તા પિલાસના વિન્ધે.

“ પધારો, સર્નાગસુ દર સુ દરીઓ !

જોમનને આનકાર છે જોમનના । ”

અને કામાતુર રસકિશોરી

કામજિતેશ્વરને કામબાણે

ધવાઇ ડોલી અ ગેઅ ગે

પડી એ નિહાળી મલકી,

વેણુયા વઘો કનૈયો,

“ નજની યૌનકિશોરી ।

દ કાય નદિ યૌનસરોવરિયા ।

અ ગ-જોમન-પુનારાની,

પ્રતીતિ ભાસે છે ટ્વા

મમુનાના નિહાળો નીર,

ધીર આજ અધીરા ભાસે છે,

સસારે નાખતા ધા

કે * વચ્ચવિદોણાં નારીરુપાન
 કિશોરી ને સોદાગણનાં
 ગીતવંતીની શી આદર્શ-ભાવના
 મોદાવે છે પ્રજાભૂમિએ ? ”
 એ કહેવાવેણુએ અન્યોન્યે
 સામેજી સજ્જની દગી જાંઘ;
 ને એની એથે
 આચ્છાદા અંગે ચીર
 નયનખાણે વી ધાતાં કે વી ધાતાં;
 અને અર્ધ કિશોરી પૂઠે
 ભાગ્યધારી પ્રજાભૂમિની
 પ્રજાનાતનયા રાધાકિશોરી
 અદેવીઅદેવી યે રાજ-સજ્જભિખિત
 જિજી બજો સૌન્દર્ય પ્રતિભા શી,
 “ કહેયા ! ત્યાર દર્શો પ્રજાકિશોરીના
 નમ્નદેહે યમુનાતટે આવકારી.
 બસા ! સા શા મર્મ બર્મા છે
 મર્મ ? ”
 “ ગધે ! પારખના છે મર્મ ? ”
 “ કહેયા ! કેવીકે એ પારખ ? ”
 “ ગધે ! સસારવિરમૃતિની પારખ ! ”

અને દસી દાસ્ય
 કટાક્ષભર્ત્રા એ, ને વધી

“ કનૈયા ! ભત્રી સસારવિસ્મૃતિ ને
 સમસ્યા બ્રહ્મ-એકનિઠ-એકતારની
 કુનવધૂ પ્રજનીને દીધી
 ને કુમારિકાઓને
 અમથ એ કરસ્પર્શન કરી । ”
 “ રાધિકા ! એકનિઠ-એકતાર હયાના
 બળવે છે યુગનવીણા
 સસારે નર-નારીની
 પ્રણયાવલમ્બન ને પ્રણયાવનમિત્રી
 સસાર સુહાવે છે । ”

પતન લહેયો
 શીતળ પલ્લ અપભ્રવતો લયુ
 ને અપટાલ મઆઠ વિસ્મૃતિ
 નડતુ આન્યાદ્ય બાળી
 ને પહેરાવ્યા ચીઠ
 ને રસ-રસેશ્વરે રસ રસેશ્વરીની મૂથી
 વેળી ઝૂનળી રસાળ
 “ રાધે ! કેશાનિએ લુગ
 મારેવાગે પરોઆ છે મોતી
 નાખ્યા સૌન્દર્ય-સાગરેથી ।
 પડી રાધિકા-કેશાનિ મૂથી મનકામલે
 મીવાએ પહેગલી રત્ન-શુભારમાળ

તેયે સોનવ સોદાગી કંચુકી...
કંચુકીની લીલુડી દોર જાધી,
કટિએ મેખવા મદારી,
ને હાંકી લાખેખી લજ્જા

અને.....?

કમ ભર્મા સગ્નેકલા
ગધા-કૃષ્ણ રસ-યુગલે
અમોગ દગા એ, પણ
પખી કિલ્લોલ તા નહોતા અમોલ
એવે કે...ઉ.. ક ખોલી મજાકાકિયા,
ને વાદ આવી જાવભાનગરની
પ્રભાનદુવારીએ મૂકી જાવનગર,
ને કૃષ્ણના સાથ મેળ્યા.
એવે ફરી મોલ્યા કેલનરાણી,
ને મનક મનકયા ગસીધરમુતારી
લોચનિયાના લાગ્યા દોર
મૃદવાટે વિખૃટતાવિખૃટતા,
પછી રસવોટ્કએ ગીન રેલુ

x x x

== દૃ તે નાહલીતી જમનાને પાટ,
ત્યા આવ્યો કનેયો મારી પાટ,
મન મારુ હરણને...

પ્રહર એકથી નાહતી, પાણીડાં ઉડાડતી,
 ફૂળડી-દા' રમતી, જમનાજળે તરતી;
 નીરખતી કનૈયાને પાળ,
 હું તો નાહતી'તી જમનાને ધાટ.

વેણુસૂર રેલી, પ્રણય ધે ન રેડી,
 ચીર મારાં ખોળી, અનેરા એ ચોરી,
 એટલે કદંબ કરી ઝળ,
 હું તો નાહતી'તી જમનાને ધાટ.

ચીર મારા અંગે, નીગરસ રંગે,
 આતમપૂર ઉમંગે, કૃષ્ણસૂર સંગે,
 રંગીની રસિક હું વ્રજનાર,
 હું તો નાહતી'તી જમનાને ધાટ.

આતમ દેહ મેં ઝંધા, રંગીને લલ્લ શોધા
 એકતાર કીધા, પ્રણવરસ પીધા,
 રસ-રસાળી એ વાત,
 હું તો નાહતી'તી જમનાને ધાટ ! ”

x x x

ગીત અટક્યું ને ફરી
 રાધિકાદિયે ઝણઝણા
 પ્રેમ-લક્ષણા બકિતના તાર.

“ ઓ બ્રહ્મ ! એકતાર પાવે બળું છું
કનૈયાને સર્વ સમર્પણે.
પણ અન્ય કેટકેટલીઓ બાજતી હશે ? ”

(૨૩)

૨૩. ઋષિપત્ની-અનુગ્રહ

યશોન યજ્ઞમયજન્ત દેવાસ્તાનિ ધર્માણિ
પ્રથમા ન્યાસન્નતેહનાકમ્ ॥

યેસકુંડે અપાતા'તા હવિ
બ્રહ્મવાદી બ્રાહ્મણુમંત્રોચ્ચારે,
'સ્વાહા'.....'સ્વાહા'.....
એ આગિરસયજ્ઞધૂમ્ર
સર્વત્ર પ્રસરાવતા'તા શુદ્ધતા,
ને વર્ણોત્તમશ્રેષ્ઠની
અર્ધાંગનાઓ મહાનસે રાંધતી'તી
ભાવે રસભોજનિયાં,
રસપાર્તાના વાંચતી ધનિદાસ
દેવાની રસપોથીએથી.
" સખી ! રસનાં છાંટણાં છાંટાય
કે કૂંડાં દોગાતાં હશે રસનાં ? "
ટીકી રહી એ વદંતીને
વેણી ગૂંચતી એક.
" શી માંડો છે રસ-ચર્યા આજ ? "
" સખી એક વહેલી પ્રભાતે
પાણીમાં જમનાજી ગઈતી,

એવે દીરો કનૈયો-
 ભયુ' ભયુ' હવકાતું ગાધુર્વ.
 પ'ત્રી મગ્નક કરી પ્રશ્નયો
 માન દા'દા કનૈયાને,
 " નદુધારા ! ઉઠારાણી દા'માનદુનારો
 ગયા ઉદ્યાયગે ને
 માર્તે ડરાગ આપ આજ
 શું રસ-રમણાએ પધાર્યા છે ? "
 " પાત્રી ? બહેની .. . ! "
 " પ'ત્રી ? સખી ! મુન વલો કનૈયો
 મલકામણાના વેરી ફૂલડા,
 ' રમણી ! વિચર્યો છું રમરમણાએ
 શી છે તુને શ્રમણા
 એકનરે મુજને નિદાગી
 અદ્યપગ પ્રશ્ન પૂછનાની ? "
 એ કૃષ્ણવેળાને સખી !
 મનકતી વદી હું કે,
 ' લાન ! નાગીથી ક્યા ?
 ને અકેના કેમ ? "
 અને પ્રત્યુત્તરમા
 રમેતરો રસેધરે કરી
 મુને બોલીને ભરમારી,
 લગ્નની કહી મુને

‘ લાડીલી ’.....‘ લાડીલી...’
સખી ! બે વાર ! ”

સમીર વાતાંતા
યરાહવિએ શુદ્ધ બનીને.
“ સખી ! આપણુ તો વર્ણાશ્રમે
ભંડારી બ્રહ્મરાનના ! ”
“ સખી ! જ્ઞાન વધે કે રસ ? ”
“ જ્ઞાન.....! ”
“ બહેની...! ભુક્ષામણાંએ તું ભૂવી.
રસવિહોણું નીરસ જ્ઞાન
શ્રેષ્ઠ નથી બ્રહ્મના બ્રહ્મડે ! ”

એ વેણુલે આનંદી
મલકામણુવિરણુહારણી વદી,
“ સખી ! કૃષ્ણજી ‘રસો વૈ સ : ’ છે.
રસરાનનાં લેજે લહાણાં ! ”

એવે લેવકાવવા લહાણાં
આવ્યા ગરવા ગોવાળિયા,
આહિરિયાનો લાઇને સંદેશ,
“ બ્રહ્મરમણીઓ ! સ્વીકારશો પ્રણામ અમારા.
જિરાળ્યો છે ગોપાળલાલ
યમુનાના લીઝુડા કાંઠડલે.
સંદેશ અમે આવ્યા લઇ.
કહાવ્યું છે કનૈયાલાલે

કે ' કુષ્ઠાપિને કાજ
 બોજનિયાં ભાવે પાદવન્ને ' "
 અને વધો દસમુખે અન્ય,
 " સ્વહરમણીઓ ! આપના પતિરાજ કેને
 કરી'તી યાચના અમે;
 પશુ વલુદ્ધની રહી
 કુધાને બહેલાવતીબહેલાવતી ! "

અને.....?

અન્યોઅન્ય વાર્તાલાપે
 રાંધણિયાએ ખણખણ્યાં દામ.
 માળ ભર્ષા વાનીવાનીએ,
 ને ઝરી મઠી કંચનની
 ભાવે જમાડવા બોજનિયા.
 શું શુષ્કતાનીની નારીઓ
 આજ રસ-ગાની થયા
 સંચતી'તી ?
 યોગેન્દ્ર કિશોર કનૈયો
 પદ્માસને વિરાજવિરાજ,
 રમણીની રસ-સરિતાને
 આકર્ષે'તો'તો નિજ પ્રેમસમુદ્રે.
 પત્રી હેમાં હીડોળે ચડ્યાં;
 મુખકાન્તિ લાવણ્યમયીઓની
 લાડના લજ્જામણે લહેરી;

મોહાસ્ત્ર-બાણ કનૈયા-મુદુટિએથી છૂટી
 લાવણ્યમયીએને વાચ્યું હૈયે;
 હૈયાંએ દીધા લોચનિયાને સદેશ,
 ને નયણાં ખોલીખોલી
 નિહાળ્યા નંદકિશોર,
 અનેરી પ્રતિભાએ પૂણું યોગેન્દ્ર
 અવનીએ અણમાં રમંતા.
 પકોઘણી સર્વભૂતાન્તરાત્મા ।
 રૂપેરૂપે પ્રતિરૂપો ચમૂચ ॥
 પ્રકૃતિને એ હૈયામાં ભાસ્યા,
 ને મગનમાં આનંદનહરી ઝાઈ.
 પછી અભરમણીએ પ્રમ્ન્યું
 અક્ષના અનંત અભાસને,
 ને પડછંદ ત્રિલોકે પડ્યા.
 પૃથ્વીએ ઊઘડ્યાં પડળ;
 મહીં મુંછ વિરાટભાવના.
 જગતના ઊઘડ્યાં લોચન,
 ને કામણુપારો કીકીમાં
 હતા કાળુમ... કહાનશ !
 એને નિહાળીને વદી એક
 " બહેની ! પીરમું છું આજ, એવે
 મોહિની લાગે છે બેઠ્ઠરી;
 અમોઘ નયણે હર્ષનીર
 જ્ઞાન ને જ્ઞાન બુધાવે છે.

સખી ! બૂલી બોજનિયા મે
મેઢ્યા મુખનાસ પ્રીતે
હવે ર ખહેનગે । ”

અને જોવાગિયાપ ગતે
અહારમણી પીગસતી’તી બોજનિયા,
ને આન હતી હતી હેડે
એવે એ સદિયરને
સાનમાં સમજતી વાત
વેણુસરિતા વદાની કનેયે,
” અહારાની રાણીઓ !
વિદ્યા ને રસ વિહોણાદાન
બધ્યા પહુ ગધ્યા વિનાના
છે આ રસરિહોણા સસારે । ”

અને ?

મહેક્યા જોગનકૂના,
ને અમર શા મગજોનાગે
પાખડીએપાખડીએ ગુથ
લહાણા લીધા રસાગ,
ને મઠાણો રસપથ
અહારનયોવના અને
મગના ગરવા જોનાગિરાનો,
અને યોગેશ્વર કિરોર કૃષ્ણ
પડી વઘા સસારસાત્તવેણુ

“ ઓ સુંદરીઓ ! રસ ભળે છે આજ

તમ જ્ઞાન સંગાથે.

પાન કરી પ્રસરાવજો ને સુણાવજો

કર્મકાંડી તમ કંથને કે

‘ જગત છે રસ-રસીલાંતું,’

પ્રેમ-ભક્તિરસ સંયુક્ત જ્ઞાનનું

પથ નહિ રસવિહોણા જ્ઞાનનું ! ”

એ કનૈયાવેણુસે

વારીવારી ગદ્ય અક્ષરમણી.

રમ-આલિંગન દીધા-લીધા.

વિરમૃતિ બાસી સંસારસંબંધની,

ને લાગ્યા તાર એકતાર તાલ

આનંદની બજતી વીણાએ.

પછી બજવૈયા કનૈયાએ

નમણી નારીના હૃદયતારે

સૂર સમાપ્ત્યા મીઠકામ કરી.

“ અક્ષરસરમણીઓ ! રસદેશ ટુંદાને

પૂર્ણાંકુતિ અર્થ તમ વાચનાની

હિમ્મતર પ્રેમભાવે આજ.

એના એકનિષ્ઠ આનંદે રાચી

સંસારની યજ્ઞવેદિએ

પતિસંગાથે પૂર્ણાંકુતિ દ્યો

નિરોધના મંત્રોચ્ચારે.

પરમ મંત્ર એ ઘઘવાદોઓનો છે ! ”
 અને હૃદય-અંગ મેહી મેહીને
 અંગનાઓ સ્થિતપ્રજ્ઞ જની
 સંચરી પતિગૃહે ડાલતી.

એમને નિદાળીને
 પારખી અતૌકિક ભક્તિ
 કિરોર કનૈયા લાલુની,
 આશ્વર્થભુગ્ધ ડાલ્યા પતિરાજ
 કે શા શા સ્વામસુંદર-પ્રભાવ
 ને એકામિતિવૃત્તિ-ભાવના
 નિજ અર્ધાંગનાઓનાં !
 “ જાત ! યસ કયાં અનેક,
 ને જ્ઞાનની કરી અર્ચા,
 હીધી ન એકાગ્રતા તો ય.
 પ્રાપ્તિ તેની સહજ સુશ્રમ થઈ
 સુભાગી સુપત્નીઓ આપહીતે ! ”
 “ દેવ ! ભાખનારા આજે ભાખે છે;
 પણ કૃષ્ણજીની ઘઘા-ઓળખ તો
 જન્મોજન્મની પ્રાપ્તેદી છે ! ”

અને રટણ કરતી રમણોને
 એને બેહીને સુમધુર સ્વર સંજાળાયો,
 “ કૃષ્ણજી...કૃષ્ણજી ! કૃષ્ણજી...કૃષ્ણજી ! ”

(૨૪)

ગોવર્ધનધારી

ઐ હતી ઋતુ વર્ષા.
નિર્મળા આભે ધૂમ્યાં વાદળ,

કે મેહ ઝીલે ગરવા લોક
કનૈયાની પ્રજાભૂમિના.
અને.....?

એ મેહનૃપતીશ્રી ધરાએ
નવજોગે વહ્વા યમુનાજી
વેગે ઠરતા સાગરમિનન-પ્રતીક્ષા
ઓઢણી નીચરેરી ઓઢીને
પ્રજાની રસાળ ભૂમિએ
ઓઢ્યા લીધુઝ વાધા
જેવ-જીમોણા જેવનારા
ધરતીએ ઊડતા ચાલતાને

એને આનદીના નિહાળી
થોભાવી નેહ નીનગતી મેહ-વાદળીને
ભાતુરાજે રમણાએ ચડ્યા,
ને આકાશરંગીના જેવી ચીર
સજ્જનતા'તા રંગ-વાદળીને
પંજી ચીરની દેતા આડ
કે ન નિહાળે પૃથ્વીના લોક.
ર ગરમણાએ ચડેનાને
શુ વચ્ચ-હરણ ચતા હતા
આકાશ-ગગાને તીર ?

ને મુરારિ મોગમુગટધારી
નેહની વેણ વખવે ! ”

પંક્તી.....?

પ્રભાત પૂરું થયું છું,
મધ્યાહને સંચર્યાં તા માર્તે ડરાજ,
તો મ બગંતી મિનન-આશામા
માણુવાં હતા એને રસ-સ્વપ્ન
ને સાકાર કરવી'તી પ્રેમ-કલ્પના
છપીલા એ બસીધર સગાથે.
સોણુવા સેવતી મુરારિના,
બાવરી બનીને વિનાસ-દસાએ.
ઉર-કળશ ધરતીએ દોળાતાંતા,
છલકાવતા એના હૈયાના માધુર્ય.
પવને બિડતો'તો ઉત્તરીય પાવવ.
લગીરે એને નહોતું બાન
કે આમતેમ દહેલે છે સાહેબીઓ.

એવે એકે આવી... ..

ને ઘડીક નિહાળી રહી
પણોની પ્રાચ્છાદિત સથાએ
પોટેલી વ્રજકુમારીને

ખેલતો અફેલીઅફેલી
 ચ પક-ઝેડલાના ચ પક-ફસડે
 મનડાના કાતકાઈ મન-તડ જે

એવે વદી સખી,
 ' / મમાનન ત્યા ! ની આધિ છે આજ
 અમાધિ પ્રેમ-યોગેશ્વરની ?
 દેમે જીએ છે સાગર,
 ને દેના ખાધ છે ઉગ-મેળાન.
 મીન-લોચનિયા મુમે છે વમઢે
 દેદ-નાડીએ તુકાન ભામે છે.
 પ્રણય-પ્રસાદના ક્યા પાળીની
 સફર છે ? '

' સજની ! મધુમદન આવ્યા ન દહ.
 માધુયંબરી ઝાનુ વર્ષા
 અનુયો ભામે સવળા રિના
 રેમે દુગમ ને રસોતક પ થાય છે
 એની મધુરી રમગળાએ
 કો' મૃગનોયનીના
 ઉર-સરોવરમે ખીવેના ફૂવડે
 પૂરાયા ને નદિ દોષ ને મધુકર ? "
 રાધાકિશોરીની આખડ-નીમા

કીકીએ માંડ્યાં ફેરણાં.
 મલકી સદિયર એ નિહાળી
 વેણુમાં કહેતી મર્મે,
 " સખી ! ઝૂલો છો બે સીમાંતે
 નંદગાંવ ને વૃષભાનનગરના;
 પણ સુણુએ સાહેબીયા !
 ' ઇન્દ્ર-યજ્ઞ અટકાવ્યો કનૈયાલાલજીએ, '
 એમ કહેના'તા વગના લોક.
 ને પુનિત પ્રભાતે કાલ
 છે ગિરિ-ગોવર્ધન-યજ્ઞ ! "
 રાધિકા એ સુણી ઝમકી,
 ને રમણુએ ચડ્યું સર્વ સૌન્દર્ય.
 દિગંતદર્શને સૃષ્ટિ નિહાળી
 પ્રભૃતિ-એકતાના યોગદર્શને,
 ને લાધ્યું ક્ષાન્ત-દર્શન.
 મક્કકામણું મુખડે સધું,
 ને પછી ઉચ્ચવાં વેણુ,
 " સગની ! આપણુ વળવાસીને
 ગૌ-વર્ધન કરવાનાં; ને
 વનના વાસ એ આવાસ છે.
 મનુષ્ય છે બોકતા, ને
 ધરતી બોળ્ય છે.
 અવશ્ય ઉકેલવી છે સમસ્યા

કૃપ્ત-કનૈયાસાધને આ ! "

અને.....?

એ બીજું પ્રભાત....!

ગિરિ-ઉત્તમ માણેા મજે
આનંદના પૂર્ણ પૂર્ણ દેસાએ,
ને પ્રસરી સુવાસ અવકાશે
મધ્યવાયુના અગધ-બધને
રિશ્મિત ઝળના મૃદોપમૃદે
અને ઈન્દ્રલેપે ..!
સ્વર્ગલોકરાજન કોપ્યા
કે ભૂલેપે મજ નાનકડાએ
અરસોધા મુજ માનસ્ય !
અને કોપીને દેવેન્દ્રે
પૂર્ણનીર 'સાર્વર્ગ' ના
ધોધ અરખનિત વઢાડ્યા
કે મજના કરે વિનાસ !

અને... .. ?

આધી આભે છવાઇ,
આઝાઝા પડાડ સાં વાદળ
આકાશે મજને ધેરતા

છવાયો ઘોર કાળ અધકાર
 ગાજ-વીજને ધણુણાટે
 ધરતી ચે ધૂજવા લાગી
 ને પછી ત્રમઝડ તૂચો
 અરખનિત બીનલુ મેઘ
 પવનના તુફાન સગે
 વૃક્ષ દાળ્યા, ને પડી
 વેરાન કર્યા ટહોને
 ભાભરડા બીણુ દેતી'તી ધેતુ
 રુદન બાળ-ગોનાગીના
 હૈય ના ચીરતા તા પડ,
 ને ટાટે થરથર ક પતી માત
 ગોદે લેતી'તી બાળ !
 શુ મહાપ્રાનય ?

અને નદવર
 એકતુ-અટ્ટલુ બિબુ'તુ
 ટાપુ શુ મદાસાગર મધ્યે
 જળ-પ્રાનય પ્રજે ભાસતો'તો
 ધરા ચે સ ધરતી નો'તી નીર
 જૂથે મળી'તી ઘન-નર-નાર
 મહા ઉત્ક્રાપાતે ફૂંખા તા સૌ

ને આમે અદૃશ્ય કરતાં ત્યા
મગમગના ત્રમચ્છ મેધ.
વીજળીના હાકામગાકા
ધરતી ચીરી પાતળ ફાડી
ભાળે હાકાવતાં ત્યા પાળી,
શિયાવત્ રિધર દનાં માનવ
અન્યોન્યની હાંફેફાંફે.
ચિતાર કારમેા દતો-
દિલ દવાવનો, દુઃખિયો.

એ નિદાણીને.....

ભાળે પ્રજાભાંખે વાટ લાંબી
પ્રજાસાગર-મિલનની.
એને ઉકેલવા દના
મૂલગધાર મેદના મર્મ.
એને ઉકેલવા દતા
પ્રજા-નર-નાર-સ રક્ષાબુના બેઠ.
એ સુસવાટા કરતા પવન
ને મેધધાર ઝીવતી
રાધિકા કૃષ્ણ-મિલને સંચરી.
નહોતા એ અભિસાર,
પણ દતા પ્રજાવાસીના

પ્રલયેથી ઉભારવાના સાર.
 અને..... ?
 ' કૃષ્ણ....! કનૈયા....! ગોપાલ....! '
 હવા-ગિરિએથી પવનસુસવાટા સંગે
 કૃષ્ણકર્ણે સુણાઈ સૂરાવલિ;
 ને વિચારંતા જૂથેથી સરી
 ઝીલ્લી એણે બાર મેઘની ધાર
 અમોઘ મૂશળધાર વર્ષતી,
 જે ઝીલતો હતી ને
 બીજતીતી નખથી સિખ લગી.
 " અ...હા...! શું પ્રકૃતિ-સૌન્દર્ય !
 પ્રજાતમા- રાખાદુલારી ! "
 એવે...?
 કનૈયામિલનની વાટકલી નિહાળતી
 ચઢી હતી રમણાએ આજ.
 "કૃષ્ણ ! પરિહાસની યે હોય સીમા.
 બીનો દાહ મજે લાગ્યો છે,
 એવે મલકામણું તુજ મુખે
 પ્રતીતિ દે છે કાળ-લૈરવની ! "

અને વીતી શાંત પળ બે;
 ને રાધાના મૂક મુખડેથી

શોભન ઉર-હેલાનાં
 મુગ્ધ મનડાની એકાગ્રતાને
 એકાગ્ર કરે છે ધારણા-ધ્યેયે,
 શા સૌન્દર્યના રંગ-અંગે
 મનને ડાખ્યો છે મેઘ !
 'મગ્ન-સૌન્દર્ય-પ્રકૃતિ'ના ઉત્તરીય વચ્ચે
 છેદીછેદીને ભીંજવી
 ઉર-ટોચ-નિરીક્ષણની એ છે
 કેવી રસાળી લહાણી !
 શું કૈલાસ-શિખરેથી
 હિમ-ગંગા વહે છે સૌન્દર્યની ?
 અને છત્રાષ્ટ વર્ષતા મૂલ્યગધાર મેઘે
 રાધા-મુખે રેણુમિશ્રિત ગ્લાનિ.
 "કૃષ્ણ ! પરિહાસ તજ,
 ને જળ-પ્રસયેથી ઉગાર મજને,
 ધારણ-ધ્યાને ને સમાધિએ
 ચિત્તની એકાગ્રતા કરી
 શોધીને મહા મારમગ ! "

અને... .. ?

મગ્ન-નર-નાર દોર્ષા
 કૃષ્ણે કહીકહીને કે

દયથી આંગળીએ તોળી
 ફૂલડાં મલકામણાંનાં વેરી
 કનૈયો નાચતો હતો
 રાધાનો કામણુગારી કીકીએ.
 આડ હતા નંદીના
 ને જહ્નુ ભુખાનના.
 યશોદાનાં માતૃ-વાત્સલ્ય-ઢાંકણુ
 શું રાધા-પ્રિયાના સાગ્યા નયન-દોર
 ખાળતાં હતાં ?

અને.....?

સમ્યા મૂશળધાર મેહ,
 સ્વર્ગલોક-રાજનની હાર
 શું થઈ ભુવલોકે
 મજરાજનથી ?

‘ક્ષમા, પ્રભો ! આરખાર મેહ
 વર્ષાગ્યા મજને રાજવા,
 પણ કેટકેટલાના ટક્યા છે અહંકાર
 કે નબે મુજ અહંકાર ?’

મંત્રમુગ્ધ મજ ભાસ્કું
 નિદાળી ઝૂકતા ઔરાવતને
 ગિરિ-ગોવર્ધન-ચરણે;
 ને અખાડીએથી પ્રણમતા બિતરતા

(૨૫)

ગિરિ-ગોવર્ધન-ધર-ધારિણી

હીંથકો બાધ્યો'તો

તરુવતાની ઝૂલંતી ડાળીએ;
ભાનુરાજનાં દીપંતા તેજ
કનૈયાને કુંડયે ઝબકીને
દે કર્તા'તા તેજ-ઝનક
રાધાની હેમ-નયડીએ,
ને પ્રકૃતિ-સૌન્દર્યના મહાઝૂથને
ધનસ્યામને ગોરી યુનાવતી'તા,
ને ઝીનતું સહિયરટ દ
ઘુનાનતું કનૈયા-નેણુના.
રાધાદુવારીને હતી સમસ્યા
કે ' ગિરિધારી બન્યા કહાન
ટચવી આંગળીએ તોળી
નાનકડે ગિરિ ગોવર્ધન,

“ જૂઓ, જૂલો ને મારા સ્વામ !
જૂવણે રાધા ઝુનાવે !

રિસાણા રાધિકા પ્રલુપ્ત-રસ દોળી,
શાના ઝુનાવે ધનસ્વામ ?
જૂવણે રાધા ઝુનાવે !

નાનકડો ગોવર્ધન આગળીએ તોળી,
'ગિરિધર' લીધા મોટા નામ !
જૂવણે રાધા ઝુનાવે !

ગોવર્ધનધારીની એ ઉરધારિણી,
શુ ન એ ગિરિવર ધર ધામ ?
જૂવણે રાધા ઝુનાવે !

બોમની ઓઢણીએ રાધા સમાણી,
જૂલે નિરાટને વિરાગ !
જૂવણે રાધા ઝુનાવે !

• • •

અલુહિતર કનૈયા-નેલુવા
કાષ્ઠકાષ્ઠ કહતા કુઘા,
ને સદિયરટ્ટ દ મનકામણુ
પ્રકૃતિના માયરામા છાનુ છાનુ
લોચનિયા મદધેરાં નયાવી
જગતના લગ્નધૂંધટડે હતુ સમસ્યા કહેતુ

પણ એ તોળતાને

શું ન તોળતી એ

દેવા-હર-ગિરિ-સિખરે ?

હવ્યાં યોઽપિ મહીધરો લઘુતરો

દોષ્યા ધૃતો લીલયા

તેન ત્વં દિધિ મૃતલે ચ સતત

ગાયર્ધનોદ્ધારક ।

ત્વા ત્રેલાંકયધરં વદામિ કુચયો-

રમે મ તદ્ ગણ્યતે

કિં યા વેશવભાગજેન ચક્રુના

પુણ્યેર્લક્ષો લક્ષ્યતે ॥

નાનુ - પર્વતકુ કરે ધરી લીધુ

બીબામહી પૃથ્વીએ,

તેમાં શું નિતને જાન્યો મહી-નને

ગોવર્ધનોદ્ધારક,

ના લેખાય તને ત્રિનોકધરને

ધારુ કૃપાએ કુ, ને

બોલ્યો કેશવ । ॥ વલે ? વસ મને

પુણ્યો ધણું હેાય તો ।

અને .. .. ?

✱

✱

✱

“ જૂલો, જૂલો ને મારા શ્યામ !
જૂલણે રાધા જુનાવે !

રિસાણા રાધિકા પ્રણય-રસ દોળી,
શાનાં જુલાવે ધનશ્યામ ?
જૂલણે રાધા જુનાવે !

નાનકડે ગોવર્ધન આંગળીએ તોળી,
'ગિરિધર' લીધા મોટા નામ !
જૂલણે રાધા જુનાવે !

ગોવર્ધનધારીની એ ઉરધારિણી,
શું ન એ ગિરિવર ધર ધામ ?
જૂલણે રાધા જુનાવે !

બોમની ઓઢણીએ રાધા સમાણી,
જૂલે વિરાટને વિરામ !
જૂલણે રાધા જુલાવે !

• • •

અણહિતર કનૈયા-નેણ્યા
કાંઈકાઈ કહતા કુવા,
ને સહિયરટુંદ મનકામણું
પ્રકૃતિના માયરામા છાતુ છાતુ
લોચનિયા મદધેરાં નયાપી
જગતના લજ્જાધૂંધટડે હતું સમસ્યા કહેતું

કે 'છે એક જ પુરુષ કૃપણ
 ને અન્ય નારીમય છે જન્મતે.'
 શું યોગેશ્વર કૃપણની સમસ્યા
 અણગમતેલી હતી ગોપીટ દે ?
 પણ ના...ના...નહિ.
 પ્રેમસક્ષી-ભક્તિના તાર
 જાણુ પણ હતા અણગમણ
 મજ-ગોપાંમનાને હેડે;
 ને મળંગના રાધાહેડે
 જ્ઞાન, સ્વાર્થ, ને પ્રેમનાં
 આછાંઆછાં હતાં આચ્છાદન.
 એને નિહાળ્યાં.....
 ને ભણ્યા કાંઈકાંઈ
 અભેદ ભેદ પ્રેમના
 ઉકેલાના એક મળંગના-અંગે
 કૃતિયાની જીજ્ઞસ-આંખડીએ.
 મૂક હતી એ સમસ્યા,
 ઉકેલાતી મૂક બાપાએ
 હતા નયણાંના મૂક નાચ.
 પરિભ્રમણ હતી એ મૂક.
 પછી રવમ સગા આ સંસારે
 સોણલાં રાધાને લાગ્યાં
 અને એ મોણીયું...!

(२६)

राधानुं संसार-स्वप्न

ये ह्यं राधिकासौख्यं !
महीं हती प्रज-वनराज-

તરુણતાની મીઠીમીઠી ઝાંઝા;
 ને કો' મધુરીની મધુર વાણી
 મધુસૂદનને મારગડે સુલુધ,
 " રસસદન ! રસ-સુખણ ! "
 અને થંબે કનૈયો.
 " પ્રિયા ! રસ-દેશ વૃંદાવને
 સકળ ગોપીએ છે રસીવા
 રાધાના પ્રણય-રસ-ભાવ ! "
 " પણ કૃષ્ણ ! કહેજો મનથી લગીર-
 શપથ છે તમને પૂરા
 મજના પ્રકૃતિ-સો-દર્શના-
 કે ગદ્યા સંગે કરતા ગમણ
 કેટકેટલીને સંભારી છે ? "

અને કૃષ્ણમુખડે
 રસ અર્થ મધકામળે અગોધ,
 " પ્રિયા ! વિરક્ત-સ સાર-ભાવે
 રસ-રમણના લેણાં લદાણા,
 એ રમોપદેશ છે રસ-સ સારનો ! "

અને સુણી વેણવા
 આખાલીના રસ-સાગરે
 રમણીની નાચી કીડી,

“ કૃષ્ણુ ! રસોપદેશ દીધા;

પણ કેટકેટલા ઉપદેશકોએ

આચારે મૂક્યા છે પછી ? ”

“ રસોપદેશ—પ્રશિક્ષા !

લગીર વાંચ પ્રણયના ઇતિહાસ

મુજ હેયે ભેટીને.

હેયે નિહાળે હેયું.

અમ ભાગશે તુજ

મન એકતાર-ભાવે । ”

અને ડમ ભર્યાં ગોપીએ.

સૌંદર્ય છતવા સૌંદર્યે

જાણે ચાલી સૌંદર્યેશ્વરી.

પણ પછી થંભી લગરીક.

“ કૃષ્ણુ ! અમ પરણેલી નારી... । ”

“ પરણેલ પ્રિયા ! પ્રિયતમ તુજ છે

અંગે સંસારના આ;

પણ આત્માના રંગે છે

અઘાંડના અઘ-એકતાર.

હું અઘવાદી છું, રસ-લલના । ”

“ કૃષ્ણુ ! વાટે ભરમાણી મોટી વાતે,

ને લીધા દર્શનના લાંબ.

એવે લાધ્યા સ્પર્શના ભાવ.
 અળગા રહેાં, મુરારિ ! "
 અને એવેનાને ઓરો
 શું આમંત્રતી હતી એ ?
 અને..... ?
 " કૃષ્ણ ! પાલવડો મ ઝલો.
 ફૂલડાં વીણે છે નાની નણુદી.
 ભણુશે તો વેરશે અમ
 સામુજને કહેતાં માન
 કે પરનરના રસોઘાનમાં
 વડુઆર ફૂલડોલ ખેલેતા'તા
 " મજવડુઆર ! તમ પનિ છે સંસારે
 રસ-પુરુષ ચૈતન્ય-સૌંદર્ય-દેશને ! "

અને કર ઝલ્લી કંઠે રોજાવી
 એના કર-બાંધનની માળ !
 પછી મુખડે દીધું સુંબન,
 ને ઝગડો સુંબન-રસ-માણુબદારિણી.
 " કૃષ્ણ ! મુજ ગોરા ગાલે
 શા દીધા શ્યામ રંગ ? "
 " શ્યામગ્રિયા ! શ્યામ તુજ કેશવલિ છે,
 ને શ્યામરંગ કબરાળાં નયન;

સ્થામ નનિંદુ-શોભન
તુજ ગેગ ગાવને છે । ”

એવે કુ...ઉ.. ક બોલી
સ્થામવર્ણી રસ-કોકિલા,
ને તૂડી કમખીની કસ
આનદ-સ્વરૂપ ધનસ્થામ-આધિગને,
ને ઉર હેલે ચડ્યાં
રસ-સ્થામની અ તગ-સૂરાઈનિએ,
પકળી ગોરીમુખે થે હતા
શરમામણાના આજી શેરગ.
એણે આભે નિહાળ્યો
સ્થામ-મેવસ્થામ
દૃષ્ટિના ખેંચ્યા દોગ.
પણ એવે લાગ્યા ખે ચાણા નપણા
નીનાજર ધમુનાનીરે,
વહ તા સાગર-મતીક્ષાએ,
શુ એ હવો રસ-સાગર ?
ભાસી એ પૂજારણુ એની
ર ગાયેલી એકનિષ્ઠ બાવે
સ્થામના ધનસ્થામ ર ગે.

અને.....?

મેં હજી રાખ મેં બુધી
સંસાર-નિવાસે લ. પિયું.
પુન વધજી મેં મજી...

(૨૭)

પ્રાણેશ્વરીનાં પ્રકટ દર્શન

અને....એ...!

ગોકુળનું નાનું હૃદય ગૃહ,

શુ લજ્જાના ઇતિહાસ
રોળી નિર્મલજતાના રેલાનના છે
સ સાર-ચોપડીએ ?

“ કનૈયાદાવ ! પત્રી મે
પોદાડી નાની નણદન
ગામગામ નણદન-રીરાના માન,
પણ હવે પ્રણમીપ્રણમી
પ્રેમેશ્વર ! તુજ પ્રેમને
નિવેદુ છું લળીનળી કે
અરવેદ મુજ અગે છે,
નયન-લગ્નમર ભાગે છે,
‘શ્રુકટિ બીજ છે ગુલાબ,
વેણી બીજ છે શિંગ-અગ્નિ !”
અને . . .”
એ પ્રહર રાત્રિનો
લાસતો’તો સ્વપ્નામા
દિએ પોદેની વૃષભાનદુવારીને.
કનૈયાએ ગૂંથેલી વેણીની
સેર કર-રપરો છોડી,
ને છૂટયા બધમધન.
કિશોરીની ચસચસતી ચોળી

ને નંદકિશોર જિઆજિઆ
 સાન કરી સમજાવતા'તા
 પિત્રાને પતિથી જાની,
 મિત્રરી રાતડયી
 માં ભાસી ગૃહે;
 સંકલ્પ પતિની
 જાનાં ડમ લયો પુનિગણુએ
 રૂપેણં જોવંતા મમીપ

સાન કરી મુજને તેડી,
 ને રેલાની કટાક્ષવાણી,
 'લાલડની ! લખા લયો છે લંકાર
 મુજ જ્ઞાત ને તમ લરચાર પ્રેમના.

શુ લક્ષ્મીના ઇતિહાસ
ચોળી નિર્લક્ષ્મીના રેલાવવા છે
સ સાર—ચોપડીએ ?

“ કનૈયાવાય ! પત્તી મે
પોતાડી નાની નણુદય
ગાઈગાઈ નણુદન—નીરાના ગાન,
પણ હવે પ્રણમીપ્રણમી
પ્રેમેશ્વર ! તુજ પ્રેમને
નિવેદુ છું લળીનગી કે
પ્રસ્વેદ મુજ અગે છે,
નયન—ભગ્ન ભાગે છે,
શ્રુકટિ બીજ છે ગજાળ,
વેણી બીજ છે શિગ—પ્રસ્વેદે ! ”
અને.....”

એ પ્રહર રાત્રિનો
ભાસતો તો સ્વપ્નામા
દિ એ પોટેની વૃષભાનદુનારીને.
કનૈયાએ મૂથેલી વેણીની
સેર કર—રપરો છોડી,
જે છૂટ્યા બધનધન.
કિશોરીની ચસચસતી ચોળી

ઉર-હેલાએ બિછળી,
 ને તૂટી લીલુડી કસ;
 ચીર ચોળાયાં પાસવડાનાં,
 ને કટિ-મેખસાની તૂટી દોર,
 અને પછી...?
 એ વીતંતા રાત્રિ-મંદરે
 નિર્જીવ દીસતી'તી સંસારશાંતિ
 રાધિકાની સ્વપ્નદશાએ.

મોર-મુકુટધર કનૈયો
 ચાંદનીના પ્રકાશંતા તેજે
 કટિ-મેખસાનો બાંધી બંધન
 વીંટાળતો'તો છૂટ્યા પાસવડ.

અને... પછી...?
 અપકી જાગી રાધાકુમારી,
 પથમાં એણે અપ્રમાણ નિરખી
 કનૈયાની રસ-લીલા.
 વાતા હતા અંદર પડન;
 ને સાહેલડી એક
 ફેલડાંની ગૂંથતી'તી માળ,

ને ચરંતી ધેનુ સમીપે

સોહાવતી'તી પ્રગ્નકુંજને.

“ સખી ! અગાધ મુગ્ધ મનડે

વિદ્વજ્જતા બાસે છે આજ,

કે ‘ કેમ ન આળ્યા ગિરિધારી ? ’ ”

“ વૃષભાનદુસારી ! વખતનાં વીત્યાં નથી વહાણાં,

તો ય શી બાસે છે વિદ્વજ્જતા ? ”

“ સગની ! જે દિ' હયાં 'તાં ચીર

કનૈયાએ કદંબ કેરી ડાબેથી

એ દિ'નો નથી બાસતો

બકેલી રાધાનો કહાન ! ”

“ સખી ! હું પાઠવું છું કહાન ! ”

અને.....?

મલકામણાંનાં સંતાડી રહસ્ય

સહિષ્ણ સંચરી સાચાની શોધે;

ને એ મળ્યો મારગડે

સૌંદર્યે વેરતો વેણુલાં,

“ જોગન મદમાતું પ્રગ્નનું

કયો રસ-દેશ જીતવા

ધનુષ્ય-બ્રહ્મકુટિ ખેંચી સંચરે છે

સચોટ મારવા નેણુલાંનાં બાણ ? ”

હર-હેસાએ ઊઠગી,
 ને તૂટી લીલુડી કસ;
 ચીર ચોગાયાં પાલવડાયાં,
 ને કટિ-મેખલાની તૂટી દેર,
 અને પછી...!
 એ પીનંતા રાત્રિ-અદરે
 નિહંવ ઢીસતીંતી સંસારઘાતિ
 રાધિકાની સ્વપ્નદયાએ.

મેર-મુદ્દતધર કનૈયે
 ચાંતનીના પ્રકાશંતા તેજે
 કટિ-મેખલાનાં જાંધી બધેન
 પીંટાગતોતો દ્રુપદ પાવન.

અને...૫ ગી.. !
 જગમી જગમી રાધાકુમારી,
 પગમાં એણે જગમ્યાનું નિરખી
 કનૈયની કસ-લીલા.
 વાતા દના મોદમોદ પાવન,
 ને સ દેસડી એક
 કૃષ્ણાંતી મૂંઝતીંતી માળ,

ને ચરંતી ધેનુ સમીપે

સોહાવતી'તી પ્રજાકુંજને.

" સખી ! અગાધ મુજ મનડે

વિહ્વળતા ભાસે છે આજ,

કે ' કેમ ન આજ્યા ગિરિધારી ? ' "

" વૃષભાનદુસારી ! વખતનાં વીત્યા નથી વહાણાં,

તો ય શી ભાસે છે વિહ્વળતા ? "

" સખની ! જે દિ' હર્યા'તાં ચીર

કનેયાએ કદંબ કેરી ડાળેથી

એ દિ'નો નથી ભાસતો

અકેલી રાધાનો કહાન ! "

" સખી ! હું પાઠવું છું કહાન ! "

અને.....?

મન્નકામણાંના સંતાડી રહસ્ય

સહિયર સંચરી શાશ્વાતી શોધે;

ને એ મળ્યો મારગડે

સૌંદર્યે વેરતો વેણુલાં,

" જોમન મદમાતું પ્રજાનું

કયો રસ-દેશ જીતવા

ધનુષ્ય-બ્રુકુટિ ખેંચી સંચરે છે

સચ્ચોટ મારવા નેણુલાંનાં બાણ ? "

“ કૃષ્ણ ! ‘સેશ્વરને કરવા કેદ,
 ને આણુવા છાના બાંધી,’ એ
 છે અમ રાધા-રાણીનો સદેશ ! ”
 અને સુંદરી નિદાણી રહી
 ગોળુમાંના કાંઈકાંઈ નાચે,
 અને જોશી કનેપે
 પૂરા કર-પિંજરે !
 શું જામવા પધારેલી જવાહર !
 શું કેદ થઈ સૌંદર્ય-સેના-સરદારિબી !
 “ કૃષ્ણ ! અમે નથી રાધારાણી ! ”
 “ મોપકિશોરી ! વજ્રની ત્રિમ-ભુમિએ
 આરાધિતા રાખજુ છે ગોપવધના,
 આરાધની હૃદય-એકનારે
 એકાકી આનંદરસરસને,
 શા વગી બેદ મળે ! ”
 ‘ કિશોરમાલ ! વજ્રગાહકા તો અમથી
 દણ જોવનના બેદ,
 નથી ઉઠેમવા દણ
 બોસરાથી અમ સાગ્યબુ બોવન ! ”
 “ કિશોરી ! આપે ન આપરે બોવન
 રમનંદની રસ-મિદિએ,
 રાંસ રનાં આંખ્યાં બોવન,
 ને રા.વસા એની બેઃ

ન પ્રાપ્તાય એકાકી આનંદ
 અનંત-અસાંક-એકતારનો ! ”
 અને ડગમગ્યા સંસારભાવ
 દિવ્યાત્માની દૈવી નજરે,
 ને ડગમગી દેહલતા તરુણીની;
 મનડા-સાગરે મન્યન જાગ્યાં.
 “ લાવો, પાળ બાંધું સંયમની ! ”
 એ હતો મનઃઉપદેશ.
 કહેશો ક્યાંય રહી છે બાંધી
 સંસાર-સંયમની સરકણી ગાંઠ ?

ને છૂટી કમખાની કોરની
 લીધુડી દોરીની ગાંઠ.
 પછી બંધનને લાખ્યાં અબંધન.

x   x   x   x

પણ પેલી... મજકુંજે ?
 કૃષ્ણના પ્રણય-અજ્ઞાસ-વિહોણા
 નહોતા પ્રકાશ રાધિકાદેયે.
 દિન-મણિનાથ કૃષ્ણ-માનુના
 કિરણનેજે પણ બીબીને એ
 તરુ-પાંદડીની લેતાંતા યોય

હવાવતા રમ્યામ હાંચ
 વિચારમસ્ત રાધા-મનરે,
 ગુંગરવ કરતાંતા શ્વમર દાળા
 બ્યાડ લઈ ગીચ હાંચડીની,
 ને ચંદ્રમુખી રાધામુખરે
 વિવાદના હતાં વાદળ,
 અ ગ-સરોવરિયે બીડાતાંતા
 કરમાધને ઉર-કુમુદ એ
 કુલગનિયને છંદે હાના
 મગ્ધાનાં વહાંતા નીર તીરે,
 ને રહી અસ્તવ્યસ્ત ચીર સંકાર િ
 સહિમર રાધાદુહારીની,
 ને નંદુમારે પધાર્યો સમીપ
 ૧૦ પ્રિયે ! બહુ-આનંદ-મારગમ્મી
 એક પ્રવાસિની હતી
 એને સસાર-વાડ વટાવી
 મારગમ્મ ચી ખ્યાની લાગી વાર
 કામા કરજે, રસ-સલ્લુડી ! ”

અને અનિમેષ નિહાળી રહી એ
 ટીકીટીકો અ ગના રંગ
 પીળા-પીતાંમર-ધારીના,

ને બ્રૂકટિ બાલયંદ્રે ભેટી,
 પછી સર્પાં રોપવેણુજાં
 કટાક્ષે બર્પાંભર્પાં,
 " કનૈયા ! ઘઠાંડના ભક્ષા ચીંધ્યા
 મારગડા કો' પ્રવાસિનીને । "
 " રાધે ! છે મુજ નેમ
 કે ભૂલેશાંને ચીંધવા રાહ । "

અને પણ એક વીની,
 ને રાધાના રોપીતા નયન-દોર
 કૃષ્ણ-ભાસપદે અટવાયા
 કો' સલનાની કેશાવસિ અટપડાયેલીએ.
 પછી નિદાળ્યાં અંગેઅંગ,
 " કૃષ્ણજી ! ગાલે છે કાળળ કેરા ડાઘ;
 દંતક્ષન એજો લાસે છે;
 ને હૃદયે છે માલાના ડાઘ;
 ચોળાયેલ છે પોળું પોતાંગર;
 શા શા મર્મ છે, કહેશો ? "

નિહાળી રહી સંસાર-દરે
અસારનાં તરણાંએ તરતી
ગાયાએ જ્ઞાન નંદિની
વદતી હતી વેણસાં,
“ કનેયા ! નિર્લજ્જા મૂકે છે માત્રા,
ને ભરમીમૂત થાય છે મુજ દેયું,
કે હતી પાઠવી સદેશડે,
ને હતીને દીધાં પ્રજુપદાન ? ”

એ વેણ રાધામુખડે
અટવાઈ ધૂમતાં રણાં
એ ઓજર્ના દાર બીડીને,
ને સરી અશ્રુધાર
લિંગવતી ધરતીને.
એ નિહાળીને
પદી મર્મવેણસાં
ડગ ભર્યાં અલભેત્તઅએ,
“ સંસારની વેદિએ અશ્રુધાર
પાવન કરી મનઝતે
સચ્ચિદાનંદના સંધાવે એકતાર ! ”
અને.....?

(૨૮)

દાણુ-લીલા

અને એ બીજું પ્રભાત...

મહિયારણુ-વૃંદ સંચરણુ
 મહી વેચયા મધુરાનગરે,
 એવે વ્રજની મહિયારણુ-રાણી
 માથે મટુકી મેલીને
 મારગડે મલ્લપતી મળી,
 અંગે યૌવન-રંગ હતા,
 પણ મનડે નહોતા કિમંગ.
 રિસામણાં હતાં કનૈયા ત્રંગે;
 પણ તેા ય આવતાંતાં રનેહનાં સોણુનાં
 ઊરના એકાતે છાનાં
 ને દૈયાના હેતે છતરાપાં,
 વદાવતાંતાં જિનાં અશ્રુ
 રનેહીના સોહામણા સંભારણુ.
 એ નિદ્રાળીને.....
 સમીપ સંચરી એક વદી,
 "વૃથભાનન દિની ! હેલે છે શિરે
 મટુકો મહીડાં મીઠવાંની;
 પણ સ્થાગ કેશની ગૂંચી વેણી

અરતબગત-નિદ્રા બાસે છે,
 શુ બાધના રથામર ગી સૂણાને ? "
 " સખી ! છેડ ઘનરથામની વાન
 મુજ ગોરા અંગે લાગે
 એના રથામ ડાઘ ! "
 પછી સહિયરની સાન
 ઝીલી ખીજ સાહેબડીએ,
 ને નેણનાના વેર્ષા દ્વરથ
 એની પ્રસરી સુખી
 સૌ દર્પભર્ષા વજ-સરોવરિયે
 સૌ દર્પ-નીર હેને ચડ્યા
 ખણ પદનકમળ રાધિકાના
 શુ ખીજતા'તા રોપ-ખિન્નતાએ ?
 " રાધિકા સજની ! મધુકર-ગિરિધારી કદાન
 ગુ કો' ગિરિમાળ-વૃક્ષ-કુળે
 ગિરિવર ધર ધારિણી સંગે રમ્યા ? "

યમુનાશૃંગા વહતા તરંગ
 ડગ ભરતીના કપાનના'તા અંગ
 બાન્ધ દે ભૂકુતિ બેગી,
 ને રેખાયેન સે ધીએથી સિદ્ધરકણ
 ગગનવર્ણા દમ...દમ દપકપા
 સાથ ધરી પ્રસ્વેદ-ખિદુના
 " સખી ! સુણુ 'તુ વીલેલા બૂનકાંગે,

પ્રતીતિ એની વર્તમાને થઇ,
કે ' પુરુષ નથી પ્રકૃતિ-આંધ્યો ! ' "

એ વદતાંવદતાં....
વિચારશ્રેણીએ વદનારી બૂલી.
એનાં અવરોધી બૂલણ્યાં
સહિયરે વિનિમય કર્યાં કટાક્ષના,
" રાધાદુહારી ! ભણુતર ભણ્યાં અપાર
સધુ વયે યે વૃષભાનનગરે;
પણુ કામશાસ્ત્ર સમજવાને,
આચાર્યપદે અર્ધ દહ રથાપો
નિજ નેત્રને દહ બાણુ-પ્રભાવ
કે માન મેલાવે માનધારીનાં,
યોગેશ્વરના યે મેલાવે યોગ,
પ્રણયનાં કરી ત્રાટક ! "
" કેટકેટલીએ મેલાવ્યા છે ' સજની ! "
" જોટજોટલીએ કામ-નૃપ-ધનુર
બુકુટિએ મહીને માર્યા
લોચનિયાંનાં કૂચના બાણુ
વિનાસના મંત્ર ભણીને તેટતેટલીએ
એણે નારી-રમણુ-દ્વીપે
કેદ પૂર્યાં છે પ્રેમ-ગર્વીલા નર ! "

અને...?

મૃત્તિના પ્રકાશતા પ્રકાશમા
 મૃમતા તાં અનિના પિ બ,
 પૂર્ણ પ્રકૃતિના અધર-ગિએ આકર્ષાતા
 એ આનંદ-રમણજનના મૃદુલ
 નુ ઉકેનાતાં તા રાધાદેહે ?

એવે મયુગનારે
 કુમરાળ ઉડી ગાગીને આરે
 દીકા ગિરિધર-ગોપાળ
 મહિયારણુ-૫ દના રોકતો મારમડા
 ને માગતો મઠી કેરા ઘણુ.
 એ નિહાળીને ?

આઝર નાપુર અમકાર થ બ્યા,
 ને માહોમાહે મતકી સાહેનડી
 પ્રતિનિબ પાડતી ધનસ્થામ મુખજાના
 બિડતુતુ' પીનાનર પોળું,
 ને મુનળું ભાતભરી કોર
 માન મુકાનવી પલમ્બની મરના

એ પ્રમાન .. .
 દાણુ દાણી માગતો તે
 સૌ દર્પ માગતું તું સૌ દર્પના ઘન
 એ નિહાળી લગીરેક
 બાનુરાજે આભે થ ન્યા કે
 ' શા થાં લેશાનાનાં ૬ દાણુ

દેહ, મેહ કે મેહનાં ? ’

અને વિચારંતી બ્રહ્મભાનદુધારીએ
કદપનાના ભરીભરી ભાર
ભર્યા ડગ વૃંદ-મોખરે
વડ-ચડ કરવા કનૈયા સંજે.
જાણે સ્વામને જીતવા પધારતી હતી
ગોરી ગોરી ગર્વે ભરી.

પછી માગ્યાં દાણીએ દાણ,
ને દીધા રાધાએ પ્રત્યુત્તર
અગ્રે રહી મહિયારણુ-જુદે,
“ કનૈયા ! છેટો રે’ મારગડેથી.
અભગાય છે અમ પવિત્રતા
તુજ સંપટના સંગ-દોષે ! ”
“ વૃષભાનદુધારી ! સમતા ધરો કેપે.
અમ સંપટતાના મર્મ
વાંચો ધ્વજાંડ-છતિદાસે.
શ્રદ્ધા કહેશે ‘ પૌરુષ સંપટતા
પ્રકૃતિ સંગેની છે
અનંત આનંદ-શ્રદ્ધા વિચરતી ! ’ ”
“ કનૈયા ! પુરુષ-પ્રકૃતિના એકતાર
નથી તુજ નારીસંપટ હૈયે.
શા પછી ધ્વજાંડ-અર્પાના મર્મ ? ”

“ વૃષભાનકુમારી ! મર્મ બેઘીલા છે.

મુળ કર્ણ-એકતારે એ...”

...અને ગાતી'તી એક મહિયાગણુ:—

“ કા'નો માંજે મારગડે મઢીડાંનાં દાણુ,
દાણુ મારાં છે દેહનાં.

મધુરાને વાટે--ઘાટે દાણીનાં દણુ,
દાણુ મારાં છે દેહનાં.

મારી ગઢી-મટકીનાં ગીઠકાં દાણુ,
દાણુ મારાં છે નેહનાં.

જળજળમનાને કઠિ ઝોપીદિવનાં દાણુ,
દાણુ મારાં છે મેહનાં.

દેત-અદેતે અભેદરૂપ દાણુ,
દાણુ મારા અનાયેહનાં.”

માન થંબુ ને વણે કલાન,

“ રાધાપ્રિયા ! અભેદરૂપ દાણુ છે આ,

શા વળી પ્રતિરોધ પછી ? ”

“ કતેવા ! લણુવા નથી તુજ કને

અનાંડના અભેદ પાદ.

ને દેવાં નથી મઢીડાંનાં દાણુ.

જા માનીશ મુને એકનડી ! ”

અને ડગ ભર્યાં જો

મહિયારણુ-રાણીએ અગ્રે,
 ને ઝુમ...ઝુમ ઝાંઝર ઝમક્યાં.
 એને અતરોધીને વઘો
 વેણુલાં પ્રજનો દાણી,
 “ મહિયારણો ! મહીની ફૂટશે મટકી,
 ને ગોરસડાં રેશારો રસાળ ! ”
 સુણી એ કનૈયા-વેણુલાં,
 જુવલાનદુલારીને મુખચંદ્રે
 રોષ-મહણુના પડ્યા ઓળા,
 ને સર્વા મર્મ-વેણુલાં :
 “ કનૈયા ! અમે મહિયારાં કંસરાજનનાં.
 કોણુ તું ગોકુળ-ગોવાળ ! ’
 “ રાધે ખારી ! કંસ મથુરાનગરે છે.
 અહીં ન ઊપજે સમાર એનું.
 મજરાજન મદનનરેશ હું ! ”
 “ મદનનરેશના ગર્વ ગાળુ.
 છકયો છે શું આવડો લાંપટ ? ”

અને દાણુધાટમાં...
 દાણીનાં ચમ્યાં દાણ.
 પાલવડો ઝાલી ચુંગી એક,
 ને કીધાં અધરામૃતપાન.
 બીજને ખેલાવી આંખસડીખૂણે,

ને ખલુખાણ્યાં કંકણ રસાળ,
ત્રીજી પૂરાઈ કર-પિંજરે,
ને નડ્યાં કઠોર કુચ
કૃષ્ણના જગતકોમળ હૈડે.
ને પછી રસિક જિહ્વારીએ
કટિએ ભરીભરી અંક
દાણુ દેદનાં લીધાં, ને
મનનાં પીધાં મહીમાં
રસાભાના રેલાવી રંગ ।

એ નિહાળી.....
મજાળ્યો કોપાગ્નિ રાધાહૈડે
કે 'દાણુધાટે મજાનાર-મરજાદ
માઝ મેમે છે સંસારની.
અરતબ્યસ્ત ચીર છે.'
છૂટી કેથાવલિના સાર
શું શોધ્યા ન જડ્યા
રાધિકાને ?

અને એણે.....
શોધ્યા સહિયરના સાચ
કે હતાં જોમના અંગે
પ્રાજ્ઞ મનોરાગનાં હજી
ને હતી સંસાર-લજ્જા.

પછી એમ કમ ભાઈ સંગાથે
 ફેદ કરવા કૃષ્ણ કાળાને.
 “ અંચળ...! ચોર...! લંપટ
 બહુ મે શોર કર્યા મળે,
 ને નવનીત લાખેણાં લૂંટ્યાં
 ભોળા મળ-મહિયારણનાં.
 હલકટનાં તેં કીધાં કાજ ! ”

અને રાધિકાએ.....

વેણુકાં રોષે વદી
 નિજ મટકી કનૈયા-શિરે ફેડી,
 ને મહી રેલાવીરેલાવી
 સ્વામને ગોરો કીધો.
 પછી લીધો મોરમુકુટ,
 ને મોર-ટીલડીએ પછી
 મહીનો કીધો આંદલો.
 ધડીક સૌંદર્યે વારી ગણ રાધા;
 પણ પુનઃ ધરીને રોષ
 ધરતીએ રોળ્યો મુગટ.
 એવે બંસી ઝૂંટવી એકે,
 ને રાધારાણીએ પછી
 પીળું પીતાંબર છોડી
 બાંધ્યા વને ધનસ્યામ,

ને ક્રીધો રણ-ગોવાળ
ગિરિધર ગેપાળસાધને !

એ દરપ.....

પ્રેમરસમયું હતુ !
રસ રેવાતા'તા મહિયારણુના;
જોરસની વહેતી'તી નીક;
ને વહેતી'તી રસભરી મળગેના
જૂબીબૂઠી સાન-જાન
આનંદના રસ-સાગર જાણી;
ને બધાતો'તો કહાન
મુખડે મયકામણા રેખી
અપ્રતિકારના નાદેનાદે,
નિહાળી-નિરખીને મલકામણે
રક્તમણી રાધાગોરી-નયણાં.

અને .....?

એ દરે મી ચાતા'તા
નેણાં જમ ..અમ...અમમમ.
કહેશે કેવા જમકારા
દષ્ટિએ હરો ?
પણ અવગણીને એને
રાધાએ ધર્માં રાધ.

મૂંઝી મદુકડી મુરલીધર મારગડે,
માન મોં-માગ્યાં માલ,
મગી મહિયારણુ ।”

“ શુ ... .. ?
માન મો-માગ્યાં દરો મહી ? ”

એ રાધાસમસ્યા
મહી અણુગિકલેથી ઊભી,
ને બધન વણુછટ્યા કનૈયાના
રણા તરુવતા-છાયડીએ.
પછી સચરી મેની ગોપામના,
અકેયો રણો કૃષ્ણ-કદાન.
શુ સ્વજન રાધા-રાણી
પરજન ગોપાળની બની હતી ?
“ સખી ! દાણીના યે લાંધા દાણુ.
વિગેતા કૃષ્ણ કે રાધા..... ? ”
“ મધાદુસારી ..... ! ”
વણુ એ સહિયર-વૃદ નાનુ.
પણુ પછી રાધિકા-અંતરે
ગુંગ્યો અકળ કો સ્વર કે,
“ વિગેતા છે પ્રજા-કિશોર । ”

રાજુ-ગોવાળ કીધો કનૈયો
 પીઠા પીતાબઝનાં ગામી બધન
 પણ શુ એ નહીં બધાણી
 અમધ બધને !

શ્મને ઘણ દરેકમાન....
 મહિયારણને વહેતી સવાર
 દાણી કનૈયાના સો દરે.
 વણ્યૂતરી વારી મહ રાધા
 ગાતીગાતી ગીતકુ જિરિધારીનું —

• • • • •
 " મથુરાને મારગક દહિા મોહનજી,
 મોરપિચ્છ-મુગટધર મોપાના મોહનજી-મથુરાને ,
 મોરી ગોનાજણી હું મોકુળિયા ગામની,
 મટકી ધડી એ મે સ્વામના રે નામની
 -મથુરાને...'

• • • • •
 એ લગરોક થ બી,
 ન કનૈયો ભારગો
 પાનવમની ખાનતો કેર !

x

“ કાર મારી ઓઢણીની ઝાલે છે કાનુડો,
મૂક રે ! છેડો, તું કેવો છે કાનુડો ! -મથુરાને...”

x

પંજી કૃષ્ણાંક સૂર્યગિભેધી
ધનશ્યામનો મુણાયો સર :

x

“ મહીડાંનાં દાણુકાં દષ જા તું, ગ્યાસની ! ”
“ કેમ, રે ! દષ જાઉં શ્યામા હું શ્યામની ? -મથુરાને...”

x

અને એણે ક્યોં જણુકો,

x

“ કંસના તે રાજમાં દોણુ તું રોકવેયો ?
જાણ્યો જાણ્યો, રે ! તું છે નંદજનો હેયો -મથુરાને...”

નંદ રે જાવાની આણુધી તેં લીધી,
શું વૃષભાનદુધારીને તેં રોકી લીધી ? -મથુરાને...”

લે લે માખણુ, ગોપીદેયાના ચોરડા !
ખા ખાને, બૂખાણુ -મથોમતીના ઊરડા -મથુરાને...”

માયા ને ધ્રુજનાં અખંડ દાણુ દેતી,
માયાધીન બ્રહ્મશની અખંડ લાણુ લેતી -મથુરાને...”

x

x

x

પ્રકૃતિ' મર્ધામધિષ્ટય
 મંભવામ્યાત્રમાયયા ।
 ગીત યંબુ, ને
 એ થંબી લગીગ.....
 શિરે લાખ્યા અકદ્ધ્ય કદ્ધનાના
 દિમ-ગિરિ શા ઊંચા જાર.
 રસધારા વહતી હતી
 યોગેશ્વરી અગે રાધા-અગેથી.
 એનો યોગ.....
 સંસારે હતો અકદ્ધ્યો.
 હતી અગે, કદિ કૃષ્ણ.
 પ્રાપ્તેની હતી સૌંદર્ય-યોગ-સમાપ્તિ.
 ને કદંબ-વન-ગુહાએ
 હતા રસેશ્વરના એકતાર.
 વળી વ્યાસન હતુ એવું
 પ્રજ્ઞાપતી ઠા' હકયોગિની સગોવકું.
 ઝાઝરે કુતારા'તા નાદ,
 ડગ ભરાવનાં વગજુ-કમળને.
 ત્યે પ્રતિષ્ઠા લક્ષ્મીની'તી
 કે ' કનૈવાએ નિજ સાથ તથ
 સગ કર્યા અન્ધા સગે ;
 અને સંચરતી વૃષભાનનગરે
 મૂળી મનડા-સાગરે.

કાંઈકાંઈ હતા તરંગ
 ડાલતી વિચાર-નૈયાએ,
 કે ' શાં શાં કૃષ્ણ-આકર્ષણ
 છે આનંદવંતા મન ?—
 આનંદ કે વિશ્વાસ ? '
 એ મોઝાં નિજ સમસ્યાનાં
 બિછળતાંતાં હિર-તરંગે કે
 નર-નારનાં આકર્ષણ
 સંસારે છે સર્જન-ગૂનાં.
 શું હશે પ્રકૃતિના સંકેત
 કે નેત્ર મિલને યુગલ-આત્માના
 સંધાતા સદા ય એકતાર ?
 અને રાધાના હૃદય-પટે
 દરમિયાન થયો કનૈયો
 ખેલતો મજનારપ્રેમે.
 શું એ પ્રણયની
 પૂર્ણ સિદ્ધિ હતી ?
 પછી ઉચ્ચતર ભાવનાના
 ભાગ્યોદય ભાવબીના ભાસ્વા.
 શાંશાં અંગ-વાસનાનાં
 આકર્ષણ પ્રેમ-પૂર્ણસિદ્ધિએ ?

પછી અકેલી હસી રાધારાણી.

સગોત્રમ પિતામૃદે
 સધ્યાના દના રમ
 દિન બેન્તો તો ગતિને,
 ને જાજતાંતા મપાજુ રવર
 વાતાવરગુની અનત વીળાએ
 એ દના અગમ્ય મિથન
 અગ્રિમ રાધારાણા-દેવે
 " જો જગત ! પ્રેમ-નશુગા ભક્તિએ
 શા વગી માંડ્યા વ્યાપાર ?
 સમર્પણની છે પરમસિદ્ધિ । "
 પછી હસી મજ-મદારાણી,
 ને સાધ્યા આનંદ-એન્તાર
 વિશ્વપ્રેમની પૂર્ણ જ્ઞાનાએ
 ને નિર્મળ શુદ્ધતાની સિદ્ધિએ
 કે પાર્થિવ અગ-આકર્ષણે
 જો જગત ! નથી સત્તાનંદ ?
 પછી નાચના હસતીના
 અતરાતમાએ ઝળકતા તેજ
 ગેવે પૂર્વે દિનિને
 અદ્રમા બેઝેકે ધીરોધારે,
 ને જિગે ઉર-રજનીએ
 પ્રકાશ તો કૃષ્ણચંદ્ર
 હસાની વદી રાધિકા વેણુદાં,

“ કનૈયા ! તુજ મુખદર્શનની જન્મોજન્મ
અધૂરી લાલસા છે.
બહુમહુ થે કર્યાં દર્શન,
તો ય શું અધૂરી એ મધૂરી ? ”

એ અનંત સમરયા...
આભે મુણી રજની-તારસિયા
હસ્યા ટગ-મગ ટગ-મગ.
પછી સુણાઇ રાધારાણીને
હૃદયંગમ વાણી અંતર-અવકાશેથી,
“ ઓ સૌંદર્યદુસારી...!
આકર્ષણે કૃષ્ણ-મુખ-દર્શનના
તરી તું સંસાર-સાગર;
પણ જગત-ભવની વેદિ
એના થે માગે છે લય
પામવા શુદ્ધ બ્રહ્મ-લીનતા ! ”

એ અંતરવાણીએ
આરાધિકા રાધિકા થંભો.
કૃષ્ણમયં જગત્ ॥
કૃષ્ણમયં જગન્ ॥
“ ઓ પરબ્રહ્મ...!
બ્રહ્માંડ તારં છે.

અદમ ગદ્યાસ્મિ ॥
 અદમ્ ગદ્યાસ્મિ ॥
 તાંનીનનાની પરમસિદ્ધિના
 પાતનકારી, નિર્ભાજા એમ
 બ્રહ્માડે વહે છે ધોધ,
 રાનથી નહિ ...
 તપથી નહિ
 પલ્લુ પ્રેમે જાળુ છુ હુ । ”
 અને રાધા-હૃદય—સાગર
 ચડી જારતી પૂજું પૂજિંમાની,
 પ્રેમ-તરંગ હેવે અડધા,
 ને લાધી પરમ પ્રેમજ્ઞા
 “ બ્રહ્મા ।
 નેમ છે નિશ્ચયાત્મક સિદ્ધિ
 એકતાર દશમે અદશ્ય થાવ
 મિ દુઃખે ભાગ્યુ લક્ષ્ય
 રાધાની છે લયતા
 કનૈયાની બ્રહ્મા-લયતા સુખે । ”

અને , ૧

રજનીના સ્વામ્ય અધકાર
 ધીરેધીરે આ હતા નિહીન—
 શુ રાધાના પ્રકાશ તો દેડે ?

(૩૦)

સોડહમ્ રયામ

એ રજની દતી પ્રહર પહેલાની;
ને ચંદ્ર-પ્રકાશ ધીરેધીરે

અગ્રુ જતો'તો રાખા-સંધ્યાએ,
નગ-નાગ પોટપાં દર્તા વૃષભાનનગરનાં
પણ અકેતી જગત સોબુને
ને રોદના સભારજો સૂતી'તી
ઠનવાની રસ-મિષ આરાધિકા

એજો આપ્યો'તો કદાન
મળ-કુળે ગણુ-ગોરાળ કરી
દિ'ના તપતા તાપે
કે જ્યારે રોષ-ઉઘમના
ઉમ મજાવ હતા દેધે,
પણ રજનીની કીનગતાએ દેવે
છડાવ્યાં'તા રોષ-ઉધામા
અપના હતી અમોચ
કે ' ક્યારે મને મિરિધારી ! '
વિયોગની બેધ સિદ્ધિ
શુ આજ રાધિકાને પ્રાપ્તી હતી ?
ઓ જગત ! ...
વિયોગના ■ વસમા ધાર,
સયોગપૂર્ણ ભક્તિ પ્રાપ્તાવતા
ને મદમદ વાતા'તા સમીર
ઝાણુ ધરદને સોદાવતા,

પણુ રસ-રસેશ્વરી-કપોલે
રવેદગ્નજના બાઝ્યા'તા મિદુ,
ને નેણુવા નિહાળતા'તા
રજનોની સ્યામ ક્ષિતિજે
હે ' ક્યાજે પધારે ધનસ્યામ ! '

પાંત્રી ..નિજ સપ્થાએ
પાસા બદલ્યા રાધિકાએ
રજની હતી શાત,
ને ટમટમતા'તા તારિયા
એકાદશીની અપૂર્ણ-ચ દ્રતેજ-સતડલીએ
શુ રાધિકાને યે ઉપવાસ હતા
કૃષ્ણ-મિલનના ?
પનન-સુસાટે સરવા થયા કર્ણુ
ડોળતા વૃક્ષોના ધ્વનિએ
કર્ણુ મડાતા પગરવ-આભાસે
મહેક મહેક મહેક તા'તા
સૌ દર્પભર્યા રજનીના બાગે
વર્ષા તી ચ દ્ર-તેજ-વર્ષાએ
નિકસિત કુમુદ-ફૂનડા,
એની સુરલિ આજ
શુ અપ્રિય હતી રાધારાણીને ?

પણ રાજના હતા વિયોગ.
 ઉરે હતા ધમણ શા ઉચ્છ્વાસ.
 એ સૂતી શય્યાએ પોતી હતી.
 ઉત્તરાંગ કહેતાંતાં દક્ષિણાંગને
 વિયોગની અમોઘ સમસ્યા.
 એવે.....?

સુણાયો સ્વર
 મૃદુવાણીલી સહિયરનો:-

x

“ રાધારૂપે મોઢી ધનશ્યામ આબ્યો,
 તે બ કાં ન દે આવકાર ? ”

+

“ કાણ ? કૃષ્ણ.....કનેયો ? ”

રાધાને ઝુલાવી આનંદ-તરંગે
 ગીતસ્વર આગે વધ્યા :-

“ રાધાને નેસડે કનેયો આબ્યો,
 જોયો, રખારણુ ! બાર ! ”

x

એ સુણીને...
 સધ્યાએથી ઊઠી રાધિકા

સકારતી અસ્તવ્યસ્ત ચીર. .

“ સખી ! શા અભિલાપ છે વળી ? ”

“ વૃષભાનનંદિની ! સત્ય વદું છું.

શૃણનાં ઉધાડો દાર,

ને નિહાળો નેત્રદારે ! ’

એ સહિયર-બોલડો

ગભરાયેલી ધાધ રાધિકા

રાધ્યા નિજ તથને.

“ સખી !.....કૃષ્ણ

એ બાધ્યો તો કહાન ! ”

“ વૃષભાનનંદિની ! બાધ્યાનાં છૂટે બંધન ! ”

એ વેણુનાં સહિયરનાં

બવરોધાયાં રાધા-કર્ણ,

ને ફરી સુણાયો કૃષ્ણસ્વર :-

x

“ ધેનુ લઇ હું ગોવાગિરો આવ્યો,

ખોલો, ગોવાલય ! દાર !

ગોધૂનિટાણનો હું અહીં આવ્યો,

પહેલા પ્રહરની આ રાત !

કાળી રે કામળી હું કૃષ્ણ લઇ આવ્યો,

જામી કામલગારી રાત !

રસ-પ્રિયા ! તારો રસેશ આમ આલ્યો,
રેતાવો ઘેરા રસનાદ ! ”

×

મંત્રમુગ્ધ રાધારાણી
અકેલી થંબી લગીર,
ને ઘેનમયાં મદન-લોચનિયાં
મધુર મુખચંદ્રે લસ્યાં,
ને પ્રેમાર્દ્ર દેવાવાટકડીએ
પ્રણયના આલ્યા ગીતરા.
મોહ ને માન મિશ્રિત જાણે
વારો ગઈ વૃષભાનન દિની-
” રસ-પ્રિયા ! તારો રસેશ આલ્યો...”
પછી...!

×

” બહુ બહુ વિનવણે કૃષ્ણભોક્ષ આલ્યો,
ખેલો ને, રાધાજી ! દાર !
” રાધા ઘનીને હું ધનસ્વામ આલ્યો,
હજી ઝાં ન ખેલો તમ દાર ! ”

×

અને એ વેણે...
ધ...ડ...ડ ગીતડાં કમાડ !
ને હિર-પ્રયુક્તતાએ

કંચુકીની તૂટી કસ.

x

“ રાધા બનીને હું ધનશ્યામ આવ્યો,
જોલો ને રાધાજી ! દાર !
દેતને દારે હું સાદમ બની આવ્યો,
શું રાધસુ નહિ એ બ્રહ્મદાર ? ”

x

અને.....?
“ કોણ ? શ્યામ સખી ?
કોણના મિલને આવી
અકેશડી રાતડલીએ ? ”

અંદમાના ધવલા તેજની
ટમ ટમ વર્ષતીતી વર્ષા.
શ્યામ સખી ગોરી રાધાની
જોભીતી તરુણિ
ધવલરંગી ઓઢી ઓઢણી.
એના રંગેરંગે
રેલાઈ રસ-મિયા,
ને જાણ્યો શ્યામ સખીનો પાલવ.
ચ...ર...ર...ર ફાટ્યાં ચીર,
ને રજનીના શ્યામ રંગે

લયલીન થયા ધનરયામ રંગ,
અંદ્રખિંબે દેતા સાદ.
પછી કૃષ્ણાંક થયો
રજનીનો અમક લાડકારો,
ને પ્રસરી ચાંદની
સાધિકા-સાધનગૃહે.
હિર-ચારિત્રિ અંદ્રના હેલા
લહેરતા'તા ધીરાધીરા.
" અંદ્રવદની.....! "

એ કૃષ્ણવેણુને
સાધિકાના લાગ્યા એકતાર
પ્રકાશતા અંદ્રખિંબે,
ને સર્માં મર્મ-વેણુલાં પછી.
" કનૈયા ! કહી મુને અંદ્રમુખી.
અંદ્રે છે કસ કે બરો.
નિષ્કલ કિશ્કી છું હું, કદાનથ ! "
પગ પછી વીતી પગ
મલકામણે ધીરીધીરી.
" પ્રિયા ! નિર્-કલંક એ ચે શું
કલંક નથી રાખ્દ-સંસારે ? "
લગરીક હતાં આધાં
નંદકુંવર ને બાપુજાનકુંવરી

અંગ-અનંગે ને મનકા-રંગે;
પણ આત્માના સંયોગ.....?
" કનૈયા ! ચંદ્રગુપ્તી સંજોધી મને;
પણ, વ્રજરાજન ! ચકોર
શી વાટકી નિહાળે છે
ચુંબવા ચંદ્રિકામિંબને ? "

અને.....?

ઝર્યા અધર-અમીરસ
કવિની અકલ્પિત કલ્પના શા,
ચિત્રકારની ચિત્ર-સિદ્ધિને
ધડીક ઝુલાવતા કલ્પનાસાગર.
મદન લાળ્યો થાકી
કે ' માન મેલાવ્યાં માનુનીએ
માનભર્યાં મધુસૂદનનાં. '

એ એકાંત વૃપલાનનેસડે,
છાનાં ખેલતાંતાં જપેયાં
ધનશ્યામ ને ગોરી રાધા,
વાટકી કરતાં ધીરીધીરી
પ્રણય-વેન-દશાએ.....
દોષક એલવ્યાંતા રાધિકાએ
ને કર્યોતો શ્યામ અજવાસ,

તો ય આભેથી ચંદ્રદીપકો
પૂરતો'તો તેજ દૂધનાં,
ને ધિનરાત્રી'લી ગોસાત્રખ ચંદ્રને
મસકામણાંના ફૂલકા વેરી,
“ સખી ચંદ્રિકા ! જરા ધીરધીરી,
ખલુ દિ'એ પધાર્યા છે
જશોભાના ઠહાનકુંવર.
ધાર કરજે વહાણું વાવાની ! ”

અને.....?

પત્ની ઉપાનાથ
આ ન નગરેથી પાનાર્થ,
ઉપાગો ઓઢી નવરમ ઓઢણી,
ને રાધા-ચંદ્રિકા રાણીના
અધાર્યા ઉર-કુમુદ
નવરમ ક સુકીની હોરે,
ને વાપા આ હુલાહક સમીર
લહેરાવતા ઉર-સરોવરિએ કમળ,
ને પ્રસરી અગ-સુરભિ,
એવે પૂર્વે.....
વહાણું વાવા, ને...
પણી ધીર ધીર પ્રસર્થ પ્રજાત !

(३१)

वरुण-लोकेशी नंदराय-भुक्ति

ओ हनुं ओकादशीनुं प्रसात...

છોડાવ્યાં તો ય પ્રશ્નો છો,
કહેશો ક્યાંની છે રીત ? ”

સમીપ હતી પનિદારણુ ને
સમીપ હતા કહાન.

પછી વદી વ્રજનાર
ચક્રાર દષ્ટિ કનૈયા-અંગે નાખી,
“ ધનસ્થામલાક્ષ્મી નેણુને ભરી છે
ધેંધટ નીંદરડી આજ,
કેણુ સંગે જાગ્યા રાતડલી ?
કેણુ પ્યારીએ પદોલ્લુ મિત્ત ? ”
“ કિશોરી ! સાધતો’તો પ્રેમયોગ
સારી રાત જાગીજાગી ! ”
“ પ્રેમ-યોગેશ્વર ! બહુ ચે ભાસે છે
સાધ્યો પ્રેમ-સિદ્ધિ-યોગ.
અધર પર છે અંજનરેખા,
ને અંગે છે રંગ રમ્યાના
આછાઆછા મધુરા શ્રમ,
પોદો. પોદાડું પાચરી
પ્રલડાંની ફલ-રમ્યા ! ”

પછી ભયુ’ જોડલું ઉતારી,

મટો! દરીને લહેન્ની,
 વેળોએથી ઊઠી કુલચુંડ,
 ભાગ્યમાં વદી વેળમાં,
 " પોરો... પોરો, દિઝાગ્યામ !
 ભેડે બધાં ધમુનાનાં જળ
 ભોજલે વર્ગભરી પાડ,
 ને પામવે વીંઝો 'ચાઉં' ! "

પ્રમાત ગમણાએ ચડ્યું દત્ત.
 એવે આવી અન્ય.
 ડાલે એને દત્તી ત્વગ
 'કો' મદેશ દેવાની.
 " કનૈયા ! દેના માત્રાજનો મદેશ
 દુડુ પુ પ્રદર એકથો.
 પાળી રહી જાણ મુજન
 કે નંદકવના નેદ
 રેસાયા દમે રજનીસાગરે
 એકાત કો' રમણીય દાંડેલેથી ? "

એ વેણલે.....

છૂગી વેણીના બાધતી બધન
 વઢી પનિહાગ્ય પહેલી,
 " સખી ! શા દેવાના છે
 સદેશ કનૈયાલાનને ? "
 " સહિયર ! સદેશજ છે એના
 કે સુણી ન દિકિશોર
 લગ્નગશે ને સોચશે મનડે,
 કે રઝગીને સારી રાત
 ધરી ન બાણુ બરા ય
 પુત્રે પિતાની અદસ્યતાની ! "
 વઢી નિહાળી રહી
 કૃધણુ-વદનચદ્રે એ,
 પણુ વણુપનટયા હતા ભાવ,
 ને મનકામણુ હતુ ચુખડે.
 ગાનભાન રિયર હતા
 શુ નિર્લેપનાના ભણુતરે
 વણુપરસ્પર્શ હતા સ સારભાન ?
 પણુ પગી કર્મસ સારે
 સચરી કનૈયો વઢો
 મનકાની સમભોનતાએ,
 " ગોપામતા ! શી કથની છે
 પિતાજની અદસ્યતાની ?
 ને શા શા કહાન્યા છે

નરેશ જરોળ માતાશ્રમે ? "
 " કૈયા ! ત્રિદુષ્ણ યસોગળા
 દૂર છે યમુનાતીરે
 કે રાત્રિના પ્રહર પાછલે
 રનાને પધારેત ગગનને
 શ સંધર્ષા સરિતાન્નીરે ?
 કે રગનીએ છુપાવ્યા
 એની કાળ-ચાદરે ..? "

પંજી કમ બર્ષા
 કૈયાએ યમુના-તીરે.
 માતાશ્ર કળાંતા શોધ
 નેસ-આમના નર-નાર સંગે,
 એમણે નિહાળ્યો કહાન,
 ને સર્પા વેણુવા પઠી,
 " કૈયા ! એકાદશીના ઉપવાસ પઠી
 દ્વાદશીના અરુણોદય પહેના
 ગ્નાને સ ચર્પા તુગ્ધ પિના,
 ને વીત્યા પ્રહર... ..! "

અવરોધાયું અર્ધવેણુનું

યશોદાના ભગ્ન દેવે,
 ને નેત્રે વહી અશ્રુધાર.
 “કનૈયા ! શા શા હશે મમ ?”
 “માતાજી... ..!

ફલાર્ધાં દ્વાદર્શીં દુષ્ટયા
 નિશીથાકુર્ષ્યમેવ હિ ।
 આમખ્યાહનાઃ ક્રિયાઃ સર્વાઃ
 કર્તવ્યાઃ શંભુશાસનાત્ ॥

મહાસાની શંકર મદારેવે
 ભાખેલાં વચનને
 પિતાજીએ ઓળંગ્યાં નથી,
 તો ય શા હશે આ ભેદ ?
 પછી કનૈયાએ... ..
 ડગ બર્યાં યમુના-કાંદે,
 ને યજ્ઞવલ્કી-દૃષ્ટિમર્ષાદથી દૂર
 જળનાં લીધાં આચમન,
 ને નિજ પંચતત્ત્વદેહેથી
 જળતત્ત્વને બેળવ્યું જળે,
 ને દૂંડવા નીરે તાગ
 તત્ત્વ ઉપરના પ્રભુત્વે,
 પરમસિદ્ધ આધારજૂતનાએ.
 પછી...!

ચરણ-નીરતત્ત્વ-સુદમતા,

એના સાધ્યા એકતાર,
ને પિછાડ્યા મર્મ...

અને યમુનાતગિયે
જળ-તત્ત્વ-પ્રભા કનૈયાનીએ
આધિપત્ય લીધા જળનાં,
ને નંદરાજન-દેહને
ઝીંચ્યો સરિતા-સપાટીએ,
ખાંધી કાંદુરે યમુનાને
નંદરાજ બેટ્યા પ્રીતે
વિદ્યવત્ત નંદરાણીને.
નંદગાંધ હેતે મયુઃ
પાળી નંદકિશોર...?
અકેલા સમગ્ર તારતા સંસારને
કે 'શ્લોક-એકતારની અંગ-મન-સિદ્ધિ
અરુણા ને અવરોધરૂપી છે,
ને તાણે વાસનાપૂરે
વિના અંગ-મન-સંયમ
ને વિના લાલસાના લય ! "
ઓ જગત ! સિદ્ધિ સંસારે નથી !

३

(૩૨)

રાસપંચાધ્યાયી

[મધુરી બંસરી]

આલના સરોવરિયે

આહવાદક વાયા સમીર,
 ને પશ્ચિમ-ક્ષિતિગ-કાઠડે
 ખીગ્રાધ સૂર્ય-કમળ-પાખડી,
 ને બળ્યા રાગ કલ્યાણ
 અનકાશની વીણાએથી.
 પછી સ્વરભાધો સર્ગપા
 ને પ્રસર્ગા પશ્ચિમાચળે
 સ્વરૂપ ખીનતી સંધ્યાના
 દીપકવર્ણી નનવ રંગ ..
 એ નિહાળીનિહાળી
 શ્રમગ-વૃંદ રજનીના
 ગિયા પશ્ચિમ-દીપડે
 ઘેરતા અસ્તાચળ-પ્રકાશ.
 પછી એમ...એમ...
 રજનીના ભ્રમર રમની

પ્રસરી રવામ હાંસ
 આગ્રહાલી દય દિશા.
 ગેવે પૂર્વ-દિગ્ગિજ-સાગરે
 ભરતીનાં જાળ્યાં મોજાં,
 ને યથા અંદોલ્ય
 સોજ કળાયેસ સોદામણે,
 અદ્રિઃ પ્રસરી ધીરી,
 ને આદ્યાદક વાયા સમીર.
 એને નિદાગતી હતી
 યોગનિર્ધા અર્ધ મીચીને
 રસ-મિયા જાખુમાનકુસારી
 ઝીલતી સસાટે અંદનાં તેજ,
 એ દેષે ઝીલતી'તી રનેહે
 કૃષ્ણઅંદનાં પ્રણય-તેજ.
 મદોદધિ રેલાયો'તો અગે
 રતિ-અંદોલ્યનો પૂરે
 વિલાસનાં ચક્રા હનાં પૂરે.

એવે.....?

સ્વરચના મહાસાગરેથી
 જાંસીના સુણાયા સ્વર,
 "અહા.....!"
 માધુર્વના પેનાવેશે.

ડોલી રસ-પ્રિયા રાધિકા,
 અનુપમ હતા સ્વર,
 ને આહ્વાદક એની પ્રભાએ
 છાતડી જાગી ઝમકી,
 ને થયો જીવન-લલકાર
 પરમ સંજીત-સરાવલિએ:
 “ઓ બંસી ! તુજ સ્વર છે
 મુજ બકિતના પૂજ્યવિધાયક,
 પ્રેમે નિર્વાણ પ્રાપ્તીશ !”
 અને...?

પાંસળી તો જાગતી હતી
 વ્યંદ્રોદયના પ્રસરતા સમયે
 રાધિકાના યે રસ-હૈયાની,
 મુકિતના ચીંધતી મારગડા.
 પછી એણે સ્વર-દોર પ્રતિ
 સાંધ્યા કણ્ડ-તાર,
 “શાં માધુર્ય મધુરી બંસીનાં !”

એ મનોવેણુલાએ
 લોચન ઊડ્યાં કાન્તદર્શનપાર,
 ને તૂટી સંભ્રમણા.
 સંચરતું હતું ધેણું મજ
 ચંદ્ર-સોહામણી રાત્રિએ

આકાર-પ્રકારને તજીને
શું બંસી-સ્વરની દિશામાં ?

અને શધિકાએ.....

શુધા ને તૃપ્તા જૂની
શ્વેતરંગી ઓઢી ચુંદરી.
ઉર-વારિધિ-ચંદ્રમાના હેલા
કમળીએ હતા કાંકયા,
ને કમ ભવાં પછી
છનાં...છનાં ..છનાં...
હેયે હતા પ્રેમાંકુર
રસ-પ્રિયા અભિસારિકાને.
પછી બદલાયાં માયાવી સંસારેથી
દરમ જીવન-દૃષ્ટિનાં.
વિરજિતિ ખાસી એકલ સ્વાર્થની,
ને રસ-વૃત્તિ શધિકાની
રસ-લહારીને રસે લહેરાઇ,
૪ લહારી લે બહે
ભાખના લખ્યા લેખે
અન્ય રસીલી સર્વ મળંગના.
અને... .. ?
અભિસારે સંચરી ચંદ્રોદય-રાત્રિએ
બંસીસ્વર—આસિણી.

શૃહનાં ખીડ્યાં દાર,
 ને ઉધાડ્યાં હૈયાનાં કમાડ.
 અંતઃકરણ સંચરતું 'તું'
 અંગથી ચે આગેઆગે.
 દષ્ટિ લેતી 'તી તાગ
 રજનીના રસ્તાના.
 ઝાંઝર તાલ દેતાં 'તાં
 બંસી-સ્વરના સંગેસંગે,
 સંચરતી હતી અભિસારિકા,
 ને દોરાતો 'તો પૂંઠેપૂંઠે
 પુષ્પધન્વા મહીને બાણ,
 કે રસેશ્વરના રસદેશે
 અકેલી સ્વાર્થિણી થઇ પધારે
 મુઝ્યા રાધાદુલારી.
 પણ કહેશો... ?

એ હતી અનંગવિજેત્રી.

નહિ ખીખીને પણ
 ઓના લઇને તાગ
 કનૈયાના રસ-દેશમાં
 રાધાએ હત્યો 'તો કામ.
 એને તો હવે જીતવો 'તો
 રસો ચૈ સઃ બહાડે.

એક દાથે પડે ન તાળી
રસના ગસ-જુદે.

એ સંચરતી હતી રાસે
મગની સૌંદર્ય-ચંદ્રિકા
આમચંદને ભગવતી
સૌંદર્યની મચેલી હોડમાં
પાછી ડગ ભરતીભરતી એ
ગોપી-ગૃહદારે થંભી.
એક અકેશી યૌવનાંગના
વિરહે ખૂરીખૂરી
પ્રિયતમના આબ્યાની
વાટકની નિહાળતી હતી.
આજ વીત્યાંતા વહાણાં
વર્ષ આખાના વિરહે.
શરદની ખીજ પૂર્ણિમા
આજ પાછી ઊભીંતી.
“ સખી ..! સાહેલી ..! ”
એ રાધા-વેલુલે
હનાં છનાંછુપેયા રચનાં.

એ ઝગડો.....
દૃષ્ટિના તૂટયા દોર

આભે સોહંતા ચંદ્રમાએથી,

ને સંધાયા કણુ--દોર

સ્વરદીમણુ રસાળ.

“ બહેની ! શાં આશ્ચર્ય છે રાત્રિએ ? ”

“ સખી ! છે છાની વાત ! ”

એ વદી વેણુમાં

અભિસારિકા કૃષ્ણપ્યારી;

પણ હૈયે એને

સન્નમના ભારયા ગઢ,

કે ઓળંગાશે કેમ છાના,

વિના કેવે છતરાયા ?

બળતાંતા કોંક્રોંક હીપક,

ને વાતાંતા શબ્દસમીર.

સુગતાંતા આછઆછ

કનૈયાની રસ-અંરીના

પ્રિયોત્પાદક મધુરા સ્વર.

“ સખી ! વિરદના વાવાઝોડા ને

તોફાન તુમુલ્લ ભાસે છે

આજ ત્રસતુ—અધિષ્ઠત્રી શરદ્

રમણુએ ચડી છે રંગે ! ”

“ બહેની ! પ્રિયતમ-રંગીલીઓ કાજ

છે સારહ સોહામણી,
 પણ નહિ વિરહિણી કાજ, હો ! ”
 ને લગીર થંબી રાધિકા;
 પણ ખાળ્યાં ન અટક્યાં
 વદન—ચંદ્રેશી વેણુ.
 ” જાહેની ! વિરહની મહા સમસ્યા
 મર્યાદા છે તુજ મનડે તોફાન,
 અંગે અનંગ-પ્રાગલ્ભ્યે,
 અંગ છે પંચતરસચિત,
 ને મનકું છે બ્રૂણકું
 વિચાર-સમજના મોખાંબે,
 બદનાતું, લૂમતું, ઘૂમતું
 વિચારશ્રેણીની લધુના ને શ્રેષ્ઠતાએ;
 પણ પ્રાપ્તે ન્તે સાત્ય જ્ઞાન,
 તો બંધન તૂટે સંકુચિતતાનાં,
 ને પ્રકૃતિના પરમ પ્રિયતમમાં
 સમાય પ્રિયતમ ધણેરા.
 આપણુ પ્રજનારીને છે
 એક પુરુષ કૃષ્ણ.
 અન્ય પુરુષ નારી છે જગતે.
 સચર, સાહેબડી ! સંગાયે મુજ ! ”
 વિરહિણીની પ્રેમ-દુનિયાએ
 ઘૂમણિયા લીધા રિશ્વપ્રેમ-ધરીએ.

દૂરદૂર સંસાર-માયાએ
 હતા લિખતાના ભાવ.
 એની પ્રેમ-દુનિયા
 ધૂમણિપા લેની'તી
 એવે વદી વૃષભાનદુલારી,
 " સખી ! ગુરુત્વાકર્ષણનો જગતે
 છે નિયમ જૂનોજૂનો,
 એમ તુજ પતિપ્રેમસિદ્ધ ભાવના
 છોડીને સર્વે દયાણુ
 કર કે દ્રિત તુજ પ્રેમ
 પરમપતિ ધનક્રિશોરના લક્ષે,
 પ્રેમ—ગુરુત્વાકર્ષણના સિદ્ધાંતે ! "

અને.....?

છાની શૃદ્ધ તાજને એ
 અધૃષ્ટ સંસારપ્રેમભાવાનિતા
 પૂર્ણ પ્રેમભાવદીપંતી બનવા
 રાધિકા સંગે સંચરી.

સમીર વાતાંતા...

ઋતુ-શરદ-આશિષ્યા
 ચંદ્રમાના તેજલ સજ્યે,
 એને ઝીલંતી'તી શૃદ્ધાચારીએ ભીમી

છે શરદ્ સોહામણી,
 પણ નહિ વિરહિણી કાગ, હો ! ”
 ને લગીર થંભી રાધિકા;
 પણ ખાળ્યાં ન અટક્યાં
 પદન—ચંદ્રેથી વેણ,
 “ જાહેની ! વિરહની મહા સમસ્યા
 મથાવે છે તુજ મનડે તોફાન,
 અંજે અનંગ-પ્રાગફથે,
 અંજ છે પંચનસ્તરચિત,
 ને મનકું છે જૂનવું
 વિચાર-સમજના મોઝાંઝે,
 બદલાવું, લમણું, ધૂમણું
 વિચારઁણીની લધુતા ને શ્રેષ્ઠતાએ;
 પણ માપ્તે જો સત્ય યાન,
 તો બંધન તૂટે સંકુચિતતાનાં,
 ને પ્રકૃતિના પરમ પ્રિયતમમાં
 સમાય પ્રિયતમ ઘણેરા.
 આપણુ વ્રજનારીને છે
 એક પુરુષ કૃષ્ણ.
 અન્ય પુરુષ નારી છે જગતે.
 સંચર, સાહેલડી ! સંગાથે મુજ ! ”
 વિરહિણીની પ્રેમ-દુનિયાએ
 ધૂમણિયા લીધા નિશ્ચપ્રેમ-ધરીએ.

દૂરદૂર સંસાર-માયાએ
 હતા લિખતાના ભાવ,
 એની પ્રેમ-દુનિયા
 ધૂમણિયા લેની'તી
 એવે વદી વૃષભાનદ્વારી,
 " સખી ! ગુરુત્વાકર્ષણનો જગતે
 છે નિયમ જૂનોજૂનો,
 એમ તુજ પતિપ્રેમસિદ્ધ ભાવનાં
 છોડીને સર્વે દયાણુ
 કર કેદિત તુજ પ્રેમ
 પરમપતિ વ્રજકિશોરના લક્ષે,
 પ્રેમ—ગુરુત્વાકર્ષણના સિદ્ધાંતે ! "

અને.....?

ઊની મૃદુ તણને એ
 અપૂર્ણ સંસારપ્રેમભાવાનિતા
 પૂર્ણ પ્રેમભાવદીપંતી બનવા
 રાધિકા સંગે સંચેરી.

સમીર વાતાંતા...

ઝગતુ-શરદ-આસિધ્યા
 ચંદ્રમાના તેજલ રાજ્યે,
 એને ઝીલંતી'તી મૃદુઆરીએ જીબી

છે રાહ સે હામણી,
 પણ નહિ વિરહિણી કાજ, હો । "
 ને સમીર થંભી રાધિકા;
 પણ ખાળ્યાં ન જટકયાં
 પદન—ચ દેથી વેણ.
 " બહેતી । વિરહતી મદા સમરયા
 મથાવે છે તુજ મનડે તોફાન,
 જામે જાનમે-ધ્રાવજ્યે,
 જાંમે છે પંચનરવરચિત,
 ને મનડુ છે મૂલતું
 વિચાર-સમજના મોજાએ,
 જદયાતુ, વમતુ, ધૂમતુ
 વિચારધોળીની લધુતા ને શેજનાએ,
 પણ પ્રાપ્તે વેન સત્ય રાગ,
 તો જાધન નૂટે સંક્રમિતનાનાં,
 ને મૃતિતા પરમ પ્રિયનમમા
 સમાય પ્રિયનમ પછેરા
 બ્યાપજુ મજન રીને રો
 બેઠ પુરવ કૃષ્ણ.
 બાન્ય પુરવ નારી છે જામને.
 સમર, સાદેસહી । સગાં મુજ । "
 વિરહિણીની પ્રેમ-દુનિયાએ
 ધૂમજિયા લીધા રિજાપ્રેમ-ધરીએ.

અણમૂલું હતું પ્રજે.
 ચાંદનીની રૂપેરી છાંયે
 શોધની હતી પ્રિયતમને
 એક સાહેબડી અકેલી,
 શાપતી શરદ્-શણુગારને,
 " ચાંદણિયા ! હું યાડી શોધીશોધી
 મુજ પ્રિય પ્રાણુધારને.
 દૂંદયા સંધ્યાના આવાસ
 ને રજનીના મહેલ.
 વન ફરી, ને ફરી વનરાઈ ! "

એ થંભી સગીર
 શ્વાસ સાગરે રેલી નિ શ્વાસ.
 એવે સુણાયો સ્વર
 રાસ-મંડળે સંવરતીનોઃ
 " સખી ! ઘેલા ચાંદણિયાના તેજે
 શી લાગી છે ઘેલણ ? "

ચંદ્રમાના અજવાસમાં
 સર્વ સ્વરૂપ પ્રજનું
 શું રમણીરૂપે રમણાએ
 ચડ્યું હતું ?
 " સખી ! શોધું છું મુજ પતિને ! "

અંગઅંગકૂળકે ખીતેથી એક
 ચૈતનના રમકિદાને,
 એના નેહ-નેહુમાંમા
 આકાશના ઊઝાંતા અંદ,
 પ્રકૃતના વદને હતાં
 સ યોગનાં સ્વર-ધ્વાન.

એ નિહાળી... ..
 વહી જયમાનદુસારી વેળ
 સમીપે સ ચરી સીધી,
 " સાહેલડી..... !
 સાવણના લેણ લલકારી
 ખખાર રસ-દેશે,
 રેલાય છે રસ-સાગર ત્યાં,
 ને વહે છે રમેદ-સિધુ ! "

એ નીતી યેથી
 મોહનની મુગ્ધીના રસે
 ને મુગ્ધની રમડૂએ
 રમેશરીના નમ-વેળે
 પછી દોરાળી દોરે.

એવે દૃશ્ય ..

અણમૂલું હતું વળે.
 ચાંદનીની રૂપેરી છાંયે
 શોધતી હતી પ્રિયતમને
 એક સાહેલડી અડેલી,
 શાપતી શરદ-સણગારને,
 " ચાંદણિયા ! હું યાકરી શોધીશોધી
 મુજ પ્રિય પ્રાણાધારને.
 દૂંડયા સંધ્યાના આવાસ
 ને રજનીના મહેલ.
 વન ફરી, ને ફરી વનરાઈ ! "

ઝે થંભી લગીર
 શ્વાસ સાગરે રેલી નિ શ્વાસ.
 એવે સુણાયો સ્વર
 રાસ-મંડળે સંચરતીનોઃ
 " સખી ! ઘેઘા ચાંદણિયાના તેજે
 શી લાગી છે ઘેઘણ ? "

ચંદ્રમાના અજવાસમાં
 સર્વ સ્વરૂપ પ્રજનું
 શું રમણીરૂપે રમણાએ
 ચડયું હતું ?
 " સખી ! શોધું છું મુજ પતિને ! "

મત્યુત્તર દેતી એ
 નિહાળી રહી રાધામુખ્ય'દે કે
 "શું સૌંદર્ય-ચંદ્ર ઊમ્મોતો ?"
 અને ચંદ્રમુખડેથી
 દેખાનાં અન્તરાળાં શાં
 અર્પાં રસ-માધુર્ય પછી.
 "સખી ! શાખે ન જડે એ
 તો જીવનના સમગ્રવા અંધકાર !"
 "વૃષભાનુદુસારી ! શી ભાષો છે
 વણ સમગ્રતી સમસ્યા ?"
 "સખી ! ગહન છે સમસ્યા સંસારે
 પૃથ્વી પ્રેમભાવનાની
 પતિ તો હૈયે વમે.
 શા પછી શોધવા એને ?"
 "વૃષભાનુદુસારી ! દેયે વરસા છે
 માયરામા નિહાળ્યા તે દિ'ના !"
 "સખી ! તુજ દેયે ને રહે
 વસે છે એનો આત્મા,
 ને એના આત્માના છે
 આવિર્ભાવ તુજ મનડે.
 શા એ ભ્રમ પછી
 સંસારના નેપથ્યે ?
 નિજ આત્માને ઝોળખીઝોળખી

સ્થાપન કર દુજ પ્રેમનુ
 કૃષ્ણપ્રેમે પ્રેમેશ્વરભાવે
 શી પછી પતિશોધે ?
 સમગ્રવજપતિ છે કૃષ્ણજી ! ”
 “ વૃષભાનુવારી ! ભાસે છે તમ વેણે
 ભરીભરી ઘેવજા મુને । ”
 “ સખા ! પ્રેમની પ્રેનજા
 યોગીઓના બહુપ્રેમની
 આછીઆછી છે સરખામણી.
 પ્રેમ, પ્રેમી ને પ્રેવસી
 છે એકતાગ પ્રેમધક્ષણાએ.
 પછી શી અવશેષ છે
 સમસ્થા અણુગિકવી હજી ? ”

એ રહી અણુઉત્તર
 રાધિકામનાનનિએ—
 જાણે પ્રજ્ઞતી સંઘાએ
 ‘ શા ચી ઘો છો માર્ગ ? ’

.. અને વાયા સમીર
 સ્વગ લાગતા કૃષ્ણ-સીના.
 એને ઝીલીઝીલી
 વેણુ વદી રાધાકુમારી,

“ સખી ! મજપતિ છે કૃષ્ણ.
 તુજ પતિ-ભાવનાના
 વિસ્તરાવ પ્રુણવંતા ભાવ,
 ને સાધ કનૈયાશું એકતાર,
 એ વસશે દેયે,
 ને દેહે રમશે સંગે.
 વિશ્વપ્રેમેશ્વર છે ભાવિયુગે
 યશોદાના કુંવર કહાન ! ”

એ રાધિકા-વેણુલે
 ગદન વિચાર-સમીરે
 સંસાર કાળ-ધર્મની
 બાંધીને પ્રચલિત પાંખ
 ઊંડી સુણુનારી પછી.
 “ જ્યમાનનંદિનો ! જીવનનો છે જય
 સ સાગની પ્રુણ-પાંખે ઊડવાનો ! ”
 “ સખી ! આભાનો છે જય
 કાળ-ધર્મની સંસાર-પાંખ તોડી
 વિરાટ જંખના સાધવાનો ! ”
 “ સાધી દશે તમે, બહેની ! ”

એ વેણુલે હતા
 બર્ધાબર્ધા કટાક્ષ.

“ સખી ! પ્રથમ કનૈયા-મિલને
 નાખ્યા નયન-દોર ને
 સાધ્યા એકતાર તાર.
 પછી ઝૂંધી દૈયાદિ ડોળે,
 અમૃતચોધડીએ કરી પ્રસ્થાન.
 શી હવે છે બાકી સંસારે મુને ? ”

પછી વીતી પળ,
 ને વાયા સથોગીલા સમીર.
 પતિપ્રેમની વિસ્તૃત ભાવના
 બાસી એ ગોપાંગનાને કેદિત
 પ્રેમપતિ મજનાથમાં,
 ને ગસે સંચરતીના રસ-સાગરે
 રસે ભળી રસીતી.

એમ...એમ લાવણ્યમયી
 લલના મજ-રસ-દેશની લહેરી
 લદાણાં લેવા-દેવા
 પ્રણય-સ્વાતંત્ર્ય—રસદેશે.

અને યમુનાકાંઠે...?
 ચંદ્રમાની ચમકતી'ની ચાંદની,
 ને રેલાતા'તા અગમ-નિગમના

૨૫૨-અલના અનુપમ ૨૫૨
 પાન એના કુનાંતા
 નગનાં પ ખી, પ્રણી
 મૃગ ડોલનાંતા ડોનને,
 ને મૃગવીઓ રસ ભરીભરી
 સાનમા કહેતી ની કે
 ' ગોપાગનાઓ ! ગોરન ધગે ઉડસ થો
 દિવ્ય દષ્ટિએ દશ્ય-મર્વાદા
 અખિન અલ્લાહલાવ છે
 કનૈયાના બ સીત્વરે ।
 એ હતી મૂક સમસ્યા
 મૃગયોચની મૃગાગનાઓની અપન
 પછી ૧
 મુરનીના થ ૭ના ૨૫૨
 ઓળેથી અગમી કરી કૌમે
 સ દેસ-વાદક ગોપીકૃતી
 એલે પૂર્વ કમુ'લુ કાર્પ
 સ્વરે બોનાવીબોનાની
 પ્રજની રસગસાગી નારને
 રસેશ્વરના રાસને કાળ

વહતા તા ચમુનાના નીર,
 ને નહાતોતો શરદ્-ચાંદનિયો

ચંદ્રિકા રેત્રાવતો રસાળ,
એના કરતી'તી પાન
મગ્ન મના કૃષ્ણરૂપમર્નિલી.

અને ધીરેધીરે...
મૃગ પધાર્યા મૃગીઓ સ એ
પખી ગડયા ક્ષણની પાખ.
પછી વ્રજ-મૃતિના
પગમ પુરુષે લાખ્યા નયનતાર
શા સૌ દર્પ... ..!
મણિમય મોરમુકુટ માથે;
ને કણે સુવર્ણકુંડલ-ઝનક;
મુખડે હર્તુ પ્રણય-મલકામણ
વિરાટ વિન્ધ-પ્રેમ-ભાનનાનુ;
ને દેશે દમ્ભ-ઉલ્લાસ,
એના પડતાંતા પ્રતિમિય
મગ્ન મનાના નિર્મળ ઉરે.

એ નિહાળીને...
મરક મરક મનકામણે
મુખય દ્રેથી વેર્વા ફૂલ
ન દણના નટખટ લાલે,
" મૃગાક્ષીઓ ! શા શા કાર્યે તમે

શોભાબ્યા-હે યમુના-તટ ? ”
 શરદના પૂર્ણ ચંદ્રની ગચિ
 હતી પૂર્ણપૂર્ણ અજવાળી;
 ને મોહનવરની અભાવણિ
 શું અમેદ બેઠીલી ન હતી ?

અને મજનાર—ટુટીથી
 પદવા પધારી મજમહારાણી.
 “ મજરાજન ! વાસમડી વાગી ને
 ઉરે જાગી લગની.
 પછી શા પ્રશ્ન પ્રશ્નો છે ?
 લાલ ! ધનશ્યામ ! મુશરિ ! ”
 “ વૃષભાનુદારી ! કુમારીઓને કુમાર-મિત્ર
 નથી અલુકતા કિશોર-રસ-દેસ;
 પણ શા છે અધિકાર
 કહેશો પતિ તજ પધારતીને ? ”

એ કટાક્ષ—વેણુવાને
 મને દીધા ઉત્તર,
 નહિ રાધિકાએ, પણ
 એક.....?
 “ કૃષ્ણજી ! જવા પ્રશ્નો છે; પણ
 શા છિ કહેશો અધિકાર

આમ ત્રીને પાછા ઠેનનાના તમને ? ”

અને નદી ખીચ
મીની વેણના રાધાહૈયાના,
“ નદનાના ! અમ આત્માના અધિકારે
ગૌણ છે દેહ ને મન
આત્મા દોધા તમને,
પછી શી રહી પ્રજ્ઞાવલિ ? ”
“ મગરમણી ! પ્રજ્ઞાવનિએ છે પ્રમાણ
શા શા જાણના છે કહેશે
દુવનના મર્મ અહી ? ”

અને પ્રત્યુત્તરે વળી,
જાણણુહારી બ્રહ્માનંતનવા,
“ મગરાજન ! તમ હૈયે છે જે
એના અમારે જાણના
બેદ બ્રહ્મા-ધૃતિહાસે લાખ્યા ! ”

સસાર-મહામાયાની જાણ
આગ્રહાદ્ય હતી પૂરી
અંજે મનડાના પડપડખે
મગ્ન મના આત્મસ્વરૂપ દાકતી.
પછી ઉકેવવા એના બેદ

વેણુ-ગાણુ માર્યાં કનૈયે,
 " મજસતના ! પ્રેમે પધારી છે
 ઉકેલવા ગૂઢ ઇતિહાસ,
 પ્રિયતમા જનીને પ્રથમ આજે
 સમર્પ અંગ ને મન.
 ભોમ પછી બેદારી
 ભેદ સર્જન-જૂના.
 સુગાનુશ્રયી રાગઃ ॥ "
 અને પીતી પગ પછી પગ,
 મજ-સતનાને સબોધી વદી
 રસ-અધીશ્વરી રાધિકા,
 " રાણી મજસદિયર...!
 પ્રેમની ધ-પતા છે
 નહિ લેશ પણ લેવામાં
 પણ છે સમજીને સમર્પવામાં ! "
 ને રાધા-નયણી
 નાચ્યાં કનૈયા-નેણુલે
 મોપાંગના-મનમાં જીતીને,
 ને વેણુ વઘા
 આત્મ-ચિત્તેતા યોગેશ્વર,
 " રસવાલે ! રસેશ્વરી રાધિકાએ
 સમર્પણી કહી સમસ્તા,
 અનંત આત્મ-નાદને સુણી.'

સમર્પી દેહ ને મનમાં.
સાધો એકતાર નાદ,
પછી ખેલાશે જીવનનો શરદ્
આનંદમય અનંતતાએ ભરી ! ”

અને ગોપીવૃદ્ધે
આગ્રે સાંધ્યા દોઢ પછી,
શું ચંદ્રમાની રાત્રિએ
પૂર્ણાનંદની જાખી કરવા ?
શરદ્-શૃંગારના મીઠડના કર
ધરતીને ધોતા’તા
ચાંદનીનાં રેલવી નીર.
“ સખી ! શાં સૌંદર્ય મજામૂમિના ! ”

એક વહંતીને આરોધી
વેણુ વરી વૃષભાન—નનયા,
“ સજની ! સોડહમ્ સોડહમ્
દીસે છે ભૂમિના સૌંદર્ય.
એ છે મૃગજળ સા સોણુના,
મન તર જે તો ડોલે દેહ,
સૌંદર્ય આત્મનાં છે.
ધરતી છે.....અવકાશ છે.
વાયુ છે...નીર છે.

આત્મા છે...પરમાત્મા છે.
પરમ એ જીવન-મિદિ
પાણ્ડરકે સમગ્રની'તી
નિજ પ્રાણેશ્વરી મેત્રેયીને । ”

અને રાધા-વેણુસાની
વાક્યધારા કૃષ્ણે આપી,
“ મજાસે ! મનડા ને તનડાના
પ્રાણ છે પ્રત્યગ્ આત્મા,
ને એનો દોરાવણુદાર
છે પરમાત્મા જાહ્નકેશ્વર,
અનંતના મદાસાગરે ઊડ્યે
એના મોળાં અગાધ
અંત નહિ, ને નહિ પ્રારભ.
અવકાશ અનંતજ છે.
મહી છે માયાવી સંસાર.
ભાસે છે એના અધ્યાસે
વણસમજ આચ્છાદેશી જાગ.
એને તોડીતોડી
ઊડે આનંદસમીરે
અપ્રાણ નથી મજને
પરમ-જ્ઞાનન્દ-સચ્ચિદાનન્દ ના પ્રકાશ । ”

(૩૩)

રાસમાં શ્રીકૃષ્ણનું અદશ્ય થવું

ઐ દત્તી અનસ્ત પૂર્ણિમા
ચંદ્રિકાબીના વમુના-કાંઠે.

નીતગતા દના પ્રભુપના ગમ
 મગ-નસપદના-અ ગેધા,
 ને જાગતા ધીરાધીરા
 સદાનંદ આનંદ-સ્વરૂપે.
 પડી અધાતો'તો
 સોદ તો સંધોગ-સુગાઠ,
 ને બેટતો'તો ભૂમરાજ કનૈયા સગે
 મગની રસ-બૂમરાશ્ચી,
 અનગગજ યે હાલેયાં તા
 અનુપમ શરન્ન્ય દ-રાનિ-સૌ દર્શ,
 ને ખેઓખેચી આનંદે
 છેડતા'તા કૂમકાના બાણ.
 પછી ઉપપત્તિ-રસેશ્વર સમીપ ધાઠ
 મગની એક જોમનધેવી નાર
 સાન-ભાન મનડાના બુલીને,
 રતિ-શાશ્વતાર-શીબન-ધારિણી,
 પરક્રીયા બનવા રસભોગને કાઠ,
 એને કરન ધને બાધી
 કનૈયાએ દેવાના ઝણઝણાવી તાર
 " પ્રણયિની રસગાલે . !
 શ્રેષ્ઠ છે પરક્રીયા પ્રેમ ! "

એ વેણુવા વહી

કનૈયાએ રેલવી
 ચુંબનની અઢોકિક રસ-ધાર.
 કંપી દેહ-વેલી, ને
 પ્રકૃતિયત થયાં ઉર-ફૂલડાં.
 એ નિહાળીને...
 વધી વેણ નિત્યપ્રિયા રાધિકા,
 “ અઢોકિક છે પ્રેમભાવ.
 ચુંબે છે અનંતના ઉરે,
 મળંગના...! ઓ મળંગના !
 આભે નિહાળો...
 રાત્રિ ચૂમે છે ચંદ્રને,
 ને ગાય છે તારલિયા
 અનંત ધણાંડતું મદાકાબ્ય ! ”

અને...?

પ ચમ સ્વરની બજી વીણા.
 એકતાર સંધ્યાના મળંગનાના.
 સયોગ-શૂંગારે રાયંતીંતી
 એક મધુરભાવિની ‘ મધુરા, ’
 અસ્થિર લોચનિયાં જેનાં
 ખેલંતાં ઉદ્ધાસના કમળવને.
 જેનાં લાગ્યાં દગ્ગાણુ

કૃષ્ણમ દ-મુખડે .....
 ને અમળ નેરે.....
 સાચા તારામૈનક-તાર
 પછી સર્પ મધુર મતકામદ્યં
 એ ઉત્તમન રિમનદને,
 ને પ્રમરી અ ગેઅ એ
 માધવીપુષ્પની મુગસ
 શીરસ-ઉન્માદિત માધ રીઅ એ
 સ્વામ મધુકર પધાર્યો,
 અદરાનિના લહેરતા'તા સમીર,
 ને સ્વામસુદરે પ્રીતે
 કથો વેટીસ દાર
 ગેળ ના બાપીયાધી
 મી ચીવીની રસ મધિએ
 એ નિદાળી વદી
 રસ-સેશ્વરી શધિકા,
 " એ રસ-ગમન ।
 લે છે અંગના લહાણા
 મગન મના પ્રથમ ભૂમિકાએ
 શા શા ■ આકર્ષણ
 પારિવ-દેહ-સ યોગના । "

પછી કનૈયા-નેણુને

આંખડીએ કીધી વાત.
 " મધુસૂદન ! અંગ-રસ-અભિલાષને
 કરી પરિપૂર્ણું તું
 વેદાંતની દે સમસ્યા
 દે લાલસા છોડી નશ્વર દેહની
 આત્માની સાથે વિનૃષ્ણા ! "
 બ્રજતા'તા પંચમ સ્વર
 પ્રકૃતિની વીણાએથી,
 ને અગમ-નિગમની આનંદમેણીએ
 ડોલતી'તી રસપ્રિયાએ
 આભે સાધી તારક્ષિયાઓના દોર,
 અતે શરચ્ચંદ્ર શા કૃષ્ણચંદ્ર
 યોગસ-ચંદ્રિકા રાધાને
 બ્રહ્મ-ચાંદનીનાં કહેતા'તા રહસ્ય.
 " રાધે ! સક્રિય વેદાંતશાન
 ભણાવવાના તુજ અભિલાષ
 છે મજાઆતાને;
 પણ દિક્ષાલાઘ નવચિહ્નને
 માયા અવરોધે છે આછા આવરણે.
 શાન લાધવાં બ્રહ્મએકતાનાં
 સહેલાં નથી અન્યને, સખી ! "
 " કનૈયા ! અ-સહેનને મુદ્ધિએ માળા
 પ્રાપ્તાવ પ્રેમ-શિષ્યોને

જીવનના મદામાદમદા.
 રાસ રચાવી જીવનનો
 ઘડાંઘની ગવાડ કવિના । ”
 એને...?
 રેલાયા કૃષ્ણ-ગંગાથી
 સ્વર મધુગમકૃત
 આનંદે ડોલ્યાં હૈવાં,
 ને સંગીત-પ્રસારાભિચાર એક
 જગે ઝીલો સ્વરપ્રભા
 કટિએ લયકંતી સંગરી.
 એને ઝીલી ઝાલી
 મધુર વેળાને નમવી
 મધુર સ્વામ્યુંદરે.

એને એ દશ્યે.....
 ‘ રમ્યાદુ ’ એ રમણીના
 ડાનાડાના મુણીને ઓલ
 ડાલી વિસ્તૃત-પ્રેમભાવનાથીલા,
 સંસાર-વિસ્મૃતિ-ભાવિની વૃષભાનુભારી,
 “ કનૈયા । રા દશે વાંસી-મમ ?
 વેલુ કૃષ્ણમય છે કે
 કૃષ્ણ વેલુમય ? ”

અને એક અન્ય કૃષ્ણસમીપેથી
 હા એક પાછું પધારી વદો,
 “ મુરારિ ! મ અડકશો મુને.
 મુજ ગોરે અંગે
 લાગશે શ્વામ રંગ ! ”

એ આલિંગન-પ્રેરણા
 કનૈયાએ સત્વર ઝીલી.
 પછી એ ડાલી લગીર,
 ને રજનીની ઓથે લપાયો
 પુષ્પદેશનો અનંગરાજન,
 ધડીક પ્રકુલ્લતો દેએ
 કે ' કૃષ્ણને જાગશે કામદેવતાં આણુ. '

એ છૂપી સમસ્યા
 અણુજાણી ન હતી કંઈ
 રસ-પિછાણુણુહારિણી રાધિકાને.
 એને નિદાળી પ્રત્નંગના
 ઘેલીઘેલી, ઘરાયેલ
 અનંગના આણુઆણુ, ને
 સંસાર-ભાવ-ગર્વિલી,
 સૌંદર્ય-મદન-મદઘેલી,
 એણે સમગ્નવની ને

વાની વેળે કે

‘કનેમો છે રમેશ્વરીઓ કાજ !’

અને.....?

અહ ભાનની વાન

રાધાદેમે જાણી

એ મજ-અનાગી કનેથી

એને તારવું હતું મજ.

“ઓ કૃષ્ણ !...ગેતપિકાવત્તન !

અહમ્ દાગ ને ચીધ મારગઃ

જૂતનીને દહને જ્ઞાન !”

અને. . . ?

એ પ્રદર ત્રીજાની ચ દગત્રિએ,

જાતાના મદદેય અગીર.

જમનાના વડંતા તા જળ

પ્રણયધેરા, ધીરાં . ધીરાં.

પગ અધીરી મથનાના હૈયાએ

પૂરે હતા અહમ્-સરિતાના

એ વીધીનીધીને

આવી એક . ...

વહી વેળુ .....

નમ આવે....

કૃષ્ણને વાચતી... ..
 એ હતી નમ્ર પંડિતા
 ને લજ્જાશીલા,
 ઝાંઝરના ઝમકારે થંભી
 કહેતી કે ' કાટો વાગ્યો ! '
 હતી હેયે એને
 ઉદાસની બિછાળતી બિમ્બ;
 નયને હના કટાક્ષ ઢાંક્યા,
 ને લાસ્ય હતું બ્રુકટિએ.
 એ મનડે જપ જપની'તી
 કૃષ્ણના રાસ-સ યોગના.
 નડોતા લગીરે અલંકાર,
 પાંખી પ્રણયની અશ્રુધાગ વહી.
 આત્મા જાણે કે સિંદી-પૂર
 વહતા'તા ઉર-કુંગર કુમાવના
 એ નિહાળીન... ..
 સ દેશ કહાવ્યા કૃષ્ણને
 પ્રણય-સમીર સગાથે
 આરે બિમા બિમા
 રસ-પ્રિયા રાધિજાએ
 " પ્રાણેશ્વર ! એકાતે મંચર,
 કંટક વાગેવીનો કાઠ,
 ને મટાડ એની વ્યથા

ઉદે ચંદ્ર-ચૂડ કરી.
 પ્રત્યયમ્ય પરચિત્તાનમ ।
 એમ મોઝે જાગીજાગી
 અદમ્ય પ્રજા-સંયોગ-પ્રિયાના દાગ,
 એમ પ્રાર્થુ' છું તુજને,
 કે તુજે અદમ્યની ચૂડ
 સૌંદર્ય-ગર્વિણી મદ્યેનીઓની ! ”

અને.....?

વાયાહપનંયમાત્તદપ્રાદ્યશક્તિઃ ।
 મ્તમ્ભે ચત્રુઃપ્રકાશાનંચાગેઽસ્તર્ધાનમ્ ॥
 કૃષ્ણે કથો સંયમ
 ચોગળકે નિજ અગે,
 ને નિજ કાપાને કરી અંતર્ધાન.
 આદ્ય ..શું એ
 હૃદય બદાર ?
 અને રાધા-વદને
 હરયો રાત્રિનો ચંદ્ર,
 * કૃષ્ણ તો છે
 વિદિતાન્ અન્યઃ અધિદિતાન્ અન્યઃ
 કાર્યકારણાત્ પર : ॥,
 શું પિંજાયતીતી ગોપીએ

એના કૃષ્ણને ?

પરોક્ષાનુભવ એ શાસ્ત્રીય જ્ઞાન,
 ને અપરોક્ષાનુભવ એ સપ્તાત્કાર.
 એ મધ્યેની ભૂમિકાએ
 અનિશ્ચિત બેઠના'તા ભ્રમણાએ
 ગોપિકાના મન પ ખીઝ,
 કે ' કયા મયા મુરારિ ? '
 પણ પ્રસ્તાન એ અલ્પભાવનું
 પ્રાપ્તાયુ નહોતું ગોપીઓથી
 કે મનને પેવે પાર નિહાળે
 પ્રેમના પૂર્ણપૂર્ણ થોગે.

અને શોકના સાગરેથી

વાતા'તા દિનદિનક સમીર
 એમા તરતી હોડલીઓએ
 મનના અગ્રનીને સદ
 ઝીંઘ્યા વાતા પનન
 પછી વાધ્યા સોણના,
 ને ડેની નિપ્રયોગ-નૃગારે
 ગોપામના કૃષ્ણવિદોણી
 આલ-દાદળાએ છુપાયો સદ—
 શુ કૃષ્ણચક્રને છુપાયેન
 નિહાળી ?

અધિકારે આવરી ચાંદની,
 એમ...એમ...જો પાંગળાને નિગદેયે
 શું વસંતા આત્મા-ચંદ-તેજની નદોની ત્રણ ?
 આત્મજાદન મદામાયાનાં
 અધિકારાવાંતાં અમોઘ;
 મામાદળ માયા
 પ્રસરીતી પૂરીપૂરી,
 દિશા અને કાલના સમી;
 ને જાણ્યા મોગન
 માયાના મોટા મદાસાગર.
 વિન્દધેતડી લલનાઓનું
 અંગ મનકાને કહેતું 'હું',
 ને મન પ્રમતું 'હું' અંગને
 અવિદ્યાના જોળ ચક્રે અટવાઈ.

આત્મા હતો રિયર;
 પણ અરિયર મનકું
 રતિ-વાંચનાથી આસકત
 પ્રકૃતિપ્રેરુ કરતું 'હું',
 શોધતું અધિકારેઅધિકારે,
 પ્રકારતું કે...
 'સમર્પણ તન-મનનાં દાન'
 પણ કહેશે કેવાં દશે એ સમર્પણ ?

પછી એના પૃથક્કણ
એ ટાણે રજા અવૂરા,
ન દ્વિતીય-દન-ભાવે
રિપ્રયોગી લન ॥
વિચરી નેત્રગને સોણુયે

એ દત્તા બનત સોણુના
ને રનખે સાધ્યા એકતા
એકામ કૃષ્ણ-સ્વરૂપના
કો'કે એની બાગ-નીના
કો કે કિશોરનીના એની
કો કે એની સતામણુ-મનામણુ
કો કે વૃક્ષ બિયાને પ્રશ્નની હતી
કે ' તમ બિયા અમે
અનશ્વ નિહાળ્યા તમે કહાન '
કો'કે પછી પૃથક્ક કરતી તી
માનરધારિણી પૃથ્વીને કે
' શરદે શોભે છે તુજ અમ
કે સોહે છે કૃષ્ણ-ચરણ-
અર્પણવિએ ? '
કો'કે પછી પ્રશ્નો રહી
વૃક્ષ આલિંગી રહેજો વેવને કે
' દીગી તમે વેની એક

આસિંગની કૃષ્ણ-ટફાને ! '

અને એમ...એમ...

કૃષ્ણ-વારન-૨૫-ધેધી
ભમની'તી 'દંદાવન-વનગધએ.
એને નિદાગની'તી.....
રાધિકા ઓકુળ-ત્રેમ-વાસિની
પૂર્ણ-પૂર્ણ ત્રેમના ભાવે.

પછી...!

રાધાને નિગમ-દષ્ટિએ
ભાસ્માં છૂપેલાનાં દરપ.
રતિ-શ્રમિત પેલી રમણી,અકેધી
સકામભાવે સરીને ભગતી
અહમ્-ભાવે ઝેલી
કે ' સર્વ' સજનાના મેલી સાથ
મગધિરોરી મુજ સાંગ એમ્માં. '
એ પદોક્ત વિચારતી
પછી પ્રત્યક્ષ વદી,
" મજ-રસેસ ! આપ મહાનુભાવે
સાક્ષાન્મન્મથઃ મન્મથઃ ।
શૃંગારે મધ્યે કામ.
મુજ અંગે વિરામી

બાહ્યવંતી ઋતુ શિશિર,
ને ઝુલાવી વસંતઋતુએ ! ”

એ છકેલીને સુણી
વેણુ વઘા વાંસળીધારી,
“ નવવયા ! બાહ્યકાળ—અંદ્રમા
તુમ્ર અંજે અસ્તાયજે સંચર્યો,
ને તારુણ્યનો જીએ ભાનુ.
કહીશ, નવકામા ! હવે
શાં છે તુમ્ર મલકામણે
છાનાં લજ્જનશીલ રહસ્ય ? ”

અને ખેતંતી મોતિયન માળે
લજ્જનમણી લજ્જનએ વહી,
“ ન દર્શકોર ! પ્રથમ રસ—ખેલને
શ્રમિત લ સે છે અંગ;
અરણે છે શિથિનતા.
વાટડી નહિ ખૂટે મુજ, રસેશ ! ”

એ વેણુડાં સુણો
મલકામણાં વેરી ફૂલ
કનૈયે સંબોધી અમધારિણીને,

“ પ્રિયે ! મુજ ખંધાલે વિરાજ;
સાતા રહેમે તુજ અને ! ”

અને.....!

મે કૃષ્ણ—પારિણી
ગોપી-ધરના દેશ લદાગ્યા
આકૃં નિદાળી કટાણે મસકા.
મેવે આખ ખીંચાણી, ને
અનોખ ચપા મુસારિ !

પત્ની... ...!

“ ઓ મમળ...મમેશ્વર ! ”
અજગા રહી ખુશરતી
ને દૂદનો કુજન-મયા.
પણ અપિત બનીને
વિશ્વમેગ-સુગારના સહે
તદવીન બની કૃષ્ણસ મે.

અને યમુનાતીરે...

હૃપાયેત કનૈયાની સોધે
ધેથીલેની ચઢ ગોપી.
પછી દ્વિતીય દસે...

નાથિકાએ આદર્શા અનુકરણ
 કનૈયા નાયકના રસે
 વિપ્રયોગે બની રસભીની,
 પુનરાવર્તને બાળ-છતિહાસના
 બની પૂતના ને બની કનૈયો
 ને કયો પૂતના-વધ.
 પછી ખેલી અમુર-સહાર
 મધુસૂદન બની મનીને,
 ને તોળ્યો ગિરિ ગોવર્ધન.
 એ નિહાળીને એવે...
 હસી ગિરિવર-ધર-ધારિણી રાધિકા
 " કનૈયા ! તી છે તુજ પ્રમા !
 કોમળતાભર્યા હૈયાં
 બીજે છે શરમ્ય દ્રવી સામે
 પ્રેમ-રમરણ-આદર્શાએ,
 ને શબ્દ-કવિતે એમના
 કારુણ્ય છે વિપ્રયોગના । "
 પછી છતિહાસ અનતના નામ્યા
 આમે નિહાળી વૃત્તાન તનયાએ,
 " અ... હા ..! "
 મનમુગ્ધા લનનાએને મુખડેથી
 સર્વ એકાકી વેણુ
 રાધિકાહૈયે પાડતું

દર્શના અમોઘ ધર્યા,
 “ ઓ અનંત ! શાં શાં છે .
 રિશ્મની કલિનનાં પ્રાન !
 નાદ-અગ્ને એ સર્જતાં રંગ
 ને આસેખનાં સંસાર-ગિચપાટીએ ! ”

અને.....
 એકનાર ગોખી-કનૈયાના
 અનંત-રાધસ-આરાધિકાએ પેખ્યા,
 ને આજની દિનિગે નિદાગી
 કર્વી બોધુ મનકું કે
 “ ધરની ગૂંથ ખી છે આજ સગે ! ”
 શુ દની એ કદાન-ગોખી સમસ્યા !

એવે મુખ્ય, ચો સ્વર
 કૃષ્ણ-મિથા રાધિકાને કળે
 પ્રાર્થતી એક પ્રેમિકાનો,
 “ ન દુઝવારા ! અમ ઘઠાર'પ્રે
 નિયોગની છે ઉખા
 કેશાવતિએ સૂકામાં છે ધૂપેન,
 તો ઠર-કમલ-ફૂવડેયી, નાથ !
 સૌંચો રસના સુગંધિત રનેહ ! ”

પછી સુણાઈ રાધિકાને
અંદવદના--મુખડેથી સરતી
ભાવાવિષ્ટ પ્રાર્થના અન્ય,
" યશોકુંવર ! જાળવયે રીઝ્યાં માત
પાન કરાવી મધુર મુખપ્રનાં.
હવે કિશોરવયે, લાલ !
આપ-દર્શન-અભિવાધીનાં
દર્શને હારે નયણાં ! "

પછી પ્રાર્થના બીજી
અંગ-સ્પર્શન-અભિનાયિકાની હતી,
" જોપાલ ! ભગીભભી વ્રતભૂમિ
ગિરિમાળ કરી છે પાવન.
કંકર ખૂંચ્યા ચરણ-કમળે હમે;
ન બીજો ગિરિધાગી ! પણ
અમ કહણ કુચ ધવનાએથો
ધરીશું આપ-ચરણ-કમળ
ધીરા...ધીરા...ધીરા...
યત્તે સુજાત ચરણામ્બુરુહસ્તેષુ
ધીતા શનૈઃ પ્રિય વધીમહિ કર્કશેષુ ।
તેનાહયામહસિ તદ્યપતે ન કિંચિત્
કર્પાદિભિર્ઞમતિ ધીર્મયદાયુષાંનઃ ॥
ને અનંગે ઘેરો દેહગઢ

વામના-વધન-મેદે
નાથ ! સમર્પિત આપને ! ॥

પછી પ્રાર્થના અનુષ્ઠા
મદાનન ઝીલંતી અવ્યહની
વધી યરન-મૌદ્ય-બીજની,
" રમેશ ! કુરુઆ ગમામૃતનાં પાન,
ને વિન્દના મે લીધા તામ,
કાળે સુશામ જામ અરવાખી
અમ છવન-રમની, નાથ !
ગામ્યા મજ-નર-નાર
તેજી ગિરિ ગાયધન,
શં નદિ તારે સીમીને
અધગમનના પાન ?
વિન્દે વૃદતા છવનના દેર
માંડ ગાધ્યા છે આપ મદાનુભાનના
પૃથ્વકારી કથામૃતના ભાષે । "

અને.....!
સુખી સદ્ભાવ-દીપિકાના મેદ
રાધાએ સાધ્યા કૃષ્ણના દેવાનાર,
" રમેશ ! આજ ફળી મુજ નેમ,
ઉર લેજો છે અગાધ

આનંદના હેલંતા હેલે.
ધ્યાનસ્થ દેશાની સમર્પી
પુણ્યવંતી તેં પરમ ભાવના,
હવે શ્યામ... ધનસ્થામ !
આત્માએ આત્માલાઈ પડળ
ખેસવીખેસવી આહ્વાદાવ
અનંતના અભિનવ રંગે,
ને ખેલાવ નવ-રસ-રાસ ! ”

અને.....?

પ્રતાપો પ્રેમાંગનાઓના પછી
પ્રેમેશ્વરી રાધિકાએ કહાળ્યા
પરમ પન્મેશ્વરને પ્રીતે,
વાયા પ્રણયના સમીર.
શૂઘાઠ રસ દેલે ચડયો
રસેશ્વરના રસ-દર્શને.
સંયોગથી પ્રવલ્યો વિપ્રભોમ
કરી ક્યો સંયોગે.
પ્રથમદલ દ્વિતીયદલે
શૂઘારના બિછળ્યા મોઝાં,
ને આખે ચખ્યો શઘ્દ-રાત્રિનો ઝૂં,
ચાંદનીના રેલતો સાગર.
પછી મંત્ર-મુગ્ધ બની પ્રજ્ઞ-રમ્ય,

ને મોઝિયઃ-મૃદુભારી
 પ્રકટયા યમુના-કાંઈકે
 મરક... મરક... મરક... મસકના;
 ને કાસિંદીનાં મે નીમવળાં નીર
 ધડીકે ધવાં ખરવાં
 ગાંદીના ઝીલનાં ગંગ,
 પાટી ગમે તકે ને મોલકે પે
 દર્શનપ્યારી પ્રેમાન્વિત દમી
 રિપ્તેન્દ્ર ઝીલતીઝીલતી
 મનુષ્યના લેજે લેવી,
 રિગમની શ્યનના સંતાપ
 અમયગ બની શાન પ્રેમે.

અને .....

કાવિ દીના કેડામથુ કાહડે
 રાત્રિનો ચદ જાંવતો તો રસાળ
 ફલગ શરદ-ગાંધીના,
 એને વાણીવીખીને
 મિજાવી રસ-મેજ
 પ્રભાતનાએ યોગેશ્વર કાજ,
 ઉપર મિલાવી અ ગેથી મેરવી
 ઉર-કેસર-રંગબીની ઓલણી,
 પછી ઝૂંટવી એકે.....

બંસરી કનૈયા કનેયી,
 લીધો મયૂરમુકુટ પછી,
 ને સોહાબ્યો પાપાણુ-સિનાઝે,
 પછી પધરાલી વ્રજમહારાણી
 કૃષ્ણપ્રિયા ગધિકાને
 પુષ્પાસન મિઝાવી સમીપ,
 ને માગ્યા કૃષ્ણ ન્યાય
 શું પ્રકૃતિ તોળતી હતી
 પરમ પુરુષનો ન્યાય ?
 એ હતું માયાનું ન્યાયમંદિર
 સસારે તોળાતો'તો
 ગુ બ્રહ્મનો ન્યાય ?
 " વૃષભાનદુધારી ! શા શા અધિકારે
 નંદુવરે તથા વ્રજનાર ?
 તોળજો તુલાએ ન્યાય
 કો'ક ભજે છે નિજ ભજનારને,
 પણ વીગલા કો'ક
 ભજતા ને નહિ ભજતાને યે
 ભજતા નથી લગીર
 શા શા હશે મતઘ્ય મહી ? "
 એ વાદી પ્રણવ-પદ્મિણીની
 સુખી અરજ ન્યાયાસને વિરાજ
 પ્રેમ-પણું ન્યાય-ધારિણીએ

મલકામળાનાં વેરી ફલાર્થ
 પછી પ્રાપ્ત્યો પ્રનિરાદી કદાન,
 = કનૈયા ! પ્રેમ-મગ્નમગ્ને આજ
 પ્રાપ્તું છું પ્રજ્ઞા-ન્યાયામનેથી
 સ્વપથ દષ્ટ સ્વદુ-ર્ચાદસિધાના
 કે ' શા છે તું પર આરોપાયેલા
 આરોપના સંસ્તેપે ઉતાર ? ' "

અને ફલાર્થ-આસનેથી
 પ્રેમ-મદિરની બે પ્રનિદારિત્રીએ
 જરૂરી આપ્યો કદાન
 વેણુ વદી રસ-ન્યાયાસનનાં,
 " કૃષ્ણજી ! તોજામ છે ન્યાય આજ,
 વમમી છે ' પ્રેમ-મદિર 'ની સિદ્ધા
 પ્રજ્ઞાપરાધીને । "

અને.....?
 પછી પ્રનિરાદીએ દીધા પ્રત્યુત્તર
 પ્રજ્ઞામી ન્યાય-ધારિણીને,
 " રસ-ન્યાય-પ્રિયા ! ઉપકારને પ્રત્યુપકારરૂપે
 અન્યોન્ય ભગ્નંતાને
 ધર્મ કે પ્રેમની નયો
 લગીરે સંભાવના દેવે । "

પછી દીધો ખીજો પ્રત્યુત્તર,
 " ગ્રેમ-ન્યાય ભજંતી રાધાકુમારી !
 પ્રત્યુપકાર નહિ ઈચ્છંતાના
 છે પ્રકાર બેઃ
 પિતૃવત્ નિઃસ્વાર્થ ગ્રેમ,
 અને સાધુવત્ દયાદ્રં ચિત્ત ! "
 " કનૈયા ! પ્રત્યુત્તર દીધા તેં બે.
 શા છે ત્રીજાના હવે ? "
 " પ્રણય-ન્યાયદુસારી ! વિરલા એવા કો'ક
 ભજનારને ને ન ભજનારને
 નથી ભજતા લગીરે.
 એના છે પ્રકાર ચારઃ
 ' આત્મારામ ' કો'ક.....
 આત્મન્યેષાત્મનાતુષ્ટ : ।
 રમણ કરે નિજ આત્માએ.
 કો'ક ' પૂર્ણકામ.....'
 છે રહિત ભોમ-સાલસાએથી,
 ને અકૃતસ કો'ક.....
 ન ગ્રીક્ષતા ઉપકારને.
 ને ગુરુદ્રોહી નર કો'ક.....
 દ્રોહી છે કહિન હેયાના ! "

એ કૃષ્ણ-વેણુએ

મદિામદિ દીપ્તી તાળી
 રસ કરો રસ-સવનાએ,
 બાંબુ-મિઠીવીએ મગ્ધ મગ્ધ,
 કે ' નંદુસારાએ માન્ય કર્યા
 આદેષ અદેષાએલા પ્રબુએ. '

પગ્ન.....!

ગોમ—ગોગેશ્વર કૃષ્ણ,
 એએ જાઓજાઓ
 સમસ્તા દ્વિતી મૂર્તિ,
 ' એ રમ-ન્યાયમૂર્તિ...!
 મમામ નર્થા મુગ
 દીધા પ્રત્યુત્તરે સગીર.
 હું છું રસ-મિત્ર
 મર્વ રસ-સવનાતો,
 ને ભગ્નતાની ખ્યાનરિશિરતા કાજ
 ભગ્નતાને મે નથી મગ્ધતો
 દ્વિતી મૂત કરવા નમ એકનાર
 સંસાર-પ્રપંચ-વિરમ્બિના,
 પદોએ રવી મુણ્યા છે
 વિપ્રયોગ-શૂઘારના રામ.
 એ સખીએ...!
 હું છું અદ્વિતવાદી ! ''

(૩૪)

રાસ-લીલા

ચાંદો પૂનો હનો
ગણિએ માનીના તેજ,
ને વેગનાંતા યમુના-કાંડે
તેજ-પૂલક આગ-તારનિવાના.
ગજતી પ્રકૃતિની વેણ
સાદ દેતીતી કનૈયા-અસરીએ.

એ સ્વર-દુનીના સદેશ
રમા-મગને ધેનુ કરતા
આમ નના તા યમુના-કાંડે
શુ ચૈતન્ય આમ જનુ 'તુ ચૈતન્યને
રમતા મનાકના રામ
સ્વર પરપ્રભ-કપ દેનયા ॥
આકર્ષનાંતા પ્રેમસદાય એ ભગતીઓને
ઓ જમન ! ઓમ જ ધર્મ ॥
સર્વ ધર્મવ્યાધિતીયમ છે
સારીરિક અને માનમિક રીતે,
નૈતિક અને આધ્યાત્મિક રીતે,
જનન એ ગુરુણ છે,
લલરતુ અનતનાના સાગરે
અદ, તારા ને રાત્રિના પ્રદગ

છે અર્ધાં એકરસ થત્ર ના,
પશુ મિત્ર વાસના મનોદૃષ્ટિમખ્યાએ.

કૃષ્ણ-પેમી વાનમના,
તનમ્પિસા, મનમ્પેતી,
પ્રતિમ્પ. નમ્પે પૂનપેન શુને,
પર્લા મની સ્વરએકત રિખી
માધવની મધુરી મુન્સીએ.
દેદ છતાં બની વિદેદી,
મન છતાં પર-મનોગામી બની-
રાગાવદતિ હવાનમ્ ।—
આત્માએ સચરી રાસે,
સમપો નિજ પતિદેને
દેદ ને મનમ્
કે ને .. ..
છે કનેશ્વર મુખ.

બને .. .. ?
ઝાંઝર-ઝાંઝર ગમ્યા,
ધૂધરી મમ્પી,
કે કષ્ટ ગ્ધાસા,
ને તાળાના તાલે
માપી પડી નાદમ્બની દેવકે
શરણાધ વિશ્વની બચ,

ને સ્વર્ગેથી ઉતર્યા કિન્નરો
ઝાંઝ ને ખંજરી વગાડના.

એ સુણ્યો ચંબ્યા
સ્વર્ગે નાટારંભ.....
મેનકાના.....
ઉર્વશીના.....કે
રંભાના.....!

“ શા રાસ મજામૂમિએ !
એા બ્રહ્મા ! ચી ધ માગગડા.
નિત્ય યૌવન અનિત્ય ભારો છે.
સ્વર્ગીય આનંદે નથી સિદ્ધિ.
અંગનાં નૃત્ય ને મનડાંનાં ગીત
ગૌણ છે મજા-આત્મા-રાસ-સંગીતે ! ”
યમુનાને કાંદડે ચંદ્રબીની રાતડલીએ
રસોત્સવ હતો રસાળ.

એકએક ગોપી ને એકએક કદાન;
મંદ હારથ ને ભૂકૃટિ-વિલાસ.
નૈવૈર્ગ્ય દીનકંઠાનામયોન્યાત્મકરધિયમ્ ।
નર્તકીનાંભયેદ્રાસો મળહલીમૂઠ્યાનુનર્તનમ્ ॥
અનેરાં હતાં કંઠાલિંગન
પ્રેમના અનંત સાગરે.
એવે આકાશ-ગંગાને તીર
મેનકા, ઉર્વશી ને રંભા મળી

છે અર્ધાંડ એકરસ થઈ જા,
પણ ગિન્ન વાગતાં મનોદૃષ્ટિમંજુએ.

કૃષ્ણ-પેલી મગ્નમના,
તનઃપેલી, મનઃપેલી,
પ્રતિભાજયે પૂગયેલ શૂંઢે,
પહોં જની સ્વરએકત રિજો
માખતી મધુરી મુગ્ધીએ.
દેહ છતાં જની નિરેદી,
મન છતાં પર-મનોગ્રામી જની-
રાગોપદતિ ધવામમ્ ।—
આતમાએ સંચરી રાસે,
સમર્પાં નિજ પતિદેવને
દેહ ને મનમાં
કે જો.....
છે કલેણનું મૂળ.

અને.....?
ઝાંઝર-ઝલુકાર જામ્યા,
ધૂધરી ધમડી,
કંકણુ ઝલુપ્યાં,
ને તાળીના તાલે
ચાપી પડી નાદઅઘની દોલકે.
શરણાઈ ત્રિશની જણ,

ને સ્વર્ગે થો છનર્પા કિન્નરો
ઝાંઝ ને ખંજરી વગાડના.

એ સુખી થંબ્યા

સ્વર્ગે નાટારંભ.....

મેનકાના.....

ઉર્વશીના.....કે

રંભાના.....?

" શા રાસ પ્રજ્ઞભૂમિએ !

ઓ ધ્રુવ ! યી ધ માગગડા.

નિત્ય સૌવન અનિત્ય ભારો છે.

સ્વર્ગીય આનંદે નથી સિદ્ધિ.

અંગનાં નૃત્ય ને મનઝાંનાં ગીત

ગૌણ છે પ્રજ્ઞ-આત્મા-રાસ-સંગીતે ! "

યમુનાને કાંકડે ચંદ્રબીની રાતડસીએ

રસોત્સવ દતો રસાળ.

એકએક ગોપી ને એકએક કદાન;

મંદ હાસ્ય ને ભૂકૃતિ-વિશ્વાસ.

નદૈર્ઘ્ય દીનકંઠાનામન્યોન્યાત્મકરશ્ચિયમ્ ।

નર્તકીનાંમયેપ્રાસો મળ્દલીમૃતયાનુનર્તનમ્ ॥

અનેરાં હતાં કંઠલિંગન

પ્રેમના અનંત સાગરે.

એવે આકાશ-ગંગાને તીર

મેનકા, ઉર્વશી ને રંભા મળી

મગ્ન-રમ-માગરે લીન થતા,
 એ નિદ્રાજાને વેળુ વધી
 પરમ-પ્રેમ-નિગીરૂ મૃદારિણી
 રામ-મિયા રાધિકા,
 “ નાટ્ય-કલા-વિલાસ રમણી ... !
 થંબો લગી ... ..
 હો આ મગ્નતા ગસ
 નિશ્ચની રમનૂમિએ આગ
 વામગાં જાગવે છે પરલક્ષ
 ને દત્તિદાસ આત્રેએ છે
 શ્વનાંત્રી અગમ્ય પોથીએ
 કે ‘ સ સારીના ઉડુન
 રીધા છે મચ્ચિદ્વાનમ્દે ! ’
 આને થબો થંદ
 અનોકિક મગ્નગસે લમીર
 અગ-અભિનય ને મનકા આલીન
 રાસ વર્તુલાકારે ગોપી-પ્રત્યમરમાને
 કલ્પોન જાડતા ઉચ્ચ કક્ષાએ

શુ સહ્યદિવ્યાનહે ?

અને રાસમડને ..

મૃદગ ને જાગતાંતા તાવ

‘ રા વિચિત્ર બાર ’

પ્રશ્નતાંતા ગધા-વેળુના

રાસ-મંડળ મધ્યે
 સમીપે સોદંતા કનૈયાને :
 " રાસેશ્વર ! રાસમંડળે આજ
 અદ્ય તમે છે હજાર પ્રતીક.
 શું સર્વ ગોપાંગના છે વળે ? "
 " રાસિકા ! વળે છે મર્વ વગન મના
 શા વગી બેઠ નર-નારીના ? "

એ ગમ-મંડળે પડી
 ફરી દરયમાન થયું કૃત્ય-પ્રતીક
 અલેકેક ગોપી ને અલેકેક કલાન.
 એ સારિકંથ સમાધિ હતી.
 ધરાવાતા ધ્યાન ધ્યેયે,
 તાદાત્મ્ય દત્તા સ્વર-ગાનના,
 ને ઝાંઝરના ઝમકાડે
 મરેહ દત્તા અમના રસાગ.
 કનૈયાના અંગ-સંગ-સ્પર્શને
 તૂટતી'તી કૃત્યપ્રતીક માગ,
 ને અસ્તવ્યસ્ત ગીત
 સરતા'તા ધીરાધીરા
 સાન ને જ્ઞાન જુવાળીને.
 એ નિલાળીને...
 ચંદ્રમા આભે ચ બોલો
 ઘડીક જૂલીને ગમન.

ને એમ...એમ...
 ગનિમંતા મદો મધ વિરિમત
 વિશ્વ-ધરીએ થંબ્યા,
 શાંતકાંચ સ્વગણો વિલિમ્તોડમવત્ર ।

એ દત્તા અર્ષાંડ રાસ
 છ ૧ રે માસના...
 ને દિશા ને કાલમાર્ગ
 જ્ઞાનનાં તૂટ્યા બંધન,
 ને સાધ્યા વિજ્ઞાન-ગ્જાન,
 વિલય પામેલા રેડ તાદાત્વમાવે,
 મનડા ઉડુચને ઊગા,
 પ્રજાનાં પિઝાબાવા રેદરય,
 વાયુ પર લધાયા પ્રાપ્ત્ય,
 ને અહતેજ પ્રાપ્તિયા પ્રાપ્ત્યમાએ.
 ઊંચે ને ઊંચે ઊડ્યું
 શુ કદાન-ગોપી-રાસ-મડગ ?

એ દત્તા પ્રજાબુમિનાં
 અરકારો આર્ષાં ઉડુચન,
 અનંત ઠી રજનીએ જ્યા
 મદામાવાના રાસ-મડગે
 ચંદ્રમા પૂરતો હતો
 આત્મ પ્રકાશતાં તેજ,

ને બજતી'તા ખડનાહના આજ

નિર્વિકલ્પ સમાધિના આરે

રેલાવડા કદાન-ગોપીના ગમ,

યત્રયત્ર મનો યાતિ

તત્રતત્ર સમાધય. ॥

એ દનો ખઠાડનો અનન-રાસ

દેદાભિમાને ગલિતે

વિજાતે પરમાત્મનિ ॥

પ્રેમ, પ્રેમારપઃ ને પ્રેમી-

ત્રયાણામ્ અભેદ્ ॥

એ અનતતીમાના નસ

નિદાગતી'તી રાધાદુધારી

પ્રેમતી લોકોતર આનંદે,

નિર્વિકલ્પ સમાધિરથ દશાએ,

" યથા દિ પરમા ગતિઃ ।

યથ દિ પરમા લોકઃ ॥

યથા દિ પરમા સ પત્ ॥

યેષ દિ પરમાનન્દ ॥ "

અને .....

આનંદરૂપ મુશરિએ

પદ્મી પ્રશ્નો માયાને,

" રાસપ્રિયા ! નિર્વિકલ્પ સમાધિએ રચાવ્યા

૭૮ મારના અખંડ ગમ;
 મગ્નિ સંવરી અન્નગ્રાહે
 ગીતી વનમના સંગ્રામે;
 ને વમુનાએ કાયા
 આકાશ-મંગાના નીર;
 પ્રભમે બાધા યોગ...
 નાદીશુ ને અન્ન-વાગણુમિ તીરે ! "

એ ગરોશ-વૈજયા

આસના ગમ-મંડળે દના
 પ્રજાના ગસ-પ્રાણેશ્વરોને.
 પડી...?
 આભે નિદાળી નાવિનો પૂર્ણ ચંદ્ર
 નિજ વદન-મંદેથી આ વદી,
 " રમેશ ! મુજ સગ્ન છે તું સગાથ
 અખંડ લીલાએ છે ઉત્તરશી આજ,
 માયા વરે છે પરચલને,
 ન હ્રદય-સાગરે વિસ્તરે છે
 વાધાની આત્મકૃષ્ટ સરિતા ! "
 પડી ચિત્તવૃત્તિનિરોધ યોગ ॥
 અને.....?
 શુ અહ્યાનો હજી મે આપતો
 હતો અખંડ રસ ?

(૩૫)

રાસ-પંચાધ્યાર્થી

(જળ-કીડા)

શરદની પૂર્ણ પૂર્ણિમા

સાગ્રિએ રમણુએ ચડી હતી.
 ચમુનાના નીલપેરા તરંગને
 આગ્રહાદનીતી ધવચ આંદની
 જલવખી બ્યોમ-મંડુએથી.

એ વ્યુત્થાન-દશાની
 જાગૃતિ અભાગિએથી હતી.
 ગાંતરી નિર્ધિક્ષ્ય સમાધિએ પ્રજ્જગના
 પછી ઊનની અનંત આમેથી
 બ્યોમ-મંદાને તીર
 ગમ લેતી આત્મ-કૃપ્પ સંગે;
 ને સમાધિય અવસ્થાએથી
 સમાપ્તિ હતી એ
 આત્માના અનંત શસની
 નિરોધેથી વ્યુત્થાન-દશાએ,
 પુષ્કરતુલ્ય પ્રજ્જગ પ્રારબ્ધ
 સસારના કર્મ-ચક્રે,
 બ્યોમ-મંદાને તીરેથી
 નીરે પ્રવેશી સસ-રમણી
 મનસા કરતીતી ક્રીડા
 મોહનની મૃગત સંગે.
 પછી બ્યોમ-મંદા-અવતરણ

હવું મજબૂમિએ.
કહેશો, કાણુ એને ઝીલે.....?
ભગીરથ-તપે પધારતી ગંગાને
જટાએ ઝીલી'તી મહાદેવ દેવે,
અને બ્યોમ-ગંગાને મજબૂમિએ
ઝીલતી'તી પ્રેમ-દેવી રાધિકા,
એણે બ્યાલે નયનદોર સાંધ્યા.
અંદરમિંએ વિરાજ્યો કૃષ્ણચંદ્ર
ઉર-વારિધિના હેલાએ
હેલતો'તો રાધા-આત્મ-મંદિરે.
પછી રાધિકાએ છોડી વેણી,
ને રથામરંગી કેશવસિએ
મજ-વારાણસીમાં
બ્યોમ-ગંગાએ કર્યાં અવતરણ.
એનાં પૂજન-અર્ચન કર્યાં
મનોવિહારી રાસ-રમણીએ.
સુલભ-યોગ-ભર્યાં બ્યોમગંગાનાં નીર
પછી ભલ્યાં પ્રીતે
પ્રણય-ભક્તિ-બીનાં કાવિંદીનીરે.
શું યોગ ભલ્યો ભક્તિમાં ?
પછી પ્રેમ-લક્ષણા ભક્તિએ
ઔલ્યાં સમાધિરથ ગોપી-અંગ
મોહનના મધુરા સ્વરે,

“ ગમ-પ્રિયાઓ ! પ્રારંભ પૃષ્ઠે છે કે
સંસારે પૂર્ણ કરતી આપુષ્યની અવધ
બદા-આવ મેં મેરી ! ”

અને ત્યાં સમીર,
ને તરાત્ર પ્રજ-સહનાઓ
માંડ્યા જળ-હાંટના ખેલ,
ને બીજાના ગાસ-મુરદિ.
પછી મળેલમુખે પ્રસરું મહાકામ મું.
જળ-પિલાસ એમળે માંડ્યા
પ્રિયિની ને દરિનનીઓ મળે—
મળ્યામિનીને સગે જળે
મળરાજ કરતા જલકીડા !

ઓ નિદાળીને.....
પ્રેમ-પદ્મિની વજ્રગળી
મનોલેખવાં વહી,
“ આત્માએ આગ્રહાયેલી અંસાર-જળ
ગૂંચવે છે માનવ માનવી
લોકને માણવા છે પૂરા

જીવને ભર્યાભર્યા આનંદ
 પ્રકૃતિના રંગ-રાગેથી.
 પ્રતિગૃહીતા માને છે કે
 ' દાતા પ્રકૃતિ છે. '
 પણ છે એ બ્રમણની બૂધ.
 ' પ્રતિગૃહીતા છે પ્રકૃતિ '
 પ્રકૃતેઃ ક્રિયમાણાનિ
 ગુણેઃ કર્માણિ સર્વશઃ ।
 અહં કારવિમૂઢાત્મા
 કર્તાહમિતિ મન્યતે ॥
 ઓ જગત—માનવ !
 આસક્ત ન થા...
 આસક્ત ન થા ! ”
 યમુના-તટે ને યમુના-નીરે
 પ્રજ્ઞેન્દ્ર-અંગ-સ્પર્શન-પ્રાસિધ્ધી
 અધગદશ દેતી'તી
 હિન્મત મદનમદ્યી,
 ને ઠા'ક કરતી'તી
 નેનાર્ધ'મુદા રસાળ.
 ઠા'કના નેનાંત બ્રમર-કટાક્ષે
 બ્રૂકૃટિએ ભાંગતા હતા—
 મું શોધવા ખોવાયેલને ?
 સમીપ હતા મગ્નનાથ,

પણ નદોના અમ આસિ આ,
રૂં એ એની મોખ દની ?

અને... ..?

અદ દોઝ આપ્યા મરોરો
ઝનિ કહેની'તી તુનીય ખદર
વાત'તા નીર-બીના અમીર
શરદ-બીના મમ્રા નગરો,
“ રમ-પ્રિયાઓ ! પલે નિદાઓ ..
રમીના જિયડયા કુમુદ
જગ-કુમુદનત્તુ એ રજનીએ
ન્યાય સિત-મમ્રુનિતા,
ને દિને છે એદના
જગ-દમગર ન્યાય ! ”

પછી . ?

મમ્રુના-તટે મુ છ રજા
સાધિકાકણ્ઠ રપટ'તા કૃષ્ણવેણુવા,
ને જિયડયા પછી
સાધાના ઓઠ-પોષણા,
“ કનૈયા ! તુજ શબ્દે છે

અર્થનાં અનુપમ માધુર્ય.
 તદાચિવેકનિમ્ન-
 કૈવલ્યપ્રાગ્ભાવચિત્તમ્ ॥
 પિછાણે એને ને
 બને જે પરમ-સૌંદર્ય-એકતાર
 એના છે અવન-આનંદ ! ”

એવે.....?

શરચ્ચંદ્રિકાભીની.....
 નીતરતી નીર-બિંદુડે.....
 અંગસંયોગે રસીલી...
 ભામિની રસ-પ્રિયા એક
 રસની લઘવલ્લ લહાણુ
 જિભી રાધિકાજી કને સરી.
 “ વૃષભાનદુલારી ! રસો વૈ સઃ સંગે
 રસ-પ્રદોષત બની પ્રભંભના
 વિચરે છે અત્યાનંદે.
 શાં અકેલાં જિભાંજિભાં તમ
 વિચારના ખૂણે ખૂણે છે ? ”
 “ સખી ! પ્રેમની પરિભાષા
 છે ભણી ? કે અભણી ? ”
 “ વૃષભાનદુલારી ! ભણ્યાં ખૂણે લીંત,

" રસેશરી ! મનુ ને ચતરૂપા સૃષ્ટિએ
 મુજ દની ગાંદની.
 પછી વીત્યા યુગયુગાંતર,
 ને આસેખાયા વેદ ચાર.
 ઉપનિષદ પછી વધું,
 આત્માને ધે વિજ્ઞાનથી અમ્યાં થાય વિમુક્ત્ય.
 આત્માને પિછાળીને તું
 તગ સર્વ અન્ય જાત.
 અપરા વિદ્યા ધરાવતી તું
 પાખાં છે પરા વિદ્યા.
 શેં રહી છે તો ય અન્યની ? "

એ અંદ-વેળામાં
 શધિકાને ભારમાં પ્રત્યક્ષ,
 ને ઘણાં મનોમંથન :
 " પ્રકૃતિ જીતે પુરુષ.
 શા પછી સંસારભાવે
 આત્મા-પિછાળણુહારને મોહ અંગ-મનના ? "

અને.....?
 અજ્ઞાપાસ પ્રકટયા પૂર્વક્ષિતિએ

“ રસેશ્વરી ! મનુ ને સતરૂપા સૃષ્ટિએ
 મુગ દત્તી ચાંદની.
 પછી વીત્યા મુગધુમાંતર,
 ને આતેખાયા વેદ આર.
 ઉપનિષદ પછી વદ્યું,
 આત્માને યે વિજ્ઞાનય અગ્યાં યાચું વિમુક્તય !
 આત્માને પિછણીને તું
 તજ સર્વ અન્ય જાવ.
 અપરા વિષા ધરાવતી તું
 પામો છે પરા વિષા.
 શેં રહી છે તો ય અન્યની ? ”

એ વ્યદ-વેણનાં
 રાધિકાને ભાર્યા પ્રત્યક્ષ,
 ને યયાં મનોમંથન :
 “ પ્રકૃતિ જીતે પુરુષ.
 રા પછી સંસારભાવે
 આત્મા-પિછણણુદારને મોહ અંગ-મનના ? ”

અને.....?

અજવાસ પ્રકટયા પૂર્વદિશિતિએ

ને જ્ઞાન-પ્રાપ્તિ માગે સ્વર્ગે.
અમને ભયું છે મજ
ને ભલા છે મજકિશોર ! ”

એ વેળાએ હાની
મૈત્ર-સમૃદ્ધિ ભક્તિ

એ સુણી ને મંડી નિચારે
ત્યાં દેહનિનાસ વાગળની એક
દૃકદૃષ્ટિ નેચુનાના કટાક્ષ
સ ચરી જ બીને લગીર,
ને સર્પા રાધા-વેચુના
* આજ મજમૂમિએ છે કૃષ્ણાવતારની
કિશોર-છાત્ર-સામૃદ્ધિલીલા,
પણ તો મ કો'કકો'ક
અમલ યોગની અવકૃષ્ણ ભાવના
આદર-આસક્તિએ પેખે છે
રક્ષા છે મજ
મે પ્રપચ્છાન ? ”
વીરોધીરો રાત્રિનો ચંદ્ર
પશ્ચિમ-આભમને ચંચો
પાઠવતો કિરણપલ્લિએ ત દેશ

(૩૬)

રાસ-પંચાધ્યાયી

(વન-કીડા)

એ પ્રભાત.....

યમુનાને કાંઠે હવે;

આછાઆછા ઉપારાણીના,
 યમુનાનાં તળ્યાં નીર
 પ્રણય-બીની રસ-લલનાએ,
 અને પછી.....
 અકેસો આત્મરમણ કરતો
 યોગ-યોગેશ્વર હતો.
 આત્મારામ : કેવલ્લાંડરમત : ।
 વાતાંતા મધુર અનિલ,
 ને જીતીંતી રાધારાણીની
 નવરંગ ઓઢણોની કોર.
 પ્રભાતની પ્રસરી પ્રભા,
 વાયા ડોલ મદ્યેલ
 આ હલાદઃ ધીર સમીર,
 ને રાધિકાના ઉર-સરોવરિયે
 કુમુદ બીડાયા ને
 ખીસ્યાં કમળ રસાળ.
 પછી પ્રેમે પ્રાત સ્નાને પધાર ત્યા
 યોગ-યોગેશ્વર કૃષ્ણ
 લગીર ચંબ્યા અચકી,
 ને નિહાળી રલા
 વૃંદાવનની વનરાષ્ટ્રમાં
 ધીરેધીરે અદૃશ્ય ચલી
 હૃદયમૂર્તિ રાધિકાને.

(૩૬)

રાસ-પંચાધ્યાયી
(વન-કીડા)

એ પ્રભાત.....
વમુનાને કાંઠે હવું;

ને તિમિર મયે પ્રસર્પી
અરુણનાં પ્રકાશતાં તેજઃ
ને રાસપૂર્ણાદુતિએ જલક્રીડાએ ભોજેલી
નિજ ધનસ્થામરંગી કેશાવસિએ
મૂંચતી હતી લલના એક
રાધારંગી ધવલાં મોક્તિક.

એવે સુગ્રાથે મુરલીસ્વર
વમુનાલીર-ઉપવનેધી,
ને રેલી રમણીઓની ધાર—
શું વનરાધને રસ-સિંચન
કરવા ?
એ વૃંદાવન કુંજન-મલિયને
રાધિકાશ્રના વેણી-રૂંગાર
કરતાંતા ધનસ્થામ મુરારિ,
રમણીએ ચક્રુ' હતું પ્રભાત,
ને પ્રપ્રદલતી વનરાધએ
વૃક્ષ-વેલીની ઘેંઘટ ધણીએથી
ખાતુરાજ ખેલતાંતા
દસપનાં છાનાં છપૈયાં—
શું નિહાળવા રાધિકાનાં
વેણી-મુકેન ?

મહેક મહેક મહેક'તા'તા
કુમુમ નિકસ્યા રસાળ
ગાંધ, જૂંધ, ને નવન માનતી
સોરજની કરતા'તા સ્પર્ધા

પછે કર્યા'તા આપના આજ
અભાડના મહેલે પાણિમહલ્યુ,
એમ રાધા-આત્માના કર્યા'તા
ધનસ્યામ મુરાગિએ સમહલ્યુ

મુગન-આત્મ-પગમાન દના
મધુરજની પઠીનુ દવુ
શુ આ પહેતુ પ્રભાત ?
“ આવો ગાઓ, સખીઓ !
અભાડના માલ રાગ ”

એ ગદ્યા-વેલુ ?
ઝમકારે ઝીઝર ઝમક્યા,
પણ ન ગનાણા રાગ
પછી વદી એક મનકતી
“ મજમહારાણી ! પૂર્ણ્ય દ્રવી રાત્રિએ

રમાયેલા રાસ પછી
ભાસે છે દિ'એ પણ આજ
અધિકારની છવાતી છાંય । ”

એ વેણુએ રાધાજી
ભૂમી મલક્યાં કનૈયામુકુટે,
“ સખી ! ચંદ્રની ન હતી રજની,
ને ન હતા ચંદ્રના રાસ,
રાસ રચાવ્યા'તા કૃષ્ણચંદ્રે.
વિશ્વે છે આત્માનાં ગ્રાવણ્ય,
વિશ્વનાં નથી આત્માએ.
પ્રકૃતિ આત્માધીન છે । ”
ને અટક્યા વેણુલાંના સાંધ્યા
મજના રસ-રાજનં દોર,
“ રાસપ્રિયાએ ! અધિકારના ઓછાવાની
ટાળો તમ ભમણા.
સર્વ'ન છે પ્રકાશ
અહ્યાકર્મા અન ત ઓજસનો ! ”

એ પ્રજાકુળે.....
જહા કહેતું'તું વીંટી વેલીને
કે ' ઓછાવા અધિકારના થે

છે આજઆજ પ્રકાશ,
સ સાગ્ની રગપામર્ગએ ઢાકવા
આભાસ દેતા જીવતાને ।
સુલભ છે માયાના સયોગ,
ને દુર્લભ છે એથી યે
મમતાની સાધની અનાસક્તિ ।

અને વાતા'તા...
પરન પ્રથમ પ્રદરના,
પ્રભાત દીપતુ 'તું' દ ઘરને.
એવે જીની જાનુ-પ્રકાશ
પદી એક રમણી
" ઓ પ્રકાશ ! અધકાર વીંધાં જીવનના
પાઠવ આત્મપ્રકાશ । "

એ પ્રાર્થના સુણી
કૃષ્ણ્ય દ્રે દીધા ઉત્તર,
' પ્રકાશ પ્રિયા રમણી . ।
ત્યાગ વિના નથી
શક્ય જીનવા પ્રકાશ
ન સિદ્ધતિ મહાશતાન્તરેડપિ ।
ન પ્રજયા ન ધનેન ત્યાગનૈવન
અમૃતસ્વમાનશુ ॥

આદેશ કરે પ્રજા તો મ
વિના ત્યાગ નહિ સિદ્ધિ.
યદિ પ્રજા સ્વયં યદેત્ ॥
તથાપિ ન કે' આપ્તે પ્રકાશ । "

અને વધતી પગ...
મૂલતી'તી વિચાર-સાગરે,
કૃષ્ણ-વાણી-ધેણી પ્રગ્ન ગના
ને રસીધી રાધારાણી
શોધતી'તી મૂલમંત્રનાં રહસ્ય
સ સારે વસંતી તપશ્ચર્યાના.

એ જાણીજાણી
દીધી રાધા વતી વદી
ચોગેશ્વર કૃષ્ણે સમસ્યા -
" મૃદેષુ ષષ્ઠેન્દ્રિયનિગ્રહસ્તપ. ॥
પ્રગ્ન ગના । વસો સ સારે
ને આપ્તો જીવનપ્રકાશ
મૃદિયુનીના વીતરાજધમે.
નિવૃત્તરાગસ્ય મૃદ્ધં તયોષ્વનમ્ ॥
એક એ છે તપશ્ચર્યા—
વસી સંસારમૃદે
પૂજ્ય પ્રકાશ આપ્તવાની

તપોવનથી એ શ્રેષ્ઠ સિદ્ધિ
 છે ગદ-તપોવને.
 પણ એ મહામારગડ
 જનક વિદેહી શા કા'ક યોગરાજને
 પ્રાપ્ત્યા છે સંસારે વસી ! ”

અને.....?

યોગ-પ્રભાના વાયા સમીર
 પ્રકૃતવાયતા રાધાગણીને.
 “ સખી ! યદ્ હરેય ચિરજેત્ તદ્ હરેય વ્રમજેત્ ॥
 મિથ્યાચારની જુગુપ્સાથી
 તપોવને વિચરે તપસ્વી,
 છે ને એ વેદ-વાક્ય ?
 પણ વસી સ સાગ-સાગરે
 ઓળંગે તરંગ-વમળ ! ”
 “ વૃષભાનંદુવારી ! ઓળંગ્યાં હશે આપે ! ”

આત્માનંદની પ્રસરી પ્રભા,
 ને પછી સર્વાં રાધિકાજના વેણુ,
 “ સખી ! ઓળંગ્યાં એ કનૈયા-સ યોગે
 જે દિ'ના સાધ્યા એકતાર.
 છે મુને સદા ય ત્યાજ્ય
 પ્રાપ્તિ સ્વર્ગ-નરકની,

(૩૭)

અજગરેથી નંદરાયમુક્તિ
ને

શંખચૂડ-વધ

એ હતું અંગિકાવન...

વનલીલાએ બન્યું ઉત્કર્ષક
રમણીએ ચડ્યું "તુ" આજ.
દેવયાત્રા-દિ'નો હતો ઉત્સવ,
ને સરસ્વતી-સરિતાને તીર
રનાન કરતાંતા મજ-ગોપાળ.

એવે સૃષ્ટિ-સૌંદર્યનાં
સંગાથે દર્શન-રપર્શન કરતાં
ચોક્યાં રાધિકાજી,
ને વ્રજરાજન યોગેશ્વર કૃષ્ણને
પાંખી સુણાયા શબ્દ-સ્વર,
" પધારો, વ્રજરાજન...!
યાવે છે યુગ દ્વાપર,
હજી એ દુષ્ટનાં હનન. "
" પ્રિયે ! કાનો સાદ હશે ? "
અગમ ને નિગમ બાણુહાર

પ્રાર્થતો પૂર્ણભાવે એ,
 “ અમ્યુત ! શાપિત વિદ્યાધર હું.
 રૂપગર્વે દુભાવ્યા મેં
 અંગીરસ કુગદોષ કદરૂપ ઝડપિવર
 દાંસી કરીકરીને.
 એના પ્રત્યાધાતરૂપે એમણે
 યોગપ્રાગ્જ્યેષ્ઠે બાંધ્યો
 અજગરદેહરૂપે મુને.
 પશુ અનુમહે પછી
 કાળની બાંધી ઘટિકા
 ને બાંધી અવધ,
 કે આપના ચરણરૂપશે
 પુનઃ પ્રાપ્તું મુજ માનવ-દેહ ! ”
 “ અસ્તુ ! ” એ કૃષ્ણવેણુને
 પ્રણમીપ્રણમીને
 સુદર્શન વિદ્યાધરે
 લીધા સ્વર્ગ-મારગડા,
 ને ગાવાં ગુણગાન પછી
 સમગ્ર વ્રજે નંદનંદનનાં.

એ ઉત્સવ પુનરાવર્તને
 ચડયો હતો રમ્ય રમણુએ.
 રાધિકાજી ને રાધા-રમણુ

પછી એના આત્મનાદ....

સુણી ધાયા કૃષ્ણ-બળરામ

અમય-વેણુનાં દેતાદેતા.

પછી ખેત્રાણા પકડં-દાં

ને બયઅસ્ત વક્ષે

લક્ષનાનાં છોડ્યાં લારણ,

કાળ ને મૃત્યુ-ધંટારવનાં

પ્રાપ્ત્ય અત્યક્ષ પેખો.

પછી બળરામજી.....

શંખચૂડની ચૂડેથી વહ્નદેવીનાં

રથા કરતા રખવાળાં,

ને કૃષ્ણે લીધી વક્ષની ભાળ.

સમીપ, દૂર ને સાવ પાસે

જન્મ પૂર્યા મધુસૂદન

પછી મુષ્ટિકામહારે હણ્યો શંખચૂડને

વાસનાની બાંધી ચૂડેથી ઉગારી,

ને લીધો મસ્તકે સોહ તો

ગંભીરોહામણો મણિ.

પછી.....?

કંપતી એ કામળાંગનાઓ

વિરમી ભયના કંપેથી,

ને હાથી કનૈયા-દૃશ્યને પછી

(૩૮)

યુગલગીત

વનમાં ચરંતી'તી ધેનુ,
ને તરુવ્રતા-જાંબડીએ

બેઠા'તા કૃષ્ણમુરારિ.
 સોદાબો' તો ધરતીપરે
 ઝુકુટ સિરેથી ઉતારી,
 ને ઊડતાં'તાં સ્યામ ઝુલ્ફાં
 ધીરાંધીરાં વાતા પવને,
 ઠાને કુંડળ લહેરતાં'તાં,
 ને ઊડતી'તી પીળા પીતાગરની ઝેર.
 એક મધુરરાજ કલાધારી
 કરતા'તા ધનગન નૃત્ય
 દેવારાણીને નિહાળીનિહાળી—
 શું નટવર નંદકિશોરને
 નૃત્યના સમજાવવા અર્થ ?

એવે ભૂકુટિ ભાગતી નૃત્યે
 પધારી રાધારાણી ને વદી
 કૃષ્ણજનાં નિહાળી સૌ દર્શ,
 “કનૈયા ! મજ ઘેતુ કાધું”
 રાસ અખંડ રચાવીને,
 પછે મુણાપ છે મુગલમીત.
 નિહાળ્ય એ સ્વર—સિતારીના
 બળતા મુગલ—તાર ? ”
 “રાઘવ ! પધાર, રસેશ્વરી !

રસચાએ નથી વર્જિત
જનાં પ્રણય-દેયાં-નિરીક્ષણ ! "

અને વનની જાંવડીએ
જુકુટિ જાંગતી'તી ને કટિએ લચકતી'તી
મદભર યુગલ-યૌવનાંગના.
પછી મુણાયો એમનો
વૃક્ષનાં પૃથક્કરણ કરતો વાર્તાલાપ.
" સખી ! વૃક્ષ એટલે ? "
" બહેની ! માવૈરંકુરિતં મહીમૂગદશા-
માફલ્યમાસિંચિતમ્ ।
પ્રેમ્ણા કંદલિતમ્ મનોરથમયે :
શાલાશતૈઃ સંમૃતમ્ ॥
એવા કૃષ્ણજી છે ! "
અને દહ તાળી એ હસી વદી,
" સખી ! જો પેચી ડાળ
લૂમે ને જૂમે છે રસાળ ! "
" બહેની ! માવૈરંકુરિતમ્ ।
અંકુરિત પ્રેમલાવે
છે એનાં રતિ-હલન
માન મુકાવતાં સ્વર્ગનારીનાં ! "

એ વેણુલે આનંદી

એકે પ્રાન્યા દસ દિશાળ
 કે 'સ્વર્ગ' શ્રેષ્ઠ કે મંગ ?'
 પરોક્ષ એ પ્રજાતી પછી
 વદી પ્રત્યક્ષ નિગ્ધ સખીને,
 "સખી ! સ્વર્ગ' શ્રેષ્ઠ કે મંગ ?"
 "બહેની ! આપણુ નારી-હૃદય
 પ્રેમની ભૂમિકા કહાવીએ,
 ને વસીએ છીએ મજે
 ભગ્નતાં શૃંગાર-કલ્પદ્રુમ સમા કૃષ્ણ.
 શા ખપ વળી સ્વર્ગના
 આપણુને ?"

અને વાપા સમીર.....
 મંદમંદ પ્રેમ-સૌરભ
 ઝીલનારી ડાહી ડાહને
 ભાખતી રસ-ધતિહાસ,
 "સખી ! મહીમુગ્ધશામાકલ્પમાસિચિનમ્ !
 ગોપીકાએ સીંચીસિંચી રસ
 બાળવયથી હિરોરવયે લહેરાવ્યો
 શૃંગાર-કલ્પદ્રુમ સમે ગોપીજનવદલ !"

એ ઠટાક્ષ-વેણુમાં
 ઝીલ્યાં શાણી સહિયરે.

પછી સેરવ્યાં એણે વેળ,
 " બહેની ! વગડિશોરે રાખ્યાં કંદમળ
 સર્વ વજનાર-હિર-ફલપાડીએ,
 પ્રેમળા કદલિતમ ।
 પ્રેમથી યદ્ય એના કંદની ઉત્પત્તિ,
 ને પછી પ્રદુલ્યાં વૃક્ષ
 વિરભૂતિ થઈ અન્ય વૃક્ષની,
 ને પછી એ વૃક્ષ
 મનોરથમયૈ : શામ્ભાશૈ : સંભૂતમ ।
 મનોરથમય સેંકડો શાખાએ
 શોભી જોડ્યું રમણને કાજ,
 ને ખેલ્યા પછી રસ-ખેલ
 કીડામણિ રત્નો ઘે સઃ કદાન । "

એ વેણે અટકીને
 બેઠું ગોપી-યુગલ સહ ફૂલ
 મૂલવા વેણી ને માળ,
 રસ-યુગલ રાધા ને રમણનું
 એ નિહાળતું હતું.
 એ નવવસ્ત્રાના કર
 ફલડાંની કામળાવાસી યે
 હતા અદકેરા કામળ.

કહેશે, શે' મહાયે એનાથો
 કૃષ્ણાં ?
 યુગલ-ગોપીની યુગલ-આખડલી
 અરિયર હતી કૃષ્ણ-શું યને.
 યુગલ-ગીત ગાવાં તાં સંગાયે;
 પશુ યુગલ-પોચાણું શા એઠે
 કૃષ્ણપ્રેમની હતી મૂળરી.

એ નિહાળીને.....
 રાધા-રમણે ભર્યાં કમ.
 " પ્રિયા ! હું છત્યો રસદેશ ! "
 " રમણ ! તેં ભર્યો રસદેશ ! "

રાધાનાં નેણે પરાંબ્યાં
 કૃષ્ણે દસ્ય રસાળાં,
 ને મહીં નિહાળ્યા સ્વામરંગી
 કીકીએ નટવરના નાચ !
 પશુ શું નહોતાં વિરાળ્યાં રાધિકાજી મહીં ?
 અને નયનાંની કાળી કીકીમાં
 હતા કાળુડ દહનજી,
 ને કીકીમાં તેજસ-નિંદુ શાં
 વિરાળ્યાં હતાં ગેંરી રાધા.
 શું બહાંડની કોકીએ ભલે
 માયા વિરાજ દશે ?

(૩૬)

અરિષ્ટાસુર-વધ

યેમુનાનાં નીતવર્ણાં તીર

અરણ્ય 'તુ મજધેનુ-ધણ,
 ને ગોપીગોપ રક્ત-મજદેશના
 લેતા'તા વાતડીના લઢાણા...
 એવે મયી ધૂમ ધમાધમ !
 નાડી અરંતી ધેનુ,
 ને ઊડ્યા રજના વ ટેળ,
 ગોપી-ગોવાળના ધમકયા હૈયા
 નિહાળી વૃષભ મહામસ્ત,
 દીક દઈ ઉડાડતો ધેનુ,
 પુચ્છે ઝપટાનતો વાછરડા,
 પાદેપાદે દેતો લાલ,
 ને મચાવતો હાહાકાર !

એ નિહાળીને ..

મજ-આત્મા કૃષ્ણરાજને

હાક દીધી છાતી ઢેલી,
 ને આબ્યો બળિયો
 બળિયા સંજે બીડવા બાથ.
 દીક અરિષ્ટાસુર વળલની
 બાહુબળે ખાળી ગોપાલે,
 ને હટાબ્યો પગલાં અદાર.
 પછી ખીન્ને હલ્લો ખાળી
 કૃષ્ણે હાથે ધરતીએ એ જાલ,
 ને સિંગ મસ્તકેથી ખેંચી
 માણસહિત ક્યો મારીમારી એને.

અને.....?

આનંદવધાઇ મળે રેતી.
 પશુ ગચ્ચો હાહાકાર
 ફર.....ફરથી નિહાળતા
 કંસના અનુચરોને દેશે,
 ને અનુચર કેશી દેત્યે પહો
 કૃષ્ણ હણવાની બીડી હામ.
 એણે સળ્યા ઘોડેસવારના સ્વાંગ,
 ને ઘોડાગળે કણધણાવતો ધરતી
 ને ફરતો મેધ સા હણુદણાટ
 એ ધાયો મજબૂતિએ કાઢે.
 એવે નિહાળી એણે

મધુરી મૂલત ધ્રુસારિની—
નિજ કાપની નેમના
મરક મરક મરકોને
કરતી હોય જાણે પરિદામ !

એ નિદાળીને...

ઠગી દૈત્યનો ક્રોધ
પ્રજ્વળિયો દ્વિચ્છિલ,
ને લક્ષ સાધી એણે
પૂરેયો ફેંકો લાત. .
પણ શું લાગે પરમજ્ઞાનીને
હ્રદયજ્ઞાનીની અપદ ?

અને... .. ?

દણુયો દણુવા આવનાર.
ગોવાળિયા નાચ્યા દરખીદરખી,
ને આયાં ગોપીઓએ ગીત,
ને મંડાણો ઉત્સવ જાણે.

પછી એ ઉત્સવમાં

છાનો પ્રવેશ્યો ગોવાળરૂપે
મયદાનવસુત બોભાસુર બીજે.
એણે હયાં એકએક કરી

મજના ગોવાળ અનેક,
 ને પૂર્વા ગિરિ-મુક્ષાએ
 પ્રચંડ શિલાનાં દધને દાર.
 એની જાણુ.....
 પછી થઈ.....
 મધુસૂદનને.....

અને.....!
 ગોકુલેશ-દૈત્ય-વધ-ધતિદાસે
 નામાવસિ લંબાઈ એકથી,
 ને શુદ્ધાએથી કીધા મુક્ત
 ગોપાળ ગોકુળ-ગોવાળને.
 હજુ એ ગોધૂસિદાણું.
 આનંદ-મંગલ નેસડે સંચરતાં તાં
 ધિનુસંગાથે ગોપી ને ગોવાળ.
 એવે ગોપાળને મળ્યાં
 કૃષ્ણ-પ્રિયા આરાધિકા શધિકાજી,
 “કનૈયા ! મૃદુની વાદડસી ભેળે આજ
 રજનીના મોડા પ્રદરે.
 પ્રકારે છે જુદાવન-વનરાઈ
 ચરણ-રપર્યાન ઓકુલેશનાં !”
 “પ્રિયે ! પધાર સંગાથે આજ.
 તું મેં બાંધું જણે હી ચકા,

ને યુનાવુ વૃષભ નદુવાગીને.
ચંદ્રમાને ચે સાદ્યા છે
રામ-ચાદની પઝીના વિયોગ
ભલે ચૂમે એ, ઉદય પામીને
વીધી પદનની છાપ,
રાધિકાના પાવનડાને
કોણુ જાણે, કેની પડમે
જગના પ્રભાતની કાલ । ”

એ કૃષ્ણવેશ્યે
મગ્ધ મનકી રાધિકા.
‘ ગોકુલેશ ’ કાવ પડમે સગરશો
તમ મધુરાનગરે,
નિહાળો પેની સંધ્યા । ”

અને દાખની પશ્ચિમે સંધ્યા
વેણુના ફરી સાંધા દોર
મનકામણે રાધિકાજીએ
“ ગોકુલેશ ! પુકારે છે દ્વાપગની સંધ્યા
કે આર્યાવર્તના કાળ-ગમનના
કૃષ્ણ બને સારથિ,
ને ભારતનું બનાવે મહાભારત । ”
“ પ્રિયે ! કેના’કે હજી જાખવા છે

અગમનાં બાવિ ? "

" એકુલેષ ! બાવિ બાબી દીધાં "

કે'તિ'ના મે;

પણ આજ આવી છું ઉમંગે,

ને સાધી છું તુલસીની માળા.

અર્પું ને..... ? "

" અર્પનારા પ્રજ્ઞતા દરો ? "

અને અર્પી તુલસીની માળા

કૃષ્ણ-કંઠે રાણી રાધાએ.

" કનૈયા ! હું જે મથુરાગમનટાળે

કાલ મળીશ મમુનાને તીરે.

પછી કરોશું કાનિ'દીએ

સ અર્પી તા સેઠામણ્ય રનાન

પછી આરધિકા દારી તુલ

લીન થઈ જરી આ તુલસીની માળાએ ! "

એ રાધિકા-વેણુવે

સુ જ રજા અન તના નાદ,

ને પછી પૂર્વે પ્રકાશો

મદમા ધીરેધીરે-

આત્મીના વેરીને કૃષ્ણ

શું આશિષતો રાધા-કૃષ્ણ મુમમને ?

(૪૦)

અકૂર-આગમન

શું મથુરા ગોકુળને આમંત્રણ
પધારતું હતું ?

રથ અકૂરજનો.....

પ્રવાણ્ય કરતો'તો ગોકુળદીમળો,

ને વહતા તરંગ કાસિંદીના નિહાળી

તરંગે ચડ્યું અકૂર-મનડું.

કંસરાજન-પાદબોં એ

સ ચરતો'તો ગોકુળગામડે

મથુરા આણ્યા કૃષ્ણ-બળરામ.

" શાં દરી એવાં કૃષ્ણ-પ્રાણલ્ય ? "

એ અકૂર-મનોમંથને

વાચ્યા મધુસૂદનના ધીતિદાસ

આલેખ ચેલા મજામૂમિએ,

ને ડાલ્યું લક્ષ્મિ-વત્સલ હૈયું.

બ્રહ્માડ લાગ્યું કનૈયામા,

ને ગોકુળના ગરવા પ્રકાશે

જાતર્યા મથુરાની માયાનાં પડળ.

એ કસ-અનુચર

મથુરાથી પધારતા અકૂરજને

રમા-ગોકુળ, રમા-વૃંદાવન,

રમા-મન પરમાનંદમય ભાર્યું;
 ને ભૂત્રાયા પછી સંસારે
 અકૂરણને પુરુષભાવ—
 શું જો કુલેશના રસ-દર્શને ?
 શું અકૂરણએ આજ પિછાપયો
 આયોવર્તનો ઊઘ્યો ભાનુ ?
 પછી સ્નેહ-વિહ્વળ-ભક્તિ-નાત્સલ્ય
 અકૂરણનાં દૃશ્યાં નેત્રે,
 વલ્લભી હર્ષના અશ્રુ,
 ને ઉત્કંઠાએ આપ્યા અંગે
 ભર્યાભર્યા રોમાંચના ભાવ
 એ દત્તા કંસરાગન-અનુચરના
 પરિવર્તતા કૃષ્ણભક્તિ-ભાવ.
 એમણે રથપી જિતરી
 દંડવત્ વંદન કર્યા નંદકુસારાને.

અને સત્કાર્યા અકૂરણને
 કૃષ્ણ-બળરામ વ્રાતે એમે,
 ને પધરાવી નંદ-નેસડે
 કર્યા પૂજન-અર્ચન
 મધુપકં ને અધ્યપાઘાદિથી,
 અને.....?
 મિલન થયાં નંદ-અકૂરનાં.

પછી નંદજીએ પૂછી ભાળ.

“ અફરજી ! આપ અતિથિને છે

સત્કાર સારા થે ગોઠુજના ! ”

“ નંદજી ! આપ મદાનુભાવના અનુમહે ! ”

પછી વીતી પળ,

ને ફરી વઘા અફરજી

સ્વસ્થતા પામી આતિથ્ય-માનેથી,

“ નંદરાજન ! આવ્યો છું હું

કંસરાજને પાહોંચે

ધનુર્વાગે આમંત્રવા.....

કૃષ્ણસહ બળગમ જાતને ! ”

“ રાજા છે મર્મ આમંત્રણે ? ”

એ નંદજીના શંકામુક્ત પ્રશ્નને

દીધો અફરજીએ પ્રત્યુત્તર.

“ નંદરાજ ! નારજી પધાર્યા મધુગ,

ને આપના કનેયાકુમારના

કથા છુપાવ્યા દતિદાસ

કે ‘ છે એ વસુદેવગથા ’

નંદરાજન ! લોકવાયકાના મર્મ

કે ‘ દિ’ જ પડે ખોટા.

અરીસો છે લોકસમૂહ.

અવશ્ય ઝીલે એ પ્રતિબિંબ ! ”

એ અફરવેણુલે

અશ્રુધારા અખંડ વહી
 નંદજીના વૃદ્ધ નેણુએ
 પછી આમંત્ર્યાં ઘરોદારાણી એમણે,
 તે દંપતી બન્યાં શોભનિમગ્ન.
 હેમાં એમનાં વાતસત્પત્નરપૂર
 ખિલ બન્યાંતાં આ સમાચારે,
 એણે પધાર્યાં કૃષ્ણકુમાર
 “ માતાજી ! બને સત્ય હોય
 કથા અકૂરજીની,
 માતા દેવકીએ સેવ્યો મુજ દેહ
 નવનવ ભાસનો મમેં કાશઋદ્ધે;
 પપ્પુ આપે સેવ્યો છે
 સ સારના ગર્ભે મુને
 સાડ સાડવી બાળપણના,
 આજ કિશોરવયે, કહેશો,
 શેં ભૂખીરા એ ? માતાજી ! ”

અને વાપા હવા-ગિરિએથી
 વાતસત્પત્નરગર્ભો સમીર.
 “ માતાજી ! વાપું છું આજ કે
 અમર રહેશે આર્થીવર્તે-હનિદાસે
 કનેયો જ્યોત્સનામાતનો બાળ
 અને સાધ નંદરાવજનો ! ”

[રાસેશ]

(૪૧)

ગોાપી-વિરહ

અને પ્રસરી સારા ચે ગોાકુલમા
વાયુવેગે વાત કે

‘ આગમન થાય ઈ અંકૂરજનાં
ગોકુલેશને મધુરા પધારાવવાનાં, ’

એ સુણી ઓપીઠેયે
ઉદાસીનતા પ્રસરી અભોષ,
ને હૈયાના નિઃશ્વાસમય સંતાપે
અમાવાસ્થા વદનચ દ્રે પ્રસરી.
ઠોંક લક્ષનાનાં કર-કંઠજી
ને બાંધ્યા બાણમંધ ને કડાં
ફીણી થયાં, હરતેથી સર્પાં.
પછી મૂર્ચ્છા પામી વિચારતી
કૃષ્ણદેશની અભિવ્યવિધી કે
‘ કાલ વસુના—પનપટે
નેણુલાં કાને નિરખી દરરી ! ’

અને.....
ગોકુળ—આમને ગોદરે
ભાગી ગામંતી કાર,
વગાડિયા થતો ગોકુલેશના.
ગેલાગિયા મહી-માખજી ભાષે
શું મધુરાનમરે પધારતા
ધનુર્વામ નિહાળવા !

પછી ગોકુલેસ.....

પ્રણમ્યા નંદરાણીને,
ને માતાએ દાધી આશિય.
“ બેટા ! ખોલે ખૂંદો છું,
ને લીધાં બાળપણનાં લદાણાં.
હિમળયે, બેટા ! મુગ નામ ! ”
પછી માતા યશોદાએ.....
અક્ષત-કંકુના કરી આંદણ
ઓવારણાં લીધાં કલ્પનકુંવરનાં.
પછી આશિષ્યા બગરામજીને.

અને ઘૂઘરીઓ ધમકી...

ને ખમખમ હાથો રથ.
પણ કાપી દૂઠી મળલ,
એવે સારથિ અકૂટએ નિકાળી
બાઢી સી દર્પ-સરિતા,
ને થંભાળ્યો વિરિમતતાએ રથ
“ સારથિજી ! નામ છે આપનું અકૂર,
પણ વર્તને ભાસો છે કૂર !
વિધાતા જૂવી સત્ય ?
કે અવળા યથા નક્ષત્ર-મહ ?
કે જૂદા રાશી ગણનાએ
આપના વિદ્વાન પુરોહિતજી ? ”

“ સૌંદર્યભરી મજાઓપી ! બૂલ્યાં છે કંસનાં ભાવિ
 કે ગોકુળેથી પાઠવ્યા ગિરિધારી ! ”
 “ શું ગોવર્ધન તોળવા.....? ”
 “ મજાઓપી ! ગોવર્ધન ગોકુળે તોળ્યો
 ખાળવા દાદરા મેઘ;
 પણ મથુરાએ ખાળવાના છે
 અસત્યના બારબાર મેઘ
 સત્યનો તોળી ગોવર્ધન. ”

એ વેણીલો.....
 મહિમાઠે વાંચ્યા મમ
 દંડાચ્છત્રી વિરહિણી માહિતીએ,
 ને સંધ્યા કૃષ્ણ-મુખઅંદ-એકનાગ,
 “ નંદકિશોર ! જંદાનને ચમું સ્વને
 કે ‘ પ્રેમાવતાર પધાર્યા ’,
 ને પ્રોઢવયે લેવડાવ્યા લહાણા
 ખૂદી ખેળો ધરીદામાતાનો.
 બાળકીલાએ ખાધાં ને અવાડવા
 મહી-માખણના ભર્યાંભર્યા દામ.
 પછી કિશોરવીંદ્યાએ લેવડાવ્યા
 છજ માસના અખંડ રાસ.
 રાસ પાર્થિવ દત્તા કે
 અપાર્થિવ ? ”

" શાશ્વત ! " એ હતો ઉત્તર
 મોના મલકામણાએ સરતો.
 પછી સૌંદર્ય-સરિતાએથી પધારી
 એક સેવા સૌંદર્યના તટ.
 " મોહનવર ! " શાશ્વત '...' શાશ્વત '...કવી
 બોળાને શ્રમે બરમાવે છે તુ.
 તુજ પ્રેમે પરહરી અમે
 સાખેણી લોકમરજા
 પરમપદ પામવાને પ્રાપ્તે
 ને પદ મળે છે ત્યજયેવીના આજ.
 બલો અનતર્યો તું
 અનનીએ ઓછા કરવા બાર ! "

એ વેણુએ.....
 સ્તબ્ધ થયા અકૂરજી ને
 રથ-નાડવા યે થ બધા સ્થિર
 જાણે શિવામયી પ્રતિમા શા.

એવે રથે વિરાજ્યા
 ને વઘા કૃષ્ણ-મુસારિ.
 " ગોપાગના ! પરસ્પરાશ્રિત છાન
 એટલે છ સ સાર !
 પ્રેમીના બાધના બધન,

નથી એ પ્રમદાની સિદ્ધિ;
 પશુ છે એ....
 દાસ્યના ક્ષેત્રમમ મોહ.
 એ છે દેહના આકર્ષણની આસક્તિ.
 હૃદયના શુદ્ધ પ્રેમીઓને
 શી વાંચના હોય દેહ-સામીપ્યની ?
 બલે યોજનયોજન દૂર,
 પશુ વિશુદ્ધ પ્રેમ-સંયોગ
 અવિચળ અવસંભે હોયે ! ”

અને.....!
 પ્રેમની પૂર્ણતા વાપનાનો
 જીવો જીવો અનરત-ભાવ,
 સંહારતો દેહના આકર્ષણની શક્તિને
 આત્મજાદી સ્વામ હાય
 ને હે કતો પ્રેમ-સત્ય-દિ'નો પ્રકાશ.
 ” અ...હા ! આશ્ચર્ય... ! ”

સો'દર્શ-સરિતાએ...
 અકસ્માતે નિહાળ્યા.....
 તરંગે સત્ય-પ્રેમના...
 સોદંતાંતાં વહનચક્રે
 નિર્મળ પ્રેમનાં જોગસુ !

એ હતાં નંદરાણીનાં પુત્રવધૂ,
અંગ, મનને આત્માએ વરેલાં
મોહનવર...સુંદર સ્થામને.
" સગની જંદાવનની શાણી...!
રાસ-મંડળે સાધી નિર્વિકલ્પ સમાધિ,
પણ ભાસ છે વ્યુત્થાન-દશાએ.
આનંદો...આનંદો...ઓ સખીમંડળ !
વિધાત્રીભાખ્યા જીવનકાળે
ત્રેમલક્ષણાએ ભજી ગોપાળ,
સમર્પી કાર્મ, શબ્દ ને વિચાર.
ઓ ગોપી ! ભલે વિચરે મૂખ્ય
ગોકુળ તજને મથુરા
ને ઉગારે આર્યાવર્ત.

यदायदा हि धर्मस्य ग्लानिर्भवति भारत ।
अभ्युत्थानमधर्मस्य तदात्मानं सृजाम्यहम् ॥
परित्राणाय साधूनां विनाशाय च दुष्कृताम् ।
धर्मसंस्थापनार्थाय संभवामि युगेयुगे ॥

ભલે ભાષે ' ગીતા ' ભારતે,
ને મહાભારતે સુણાવે કર્મના સાદ;
પણ શ્રેષ્ઠતાએ સંભારશે
અનેક યુગ વીતશે તે ય
ભારત ગોકુળના કનૈયાને
ને ગોપીની ત્રેમલક્ષણા બકિતને.

જ્ઞાનયોગ ને રાજયોગ પ્રકારેથી
ભક્તિ છે સસારે અવિચળ. "

એ રાધિકાજી-વેણુલા
સમરયા દેતાતાં જાહાંડ-પ્રેમની
કે ' ધૂમે છે અનંત નિશ્ચ...! '
ને એમ ધૂમ્મા ને દર્શા
પછી રચના ઉભય ચક્ર,
ને ધમકી ધમ્મર ધૂધરી
ચોટલાની ધૂધરમાળાને તાલે,
નંદરાણીએ દૂરથી લાળી
હરી લીધા કુવરકનૈયાના
દેધે આસિયી જોવારણા,
ને જ દાવનની વનરાધની જણવેસડી
લળી નમીનમીને,
વેરીને આસિય-જૂઝઝ
પછી સિંગ દાળી માવડી પ્રજ્ઞમી,
ને મધુરામારમડે દાકતા રમ
અહરજીએ સમુનાલીરે નિદાળ્યા
સતાસના ગોપી-પાટ.
" કું...! " અહરજીની જમણા
વણગિકની ગુજ રહી
રચની રજકતી ધૂધરમાળે ।

(૪૨)

મથુરા-ગમન
ને

તુલસીની માળામાં રાધિકાજી સમાણા

ઐ દિનના ત્રીજા પ્રહરે...

બાનુરાજ એ વર્ષાવતાંતા
સૂર્યબાગેથી ચૂંટીચૂંટી
સાસવણાં તેજ-ફૂલડાં.

એને ઝીંચતી બિરાજતી
રાધારાણી ધમુનાતીરે.

મથુરાની રાઠીને પાટ
દૂરદૂર ઊડતી'તી ડમરી—
શું જોડુવેશના મથુરા સંચરતા રથની ?

મધ્યાહ્નની નિરાળી હતી સાંતિ.
કંઈ ગવાતાં ગાડ-પાન,
ને પોદર્યાં હતા માળામાં
પંખી પંખિણી સંગે.
પણ જામત.....
આને નિદ્રાગતાં.....
વાહળાંએ આલેખ્યા અંધાર
જે જોડુળ તરે જી મિલિધારી !
કાસિંદીનાં વહતાંતાં નીર
કાંડાયાની તરખતાજામડીએ ધંબી.

દૂરથી ભાસી સગીપ આવતી.

પછી પેખ્યા હણુહણુતા ઘોડતા,

ને દીકો રચનો સારથિ.

“ સારથિજી ! થંભાવો રથ ! ”

ધમધમતી ધૂધરમાળ વીંધી

અકૂરજીને સુણાયો રણકાર

ત્રેમની બજતી ઝાલરનો,

ને જાગ્યા જાણે

રથ-મંદિરે વિરાજ્યા ભગવાન.

પછી સારથિ અકૂરજીએ થંભાવ્યો

મધુરામારઝડે ધપતો રથ.

“ કોણ પૂજારણ આપ...? ”

“ અકૂરજી ! બ્રહ્માંડના મંદિરિયે

માયા સદેહ થઇને આજ

આવી છે બ્રહ્મને પૂજવા ! ”

અને વાયા વિશે

સમીર મહામાયાના.

સ્તબ્ધ થયા અકૂરજી નિદ્રાળી

પ્રકૃતિની ઊડંતી ઓઢણીની કાર,

પરમ પુરુષે જે ઝાલી પછી

ઊતરી સંસારના રથેથી.

“ પ્રિયા ! શાશ્વ છે મર્મ

બાનુરાજ એ વર્ષાતાતા
સૂર્યબાગેથી ચૂટીચૂંગી
સાવનજુઈ તેજ-ફૂલડા,

એને ઝીંતી બિરાજતી
શધારાણી યમુનાતીરે.

મથુરાની રાક્ષીને વાદ
દુઃસૂર ઊડતી'લી કમરી—
જા ગોકુલેસાના મથુરા સચરતા રચની ?

મધ્યાહ્નની નિરાળી હતી શાંતિ,
ધબી ગર્ભાતા ઝડપાન,
ને પોઢયા હતા માગામર્મ
પખી પખિણી છત્રે
પગ્ન જમન .
આલે પિદાળતા ...
વાદળાએ આવેખ્યા અશર
૧ * ગોકુળ તને છે ગિરિધારી । *
કાંતિ દીના વહતા તા નીર
કાંદાલાની તરેજાપાલડીએ થબી

એવે ઊડતી આરમગ્નની કમરી

ફરથી ભારી સંગીપ આવતી.

પછી પેખ્યા હજુદણના ઘોડલા,

ને દોડો રથનો સારથિ.

“ સારથિજી ! થંભાવો રથ ! ”

ધમધમતી ધૂધરભાગી વીંધી

અફૂરતને સુગ્રામો રણકાર

ત્રેમની બળતી ઝાંઝરનો,

ને જગ્યા બળે

રથ-મંદિરે વિરાજ્યા ભગવાન.

પછી સારથિ અફૂરતમે થંભાવ્યો

મથુરાભારગડે પપતો રથ.

“ કેતલુ પૂજારણુ આપ...? ”

“ અફૂરત ! સઘાંડના મંદિરમે

માયા સદેહ થઇને આવત

આવી છે ભઠાને પૂજ્યા ! ”

અને વાયા વિમે

સમીર મલાગાયાના.

સ્તબ્ધ થયા અફૂરત નિદાગા

પ્રકૃતિની ઊડંતી ઝોલણીની ઢેર,

પરમ પુરમે જે જાલી પડી

ઊનરી સંસારના રથેથી.

“ પ્રિયા ! શાશ્વત મર્મ

આમ મારગડા આમ રોકવાના ? ”

“ પ્રાણેશ ! બૃહ્યા બાસો છે

રમા-વૈકુંઠની રમરણા.

પરબ્રહ્મની સચ્ચિત ગતિએ

અવતરી સસારે આજ ! ”

અને . . .

પરબ્રહ્મ-એકતા અવતારીએ

રમણી ઠીરસાગર,

ને રમા-વૈકુંઠના વાસ

શેષ-શ્યામ, ને વાતા પરમાત્મસાગર

સચ્ચિદાનન્દ-તરંગે.

અને મતકમા . .

રમા-વૈકુંઠ-અકાશી અનનીએ

સાધિકાદેવતા સ્વાધ્યા દય્યાળે,

ને વહી પ્રેમ સરિતા બાસી

અક્ષરજ્ઞને કાવિ દીએ ભાળી

એમણે લીધી પછી

બ્રહ્મારામજીની આજ્ઞા,

ને પ્રાણીમોખ્યમી કૃષ્ણને

મમુનાના થા-થા સનાત

ગોપુત્રેશના ભક્તિભાવે,

કે રાધિકાજી સંગે કૃષ્ણ
પ્રીતે અઢલા કરે સંવાદ.

અને....
યમુનાનાં વહતાં નીરે
અરજીએ દીધી ફૂંકી
વેદમંત્રોના-જપતાં જપઃ
આપો જ્યોતિર્સોડમૂલમ્ ॥

એવે અકૂરજીને આશ્ચર્યે...
કાસિંદીના નીર-તરંગે
ભારયા ક્ષીરસાગર-તરંગ.
એ દત્તી શેષ-શય્યા.
પોદયાંતા ઉપર સદ્ગીર્તા,
ને શેષશય્યાશાપી-ધારિણી
ત્રીંજણે દોળી પોદાડતાંતાં કથ.
"સ્વપ્ન કે સત્ય...?"
એ આશ્ચર્ય-વેણુલે અકૂરજીએ
નેણુલાં જેઁચ્યાં યમુના-તટે.
શું ફરી આશ્ચર્યની ઝોળંગાઇ અવધ ?

અહ્યાંડના જગતે વાતાંતા

મદામાયાના મોહક સમીર,
ને ઊડતી રાધિકાઓટણી
ઝાલી'તી ગિરિધરનાલે

એ વૃદાન્તની ભૂમિએ
મળીતિ થઈ અકૂરણને
રમા-વૈકુન્ઠના બાવેલાવે,
ને રાધિકાજી બારથા લક્ષ્મીરાણી સાં
આનંદરસપ વૈકુન્ઠનાથ સંગે

૫૭ી આનંદી પરવા ની ત્વરાએ
પ્રેમમુગ્ધને ચરણે નમ્યા
બક્તિનમને સાત્વતવ શી અકૂરણ.
મત્તોઽસ્મ્યદં ત્યાગિલહેતુદૈતુમ્
નારાયણ પુરુષમણ્યમધ્યમમ્ ।
યન્નામિજ્ઞાતાદગ્નિન્દ્રકોશાદ
મદ્મા ગિરામીયત પપ્ત ભોજ ॥

એ પ્રાથના સુખી
આશિષ વરદ વદા
શું પ્રેમે વૈકુન્ઠાણી ?
" મર્ત્યંઽય સુખિત મમ્તુ ।
વયં સમ્તુ નિરામયા ॥

આશિષો પામી, અકૂરજી !
સાધ્યો જગતકલ્યાણ.....! ”

અધૂરાં પરમગ્રંથિનાં વેણુજાં
પૂરાં કર્યાં પરમપુરુષે પછી.
“ અકૂરજી ! માનવ-જીવનની છે સિદ્ધિ
દેહનાદાદ્યે-અધ્યાસના લયમાં.
કર્મયોગે તરો સંસાર.
સંસારથી છેટે નથી પહોંચતાર ! ”

અકલ્પ્ય કલ્પનાએ.....
કોણે કૃષ્ણભક્ત.....
સાધિતા અસ્થિર નેણુજાંના દોર
કૃષ્ણવદને ને રાધિકાવદને.

એવે.....!
ધેણું ગોકુળિયું ગામ
કૃષ્ણને કમલેકમલે
પગ ભરતું મથુરાવાટે
રાધિકાજીએ નિહાળ્યું સમીપ,
ને ધરતીએ પ્રણમતા અકૂરજીને
સમયનાં કરાવ્યાં લાન.
“ અકૂરજી ! સોહાવો સોહામણો રથ,

ને ગોકુલેશને પધરાવો મથુરાનગરે । "

" પરચઢાની પ્રાણેશ્વરી આપ ? "

અણચિંતબ્યાં વેણુજાં સર્વાં
અકૂરજના બકાતત્સલ દેવેથી,
ને નેણુજાંના તાર
દુર્જેબના નિહાળી દેહ
પરમ અમૃતનાં કરતાંતા પાન.
ધરતી જકડનીંતી જાણે
અણુકમ અકૂરજનાં ચરણોને.

એવે ભારકું એમને
ધુમણિયા ભેળું વિધ.
મહામાયાનાં ઘુમુસ ઘુફાને
શું પ્રસવ.....!

અને.....!
અકૂરજના સોણુજાના સાગરે
પણી રાખ્યાં ઘુફાને,
ને વાપા શાંત સમીર.
" સત્ય કે સોણુજું.....! "
ફરી એ કૂટ મમ
ધૂમી રણો અરમનડે,

ને આખડીએ અનેરાં ભાળ્યા
 અકલ્પ્ય ક'પનાના દૃશ્ય.
 પદ્મ-વિરાળ્યા કૃષ્ણકનૈયાના કર
 સ્પર્શતાંતા નિઝ ક'ઠે વિગત્તી
 મહામૂવી તુનસીની માળે
 કૃષ્ણમુખે હવે મલકામણ
 રાધાવદનચ દ્રે પાડતું પ્રતિબિંબ.
 પછી મધુરી મૂરત રાધિકાશની
 કમેકમે આછી થતી ભારી
 આશ્રય સાગરે ડાવતાડોનતા
 ભકિત-ભાવમય ભક્ત અકૂરજીને,
 ને પછી આછીઆછી થતી
 મૂરત કૃષ્ણમિયા રાધિકાશની
 નિવીન થઈ અકૂર-આખડીએ,
 ને તેજાંબરબર્ષા રાધિકાશ
 સમાણા કૃષ્ણ-કંઠે તુનસીની માળાએ.
 એ હતા કૃષ્ણ-વેણુના
 " અકૂરજી ! પધારો રથે
 બ્રાત બળરામ જીએ છે વાટ,
 ને પુકારે છે મથુરાની ધરા
 પાપી ઝસના વધ ! "
 " પ્રભો... ..! "
 એ ભકિતમય મનોવેણુને

નિઐષ્ટ આકૃર-દેહ
 રથે દોરવાણે કૃષ્ણ-પ્રમુખએ,
 ને ધોડસાની અડી રાસ
 કૃષ્ણ-મન-આદેશ ઝીલતા
 અકૂરણએ રથ હાંડીને
 વાટ લીધી મથુરાનગરની.
 શું ગોકુલેથી ગિરિધારી ગયા ?
 ને શું ગદ્ય વૃદ્ધાવનેથી
 વનરાધાએ પ્રેમનીર સીંચી,
 પ્રેમવૃક્ષ ઉછેરંતી જયમાનકુસારી ।

ગયો...ગયો...ગયો...
 મૂકીને ગયો વગે
 પ્રેમના અવિયગ્ન હતિદાસ.

અને.....?
 ગદ્ય...ગદ્ય...ગદ્ય...
 મૂકીને ગદ્ય વૃદ્ધાવને
 મથુરાના અનરત હતિદાસ
 સમાધ તુલસીની માળાએ,
 સોદંતી કૃષ્ણ-કનૈયા-કે.
 રાધસ્...રાધસ્...રાધસ્...
 આરાધિકા...કૃષ્ણ-આરાધિકા

ન રહે કૃષ્ણનિહોણા મગમા.
 નીરનિહોણી સરિતાએ
 શું રહેશે માછલી ?
 ઓ યુગ દ્વાપર.....!
 અમર છે તું યુગયુગના ચક્રે
 બ્રહ્માડના સંચયનયોગે
 વેદુઠેથી વીધા અતાર
 રમા ને રમણે
 પુણ્યભૂમિ મળે,
 બની ન દન દન ને
 સૌ દર્પભૂમિ બધુમાનદુધારી.
 બાપ-વીનાએ લા
 બહેલાવ્યા માત-પિતા-દૈયા,
 ને કિશોરનયે પત્રી
 પદાવનની વક્ષનનગધએ
 પ્રભુધની દહુકાવી કોકિયા—
 ક . ઉ ક, ક ..ઉ...ક
 દેનવા દધૂકયા, ને
 મયૂરરાજે કળા કરી
 દસ્યે મોલા લાનુરાજ,
 ને પારવ્યા એમણે સ દેશ
 શરદરાત્રિના શૃંગાગને
 કે કાવિ દીના કોડીવા કાદે

ધડીક થંભી નિહાળે.

પણ ત્યાં.....?

જળ જમનાનાં થંભ્યાં.....

ને આભે થંભ્યાં સરહ-રજની-શુંઆર

હ...હ... માસનાં સોણાં સેવી,

કે * સૃષ્ટિએ રચાયો છે

અનંતનો અખંડ રાસ ! *

ઓ પ્રતાપ . ...!

અવિદિતગત યામા

અનસ્ત પૂર્ણિમાના રામે

પિશ્વ-પ્રેમની પરમ ભાવનાએ

મ ની ને પ્રતાપીને દેતી*તી

એકધારે પરમ સદય

સ સારના એ સાગરે

હોડથી તરતી હતી,

ને સટે આલેખ્યાં હતા

પ્રેમ-ધર્મ નાં જગત્-વહનીય નિશાન.

થયં ત્યાં સ્મરામો થયં ત્યાં મજામ : ।

થયં ત્યાં જગત્માત્સીરૂપં નમામ : ॥

મદેકં નિધાને નિરાન્દ્રમ્પ્રીયમ્ ।

મધામ્બોધિયેત શરણ્યં મજામ : ॥

શું મધુસની વાટે સંચરતો*તો

કૃષ્ણરથ ?

‘રાસેશ’માં મુકાયેલા રાસના ઢાળ

ગીત

પૃષ્ઠ

ઢાળ

મપાત્રી રાતના ઘેરા ઘન નાદ.	૧૯૬ પ્યારના પાળત્વે સોનાના મેર.
કું તો નાતી’તી જમનાને ઘાટ.	૨૧૦ મારે નહું ઉ પેલે પાર.
હૂલો હૂલો ને મારા રયામ.	૨૩૬ અભોક્ષકા શાને લીધા રે.
ફાનો માગે મારગડે મહીડાંનાં દાણુ	૨૬૨ મારવાડી ધુમ્મર.
મધુરા મારગડે મળી મહિયારજી.	૨૬૭ સુખતાના ગીતને.
મધુરા મારગડે દીઠો મોહનજી.	૨૭૦ હલકે હાથે તેનાથ મહીડાં વસોવજો
રાધાને નેસડે ઠનૈયો આઠ્યો.	૨૮૦ કેદની ભેતા’તા વાટ

रासेश

अशुद्धि शुद्धि

पान	लीटी	अशुद्ध	शुद्ध
१६६	१५	धृ-त्वां	धृ-त्वां
१७३	१	यशोन	यशोन
"	२	न्यामत्ततेदनाकम्	न्यामन् । ते ह नाकम्...
१३३	१२, ३३	प्रियम् कमञ्चेति	प्रियमकम् कमञ्चेति
२४४	३	आधेनाने	आधेनाने
२७२	१	सर्वाप्रधिष्ठय	स्यामधिष्ठाय
३१८	१३	उपपत्ति	उपपत्ति
३२६	६	कायारूपसंयमात्तद-	कायरूपसंयमात्तद-
		प्राप्तशक्तिः	प्राप्तशक्ति
३२७	५	विन्तांतां	विन्तांतां
३२८	६	नामारुण	नानारुपा
३३५	१८, १९, २०, २१	श्लोक आपो अशुद्ध छे	

यत्ते मुजातचरणाम्युरुहं स्तनेषु
भीताः शनैः प्रिय दधीमहि कर्कशेषु ।
तेनादधीममि तद् व्यथते न किं स्थित
कूर्पादिभिर्धमति धीर्भवदायुषां न ॥

३३६	५	शरत्	शरद
३४४	१०	ध्यानम्	ध्यानम्
३४५	१८	नदैर्गृहीत	नदैर्गृहीत
३४६	१८	पेष	पेष

३६५ १८

३६७ ६

३६८ १७

" १८

३६९ १६

४०३ ५

४०४ १२

४०५ ६

४१० २०

सिद्धति
यद्दहरेषधिरजेव
तद्दहरेषप्रव्रजेव ॥

जायन्त
जगति
नेना
अरुण्ये
त्वाखिलहेतुहेतुम्
देहनाश्रये-अध्यासना
निरालम्ब

सिध्यति
यद्दहरेष धिरजेव
तद्दहरेष प्रव्रजेव ॥
जायन्ते
जातानि
६१५२
अरुण्ये
त्वाखिलहेतुहेतुम्
देहनाश्रय-अध्यासना
निरालम्ब